

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ πολιτεία κατὰ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ Ῥαδάμανθου	Σελ. 257
Τὸ συναξάριον τοῦ στομάχου ὑπὸ Χ. Ἀνθίου	» 281
Ἀνάγκη διήγημα Conan Doyle (μετάφρασις Σ. Η.)	» 294
Χρονικά	» 315
Ἀναγνωσθῆριον : Βιβλιοποιεῖα	» 319

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΟΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ 1 ΔΡΑΧΜΗ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1890 ΥΠΟ Α. ΒΙΚΕΛΑ

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος Ι. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ, Α. ΛΙΓΙΝΗΤΗΣ, Αντιπρόεδρος, Γ. ΠΑΠΑΔΗΣ,
 ΑΡ. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ, Β. Ε. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Α. ΜΑΤΕΧΙΣ, Ε. ΡΩΜΑΝΟΣ,
 Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. Σ. ΣΤΡΕΪΤ, Γραμματέας Γ. ΑΡΧΙΝΗΣ

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΛΗΡΟΤΕΛ

Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δραχ. 10

Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φράγκα χρυσά 12

Ἐκαστον τεύχος χωριστὰ πωλεῖται δραχ. 1 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 1,20 εἰς τὰς λοιπὰς χώρας.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἐκ σελίδων 64, κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας, Ἰούνιον — Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον — Σεπτέμβριον, ἐκδίδεται ἀνὰ ἓν τεύχος, ὥστε ἕκαστος ἐτήσιος τόμος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τευχῶν, ἦτοι 640 σελίδων.

Αἱ συνδρομαὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", καταβάλλονται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου ἢ ἀποστέλλονται ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ διὰ συστημένων ἐπιστολῶν, ταχυδρομικῶν ἢ τραπεζικῶν ἐπιταγῶν καὶ χαρτονομισμάτων Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας, Ρωσίας, Ἀμερικής.

Οἱ συνδρομηταὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", λαμβάνουν δωρεάν τὰ τεσσαρά Νέα Βιβλία τοῦ Συλλόγου, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκδοθῶν κατὰ τὸ 1910. Τὰ βιβλία ταῦτα εἶναι: Οἱ Ἀλλογενεῖς Στρατιῶται, κατὰ τὸ ἄγγλικόν τοῦ στρατηγοῦ Μπάδεν Πάουελλ, ἡ Ἀγωγή, κατὰ τὸν Σπένσερ, Αἱ Χῶραι τῆς Ἰδρύσεως, Ἀναγνώσματα ἐκ τοῦ Ἡροδότου.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ΤΟΥ 1907, ΤΟΥ 1908 ΚΑΙ ΤΟΥ 1909

ἀποτελεῖ τρεῖς τόμους, ἕκαστον ἐξ 640 σελίδων, πολυτελῶς δεδεμένους. Ἐκαστος: δραχ. 10 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 12 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Μόνον τὸ πολυτελές περιβάλλωμα δραχ. 2 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 2 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Ἀπελλογμένα ταχυδρομικῶν.

Ἡ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ¹

Α'

Κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν γνώμην ἡ πολιτεία εἶναι μηχανὴ ὑπερμεγέθους συνέχουσα καὶ ρυθμιζούσα τὴν ἐνέργειαν τῆς κοινωνίας. Εἶναι σύνολόν τι συγκείμενον ἐκ διοικητικῶν τμημάτων, στρατὸς ὑπαλλήλων, ὧν προηγούνται ὁ ἀστυφύλαξ καὶ ὁ εἰσπράκτωρ, σύμπαν δὲ κινούμενον ὑπὸ νομοθεσίας ὑπερτάτης. Εἰς τινὰς φαίνεται ὡς δύναμις ἐχθρική παραλύουσα τὰς φυσικὰς ἡμῶν ὀρμὰς καὶ ἀνακόπτουσα τὴν ἰδιωτικὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἀναγκαῖα, διότι ἄνευ αὐτῆς ἡ κοινωνία διαλύεται. Πάντως δὲ εἶναι, ὡς νομίζουσι, κακὸν κατασκευάσμα καὶ ἡ δύναμις αὐτῆς πρέπει νὰ συστέλληται ὅσον οἷόν τε εἰς τὰ ἔσχατα καὶ κατὰ τινὰς μάλιστα πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς τὴν προστασίαν τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν ἀσφαλῆ ἐκπλήρωσιν τῶν νομίμων ὑποχρεώσεων. Πρὸς τοῦτο πρέπει μόνον νὰ περιβληθῆ καὶ νὰ ὀπλισθῆ διὰ τοῦ ἐθνικοῦ κύρους καὶ ἀξιόματος.

Οἱ ἰδιῶται παραγωροῦσι μὲν εἰς αὐτὴν μέρος ἐκ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἀντὶ τοῦτου ἀπολαμβάνουσι πλείονα. Πέρα ὅμως τούτου καὶ ἐπέκεινα ἢ ἐξ ἀγαθῆς μὲν προαιρέσεως ὀρμημένη, ἀδέξιος δὲ τῆς πολιτείας ἐπιχειρήσεις νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀγαθοὺς καὶ φρονίμους ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ ἔσον καὶ ἡ τοῦ πολυπράγμονος τοῦ ἐν καιρῇ ἢ ἀκαιρῶς κηδομένου περὶ τῆς εὐημερίας τοῦ πληθῶν καὶ ἐπιζητοῦντος τὴν βελτίωσιν αὐτοῦ ἄκοντος καὶ ἀπροθύμου. Αἱ δὲ ὑψισταὶ διανοητικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τῆς κηδεμονικῆς τῆς πολιτείας σκιᾶ μαραινόνται σὺν τῷ χρόνῳ καὶ φθίνουσι. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ πολιτεία εἶναι ἀείποτε φιλοπράγμων καὶ ἀντικοιμητικὴ, ἐπιχειροῦσα δὲ νὰ πράξῃ τὸ ἔργον παντὸς ἀνθρώπου ἐπιτελεῖ αὐτὸ πλημμελῶς. Ἄλλοι ἐκλαμβάνοντες τὴν πολιτείαν ὡς μεγάλην μηχανὴν νομίζουσι, ὅτι αὕτη λειτουργεῖ ἡμιτελῶς καὶ μέγα μέρος τῆς λυσι-

¹ The Greek idea of the State by prof. S. A. Butcher.

τελοῦς αὐτῆς ἐνεργείας ἀνακόπτεται ἀπλῶς, διότι ἀποφεύγει νὰ φαύσῃ τῶν κυρίων πηγῶν. "Ὅθεν λέγεται, ὅτι τὰ μηχανήματα αὐτῆς εἶναι πεπαλαιωμένα καὶ μόνον τούτων ἀνακαινιζομένων ἢ πολιτεία δύναται νὰ δράσῃ τελεσφόρως. Καὶ ὑπὸ τούτων καὶ ὑπ' ἐκείνων ἐξαίρονται ἢ πανταχοῦ παρούσα καὶ διήκουσα τῆς πολιτείας ῥοπή καὶ αἱ μεγάλοι αὐτῆς δυνάμεις, αἵτινες εἶναι πολὺ μᾶλλον κραταιαὶ ἢ αἱ τῶν ἐταιρειῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν. Ἡ πολιτεία κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὀφείλει ν' ἀναλαμβάνῃ εὐρύτερα ἔργα καὶ καθήκοντα καὶ δὴ καὶ αὐτὸν τὸν ἄλλον τῆς κοινωνικῆς ἀναπλάσεως καὶ μεταρρυθμίσεως. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει ν' ἀναδιοργανώσῃ ἅπαν τὸ βιομηχανικὸν καὶ οἰκονομικὸν σύστημα καὶ νὰ συντάξῃ τοὺς ἄνδρας κατὰ νέους ὁμίλους καὶ συνασπισμούς, ὀρίζουσα εἰς ἕκαστον τούτων εἰδικὴν λειτουργίαν. Οὕτω θ' ἀποβῆ ἰεράπαινα τῶν τε ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τῶν πολιτῶν αὐτῆς καὶ διὰ προσφόρων περιορισμῶν θ' ἀποφράσῃ τὰς ὁδοὺς τῶν κακῶν, προβιάζουσα δὲ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν θ' ἀποσοθήσῃ πολλοὺς τῶν ὑπαρχόντων πειρασμῶν.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀκρίων θεωριῶν ὑπάρχουσι καὶ διαφοροὶ ἄλλαι γνῶμαι φιλοσόφων τε καὶ κοινῶν ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν εἶναι ἀνάξιοι προσοχῆς. Πάντες ὁ ὅμως συνομολογοῦσιν, ὅτι ἡ πολιτεία διαφέρει τῆς κοινωνίας, ἀναλαμβάνει τὰ ἔργα αὐτῆς καὶ λειτουργεῖ ἐν ὀνόματι αὐτῆς εὐστόχως ἢ ἀστόχως κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἡ πολιτεία ὑφίσταται ἔξω καὶ ὑπεράνω τοῦ πολίτου διοικοῦσα τὰς ὑποθέσεις του, ἀξιοῦσα παρ' αὐτοῦ ὑπακοήν, ἐπιτάσσουσα πράξεις τινὰς καὶ ἀπαγορεύουσα ἄλλας. "Ἄν καὶ ὁ πολίτης ἐν δημοκρατίᾳ εἶναι ἡ πρώτη πηγὴ τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους, ἐν μεγάλαις πολιταίαις οὗτος μόλις ἢ οὐδόλως ἀναγνωρίζει ὡς ἰδίαν αὐτοῦ ἐξουσίαν τὴν ἀρχὴν ἢ διοίκησιν τοῦ ἀντιπροσώπου του. Οὗτος ἔχει λειτουργοὺς ἐνεργοῦντας ἀντ' αὐτοῦ ἐν παντὶ μέρει τῆς διοικήσεως, οἵτινες κρατοῦσι τὰς σφραγίδας τοῦ κράτους. Ὁ κυριαρχῶν λαὸς ἀποθέτει τὴν ἀρχὴν καὶ μόνον κατὰ καιροὺς ἀναλαμβάνει τὰ ἔργα αὐτῆς καὶ ἐνθυμεῖται τὰ δικαιώματά του ψηφίζων. Ἐνίοτε καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἐνδέχεται οὗτος νὰ ὀρίδῃ ῥητὰς ἐντολὰς εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους του ἀπαλλάσσων αὐτοὺς τῆς φροντίδος νὰ βουλευῶνται ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀλλὰ πάντοτε τὰ ἐπαχθῆ ἔργα, ἧτοι ἡ καθημε-

ρινὴ τῆς διοικήσεως λειτουργία, εἶναι ἀνατεθειμένα εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, εἴτε εἰς τοὺς μονίμους, τοὺς σιγῶντας ἄνδρας καὶ ἐργαζομένους, εἴτε εἰς τὰ αἰρετὰ συμβούλια, ὧν κύριον ἔργον εἶναι τὸ λαλεῖν. Ὁ κατ' ἰδίαν πολίτης, ὁ μὴ ἀσκῶν ἀρχὴν τινὰ ἐπίσημον, μόνον ἐν καιρῷ ἐκλογῶν ἐνθυμεῖται, ὅτι μετέχει τῆς διοικήσεως ὡς διοικούμενος. Ἡ κλήσις, ἣν κατὰ καιροὺς λαμβάνει, ἵνα ὑπηρετήσῃ ὡς ἔνορκος, εἶναι δυσάρεστος καὶ ἀβούλητος ὑπόμνησις, ὅτι τυγχάνει καὶ αὐτὸς μέλος ζωτικὸν τοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἡ ἀποχὴ τοῦ πολίτου ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῶν ἀσχολιῶν τῆς πολιτείας, πλὴν μόνον τοῦ λέγειν καὶ τοῦ ψηφίζειν, κατέστη σχεδὸν ἀναγκαία ἕνεκα τοῦ μεγέθους, ὅπερ ἔλαβε τὸ νεώτερον κράτος. Ἡ ἀρχαία πόλις ἐπεκταθεῖσα ἐγένετο κράτος ἔχον ἀντὶ χιλιάδων ἄστῶν ἑκατομμύρια ἀνθρώπους πολυειδῆς πρὸς ἀλλήλους συνδεομένους καὶ ὧν αἱ σχέσεις ἀπαύστως αὐξάνονται καὶ συνεπιπλέκονται. Ἐνιαχοῦ ἡ ἀποχὴ αὕτη δὲν εἶναι ὀλοσχερῆς, διότι ἡ τοπικὴ διοίκησις, ὅπου ὑπάρχει ἐπὶ ὀρθῶν ἀρχῶν ἰδρυμένη, συντελεῖ πως εἰς τὴν ἐνότητα τῆς κοινῆς πολιτείας. Ὡς πρὸς τὸ πλῆθος δ' ὅμως τῶν πολιτῶν τὸ κράτος εἶναι σύστημα ἢ ὀργανισμὸς πατροπαράδοτος, ἀφηρημένον τι καὶ ἔξω αὐτοῦ ὑφιστάμενον. Ἄλλως δέ, ἔταν ἐνεργῆ ὡς ἕλον τι καὶ ὡς πρόσωπον, εἶναι αὐτὴ ἢ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ἧτοι ἡ καθεστῶσα κυβέρνησις, ἧτις τότε διὰ τοὺς ἡμίσεις τῶν πολιτῶν δὲν εἶναι ἄκακόν τι εἶδωλον, ἀλλ' οὐσία τις καὶ ὑπόστασις συγκειμένη ἐξ ὁμίλου πολιτικῶν ἀνταγωνιστῶν.

Εἶναι δεινὸν ἀληθῶς καὶ ἐπιβλαβὲς τὸ φρονεῖν, ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι κυβερνητικὴ μηχανή, πολὺ δὲ δεινότερον ἔτι, ὅτι εἶναι πατριαστικὸς ὀργανισμὸς· διότι οὕτως οὐδὲν αἰσθημα ὑγιὲς καὶ γενναῖον δύναται νὰ βλαστήσῃ ἐν αὐτῇ. Ἡ χώρα ἔχει ὑπόστασιν καὶ ἑαυτήν, οἱ δὲ ἄνθρωποι καὶ σήμερον καὶ πάλαι μεγαλοουργοῦσι καὶ προσφέρουσιν ὀλοκαύτωμα τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτῆς. Γὰρ συμφέροντα δ' ὅμως τοῦ κράτους φαίνονται νῦν κεχωρισμένα τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἐννοίαν καὶ ἐρμηνείαν. Οὕτω λέγεται σήμερον ὑπὸ τοῦ πλῆθους, ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ φροντίζῃ περὶ ἑαυτοῦ οἰκοῖεν καὶ κατ' ἰδίαν.

Πάντα ταῦτα διαφέρουσιν ὅλως τῆς ἰδέας, ἧτις ἐπεκράτει ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ βραχὺν καὶ εὐδαίμονα χρόνον τῆς ἱστορίας τοῦ

κόσμου. Κατὰ τὸ κοινὸν ἐν Ἑλλάδι φρόνημα τὸ κράτος ἦ ἡ πόλις δὲν ἦτο μηχανικὴ τις ὀργάνωσις, ἀλλὰ φυσικὸς ὀργανισμός, οὔτε ἀψυχὸς κυβερνητικὴ μηχανὴ οὐδὲ δύναμις τις ξένη ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν πολίτην, ἀλλ' ἔμψυχόν τι σύνολον, ὅπερ ἀνελάμβανε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς βουλήσεως τῶν πάντων. Ἡ πολιτεία δὲν παρεκώλυε τὴν ἐλευθέραν αὐτοπραγίαν, οὐδὲ κατέπνιγε τὴν ἰδίαν ἐκάστου βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν, ἀλλὰ τοῦναντίον διέπλασσε θαλεροὺς καὶ τελείους τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκοῦντας. Ἦτο τρόπον τινὰ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτοῦ τελειότητι, ἢ ἐν πνεύματι καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὑπόστασις, ἢ περιφανῆς ἐνσάρκωσις καὶ φανέρωσις τῶν εὐγενεστάτων σκοπῶν αὐτῆς καὶ δυνάμεων, ἢ ἄκρα ἐνότης καὶ σύνθεσις, ἐν ἣ ἔξηφανίζετο πᾶν τὸ ἴδιον, τὸ χωριστὸν καὶ τὸ φίλαυτον, ἢ σταθερὰ οὐσία ἢ ἐπιζῶσα εἰς τὸν ἐφήμερον ἐκάστου βίον. «Ὁ ἄνθρωπος ἢ ὁ πολίτης ἐναντίον τοῦ κράτους» ἦτο ῥῆσις ἀγνωστος εἰς τοὺς Ἕλληνας. «Ὁ ἄνθρωπος ἦτο τέλειος ἐν τῇ πολιτείᾳ» ἀνευ δὲ ταύτης οὐ μόνον ἦτο ἀτελής, ἀλλὰ καὶ ἄμοιρος λογικῆς ὑποστάσεως. Μόνον δὲ διὰ τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ ἠδύνατο ἕκαστος προσαρμοζόμενος εἰς τὰ ἄλλα μέλη ν' ἀναπτύξῃ τὰς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσας δυνάμεις. Κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία ἦτο μία καὶ ἀδιαίρετος. Διάφορα πολιτεύματα κατὰ ποικίλους βαθμοὺς ἐξεπλήρουν τὴν ἰδέαν ταύτην· ἀλλὰ μόνον ἐν σχήματι πολιτείας δημοκρατικῆς ὁ σκοπὸς ἐπετελεῖτο ἀνελλιπῶς, διότι μόνον ἐν αὐτῇ πᾶς πολίτης ἦτο ἰκανὸς ν' ἀρχῇ καὶ ν' ἀρχηται, τουτέστι νὰ διατελῇ μέλος τῆς κοινωνίας ὁμοῦ καὶ τῆς διοικήσεως.

Ἐν Ἀθήναις ὁ πολίτης ἐψήφισε καὶ ἠγόρευεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχήν, καὶ ἦν ἐδίκαζε καὶ ἐστρατεύετο. Τοῦτο δὲν ἦτο δικαίωμα ἢ προνομία, ἀλλὰ καθῆκον ὑπὸ τῆς πολιτείας ὑπαγορευόμενον εἰς αὐτὸν ὡς πολίτην. Ἠδύνατο μὲν καὶ ὡς δικαστῆς καὶ ὡς στρατιώτης ν' ἀποφύγῃ τὸ καθῆκον τοῦτο, ἀλλὰ θὰ παρέλειπεν οὕτω τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ λειτουργίας. Δὲν συνέβαινε δὲ τοῦτο ἐν Ἀθήναις μόνον. Δημόκριτος, ὁ ἐξ Ἀβδήρων φιλόσοφος, ἔλεγεν, ὅτι ὁ ὀλιγῶρων δημοσίου καλλήκοντος περιάπτει εἰς ἑαυτὸν δυσφημίαν, ἀν καὶ οὕτω πράττων οὔτε κλοπῆς οὔτε κακοηθείας τινὸς

εἶναι ἐνοχος. Ἐὰ πράγματα ὁμοίως μετὰ ταῦτα ἔπαισαν νὰ εἶναι σύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους. Ἐν τῇ τετάρτῃ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδι μετὰξὺ πολιτείας καὶ κοινωνίας ἐγεννήθη ἀλλοτριότης καὶ ἀποξένωσις καὶ ἕκαστος, ἴδια θηρεῖων συμφέροντα, ἀπέφευγε τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἀληθὴς καὶ γνησία ἑλληνικὴ πολιτεία ἔβαινεν ἤδη πρὸς παρακμὴν καὶ ἡ ἐνότης καὶ συγκρότησις τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου κατελύθη, ὅταν ἕκαστος ἐσκόπει καὶ ἐθεράπευε τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα.

Ἀησιμονοῦμεν ἐνίοτε, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία εἶναι ἰδιοφυῆς καὶ πρωτότυπος, τουτέστι δημιουργημάτων τοσοῦτον θαυμάσιον, ὅσον καὶ τὰ ἄλλα τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν γραμμάτων ἢ αἱ ἐν τῇ καθαρᾷ ἐπιστήμῃ ἀνακαλύψαι τῶν Ἑλλήνων. Μνημονεύομεν δὲ αὐτῆς ὀλιγώτερον ἢ ὅσον εἶναι ἀξία, διότι ἐκ φύσεως αὕτη δὲν ἔχει οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν σφραγίδα τῆς μονιμότητος, τῆς καθολικῆς ἀξίας καὶ τῆς τελειότητος, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὰ ἄλλα γεννήματα τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυίας. Φέρε ὁμοίως ἴδωμεν ποῖαν θέσιν καὶ τάξιν ἔχει αὕτη ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ.

Πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ πολιτεία καὶ ὁ ἐν αὐτῇ ἄνθρωπος ἦσαν κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἐκράτει τότε ἀπανταχοῦ δεσποτεία καὶ ἀναρχία. Ἡ κοινωνία ἐταλαντεύετο μετὰξὺ τῶν δύο τούτων πόλων, ἦτοι τῆς ἀρχῆς ἐνὸς ἀνδρός ἐν ἀγέλῃ δούλων καὶ τῆς ἀκολασίας τοῦ πλήθους, ὅπερ δὲν ἦτο ἐλεύθερον, διότι ὑπήκουε μόνον εἰς τὰ δοκοῦντα αὐτῇ καὶ ἀρέσκοντα τυφλῶς. Αἱ δύο αὗται ἀρχαὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλας ὡς ἀνταγωνισταὶ ἀδιάλλακτοι. Ὡς πᾶσα ἀρχὴ ἀνεμποδίστως ἐνεργοῦσα, ἑκατέρα τούτων ἐξώκελλεν εἰς τραχέειαν ἐμπάθειαν. Ἐφαίνετο ὡς εἰ ἦτο μοιραῖον καὶ ἐπάναγκες ἢ νὰ φθειρῇ ἑαυτὴν ἐν ἐμφυλίοις σπαραγμοῖς ἢ κοινωνία ἢ νὰ ζῇ ἐν ληθάργῃ. Ἡ πρώτη ἡ Ἑλλάς ἔλυσεν ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τῆς Ἑλευθερίας καὶ τῆς Ἀνάγκης. Ἡ λύσις αὕτη δὲν ἦτο, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τελεία, ἀλλὰ προήγαγεν ὡς μάλιστα καὶ εὐώδισσε τὰ πράγματα, εἰσαγαγοῦσα εἰς τὴν πολιτικὴν μέσῃν τινὰ ἀρχήν, λογικὸν τινα συμβιβασμόν, ὅστις ἀπέβη ἰσχυρότατον ὄργανον προόδου.

Διότι ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία εἶχε τι ἐν ἑαυτῇ πρόσφορον καὶ ἐπιτήδειον καὶ πρὸς φυσικὴν ἐνότητα ἢ σύνθεσιν καὶ πρὸς

έκουσίαν ένωσιν και συγκρότησιν έπερειδομένη εις καθωρισμένας και μονίμους σχέσεις πραγμάτων, αΐτινες ήσαν υπέρτεραι τής θελήσεως τοῦ ιδιώτου. Ὁ πολίτης εἰσήρχετο ἐκ γενετῆς εἰς τὴν κοινὴν κληρονομίαν τοῦ γένους, τῆς γλώσσης και τῆς θρησκείας και εὑρισκε περὶ ἑαυτὸν σύστημα ἐθίμων και θεσμῶν, οὓς οὔτε ἔθεσεν αὐτὸς οὔτε ἠδύνατο ν' ἀθετήσῃ. Δὲν ἐσκανδαλίζετο δὲ τὸ παράπαν ὑπὸ τῶν σταθερῶν και παγίων τούτων ὄρων τοῦ ἀστικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ βίου τῆς πόλεως ἐκινεῖτο και ἀνεστρέφετο ὡς ἐν φυσικῇ τινι στοιχείῳ. Ἡσθάνετο μὲν ἐν ἑαυτῇ ἐξεγειρομένας νέας δυνάμεις και αὐτεξουσιότητα ἐν ταῖς κόλποις τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' οὐδεμίαν ἀντίθεσιν ἢ διαφορὰν πρὸς αὐτό. Πᾶς πολίτης ἦτο ὅμοιον ζωτικὸν μέρος τοῦ ὅλου, ὡς και πάντες οἱ ἄλλοι, ἐν και ἴσον στοιχείον τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ και τοῦ περὶ ἑαυτὸν συνόλου. Εὐθύς ὡς ἀνέτειλε τὸ φῶς τῆς συνειδήσεως ἐν τῇ ζωῇ, ἦτοι τῆς σκέψεως και τῆς ἀναζητήσεως, ὁ λόγος ὡς δυνάμις αὐτεξούσιος και ὀργανωτικῇ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοσμικὴν κοινωνίαν και ἐπεκράτησεν. Ὁ λόγος ἠγωνίσθη ὡσαύτως τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ἀγῶνας παλαιῶν και ἐνεργῶν ἐν τῇ παραχώδῃ σφαίρᾳ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων και ἐν τῇ τυφλῇ διαμάχῃ τῶν μερίδων και τῶν φατριῶν, ὑφ' ἧν ἡ πολιτεία διηρέθη εἰς δύο. Οὗτος δ' ὅμως ἐγείρας ἀπαξ φωνὴν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ κατασιγασθῇ. Ἐν ἐλευθέρᾳ και σφοδρᾷ συζητήσῃ ἢ ἰσχύς αὐτοῦ ἠῤῥήθη και ἤκμασεν, ἢ δ' Ἐλλὰς ἐδοξάσθη και ἐπεκράτησεν οὐ μόνον γεννήσασα ἀθαινάτους συγγραφεὶς και καλλιτέχνας, ἀλλὰ και ἀνοίξασα νέαν ἀφετηρίαν και νέαν ὁδόν. Ἀντὶ τῆς ὑπακοῆς εἰς μίαν δεσποτικὴν θέλησιν ἢ τῆς ἀπαύστου διαπάλης τῶν προσωπικῶν παθῶν κατέστησε τὸν λόγον διαιτητὴν και ὁδηγὸν τοῦ ἀστικοῦ βίου ἐν τῇ διπλῇ ἡγεμονίᾳ αὐτοῦ ὡς σκέψεως και ὡς γλώσσης ἢ φωνῆς.

Ὁ λόγος ὡς ἢ ἐμπνεύσασα τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν ἀρχὴ ἐνεσαρκιώθη ἐν νόμῳ. Νόμος δὲ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἐλληνας εἶναι λόγος γενόμενος ἐναρθῆρας, εἶναι ἢ δημοσία τοῦ κοινοῦ συνείδησις, ἣτις εὖρεν ἔκφρασιν και εἰκόνα δι' ἑαυτήν. Ἐν τῇ αὐστηρᾷ αὐτοῦ ἀπροσμπολησίᾳ οὗτος εἶναι ἐλεύθερος και καθαρὸς ἀνθρωπίνης προκαταλήψεως και πάθους. Εἶναι, ὡς

ὀρίζει αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης, τοῦς ἄνευ ὀρέξεως, και ἔχει κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ φιλοσόφου τούτου δυνάμιν ἀναγκαστικὴν, ἣτις εἶναι καταναγκαστικωτέρα τῆς πατρικῆς ἐξουσίας. Ἀλλ' ἡ δυνάμις αὕτη εἶναι ἐθελουσία, εἶναι ἠθικὴ πείσις ἢ ἀνάγκη, ἣν μόνον ἄνθρωποι ἐλεύθεροι ἐπιβάλλουσιν εἰς ἑαυτούς. Ἐντεῦθεν ὁ νόμος ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασιν ἔχει ἄλλην μορφήν ἢ τὴν τῆς ἀπροσώπου ἐξουσίας, ἣτις ἀξιοὶ ὑποταγῆν. Λαλεῖ δὲ κατὰ δύο φωνάς, ἐν φωνῇ αὐστηρᾷ βίας και ἐν τόνῳ λογικῆς πειθοῦς. Εἰς ἕκαστον τῶν πολιτῶν ἐξαγγέλλει ἑαυτὸν εἰς ἄλλον ἐγὼ, ὡς τὴν ἀρίστην και ὑψίστην ὑπόστασιν τοῦ πολίτου. Ἐν τῇ Κρίτῳ τοῦ Πλάτωνος οἱ νόμοι προσέρχονται αὐτοπροσώποι εἰς τὸν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ Σωκράτη και δὴ οὐ μόνον ὡς φύλακες τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλὰ και ὡς φίλοι αὐτοῦ διὰ παντὸς τοῦ βίου ὡς εὔνοι και ἴσοι πρὸς αὐτόν, μετ' οὗ συνῆψαν συνθήκην και ὁμολογίαν ἐλευθέρως. Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Πλάτων λέγει τὸν νόμον «τύραννον και δεσπότην τάξαντα και ἀπειλήσαντα, γράψαντα ἐν τοῖς τοίχοις ἀπηλλάχθαι». Οἱ νόμοι προτιμῶσι νὰ βουλευῶνται μετὰ τῶν ἀνθρώπων και νὰ λαμβάνωσι τὴν εὐλογον αὐτῶν συγκατάθεσιν, μόνον δ' ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἀπειλοῦσι ποινὰς και ἀλγηδόνας.

Οἱ νόμοι ἐν ταύτῃ παραβάλλονται ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου τούτου πρὸς τοὺς ποιητὰς και συγγραφεὶς ἐκείνους, «ἔσοι ἄνευ μέτρων και μετὰ μέτρων τὴν αὐτῶν εἰς μνήμην ξυμβολὴν περὶ τοῦ βίου κατέθεντο συγγράψαντες».

Συμφωνῶν τελείως πρὸς τὸ ἐν Ἐλλάδι κρατοῦν φρόνημα ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει, ὅτι μετὰξὺ νομοθεσίας και καθεστώτος νόμου ὑπάρχει χῶρος, ἐνθα ὁ νομοθέτης ἀσκεῖ ἔλεγχον και κράτος. Ὁ νομοθέτης εἶναι ἐν μέρει ἠθικὸς παιδαγωγὸς και κήρυξ τῆς δικαιοσύνης, ἔργον δ' ἔχει νὰ ὀρίξῃ τὰ πρακτέα, νὰ φανεροῖ και νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ γνήσια τῶν πράξεων ὀρμητήρια, νὰ ὑποβάλλῃ ὡσαύτως διαλέσεις ὀρθὰς και νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πειθαρχίαν, τελευταῖον δὲ νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸν πολυσχιδῆ μίτον τοῦ ἑθνικοῦ βίου πᾶσαν δυνάμιν ἰκανὴν νὰ πλουτίξῃ, νὰ καλλύνῃ και νὰ ἐξευγενίξῃ αὐτόν. Πρὸς τοὺς μεγάλους και παλαιούς αὐτῶν νομοθέτας οἱ Ἐλληνες ἀπέβλεπον ὡς ἄλλα ἔθνη πρὸς τοὺς θεμελιωτὰς και ἀναμορφωτὰς τῆς θρησκείας τῶν

Οὗτοι ἦσαν ἄνδρες θεόπνευστοι, οἵτινες ἔσωσαν τὰς πόλεις των. Οἱ ὑπ' ἐκείνων τεθέντες νόμοι δὲν ἦσαν κῶδιξ ἀπηγορευμένων πράξεων, οὐδὲ περιωρίζοντο εἰς τὸ σωφρονιστικὸν ἔργον τῶν δικαστηρίων. Ἡ ἰσχὺς αὐτῶν καὶ ἡ ἐξουσία ἦτο εὐρυτέρα καὶ αὐτῆς τῆς ἠθικῆς. Κατὰ τοὺς Ἕλληνας τὰ καθεστῶτα ἦσαν ἔργα νόμου, αἱ δὲ παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα ἐπερείδοντο εἰς τὸ κῶρος αὐτοῦ. Ἡ ἐν τῇ βίῳ καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ χαρακτῆρι τελειότης ἐπλάσθη διὰ τῆς δυνάμειος αὐτοῦ, εἰς ἣν ἀνήγετο καὶ αὐτὴ ἡ πηγὴ τῶν ἡρωϊκῶν ἀρετῶν. (1) νόμος, συγκεκραμένος μετὰ τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δημοσίου φρονήματος, ὑπέτασσε εἰς τὴν θέλησιν αὐτοῦ τὴν κοινωνίαν λεπτότατα καὶ εἶχε πνευματικὸν σθένος καὶ κράτος. (2) νόμος τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὡς ὁ νόμος ὁμοῦ καὶ οἱ προφῆται τῶν Ἰσραηλίων.

Ἦναι ἄρα εὐκατανόητον ὅτι πᾶν τὸ προκύπτον ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ, ἐκ τῆς ἰσχύος τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀφανοῦς ῥοπῆς τῆς κοινωνίας ἀνήγετο εἰς τὴν δύνάμιν τοῦ νόμου ἢ τοῦ νομοθέτου. Ἦναι δὲ ἰσαύτως φανερόν, ὅτι ἐκ τοιαύτης περὶ νόμου ἐννοίας καὶ ἀντιλήψεως δὲν ἠδύνατο νὰ δημιουργηθῇ μέγα σύστημα νομοθεσίας. Τοῦτο συνέβη ἀλλαχοῦ ἕνεκα ἀλλοίας φύσεως καὶ καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἦνταῦθα δὲν εὐρίσκομεν νόμους ὡς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, τουτέστι σύστημα αὐστηρῶν κανόνων, δουλείαν εἰς ἔξωθεν διατάξεις, ὅλον «μὴ ἄπτου, μὴ γεύου, μὴ μεταχειρίζου», οὐδὲ ὡς ἐν Ῥώμῃ κῶδικα ἀφηρημένων δικαιωμάτων ἐπεπειδόμενον εἰς τὸ δόγμα, ὅτι πᾶν πρόσωπον εἶναι νομικόν· ἀλλὰ νόμον ὡς ὄργανον, ὡς πάνδημον φωνὴν ἐλευθέρων ἀνδρῶν καὶ συμπολιτῶν ἱερώτερον καὶ ἀναγκαστικώτερον πάσης ἔξωθεν ἐντολῆς. Ὁ νόμος οὗτος εἶναι ὡς θεῖον στοιχεῖον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνυπάρχον, ὡς λόγος γενόμενος ἔμφυχος καὶ συναγορευῶν μετ' ἀνδρῶν περιπαθῶς. Δι' ὃ ὁρθῶς οἱ ῥήτορες ἀπεφαίνοντο, ὅτι ἡ ἀληθῆς δημοκρατία εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ νόμου. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι τὸ χείριστον νόσημα ἀκρας ἢ ἀκολάστου δημοκρατίας εἶναι ἡ ἀνομία, τουτέστιν ἡ ἐπικράτησις τῆς ὀρέξεως ἐκάστου, ἢ ἀρνησις τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Ὅταν ἕκαστος πράττῃ ὅ,τι ἂν νομίζῃ καλόν, ὁ λόγος καταλύεται καὶ ἀντ' αὐτοῦ κυβερνῶσι τὰ πάθη. Τοῦτο δ' ἐστὶ φαθλον», λέγει

ὁ Ἀριστοτέλης· «οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν ἀλλὰ σωτηρίαν». Ὁ δὲ Πλάτων λέγει, «καλλιπίζεσθαι χρὴ τῷ καλῶς δουλεῦσαι μᾶλλον ἢ τῷ καλῶς ἀρξαι· πρῶτον μὲν τοῖς νόμοις, ὡς ταύτην τοῖς θεοῖς οὖσαν δουλείαν, ἔπειτα κλπ.

Ἡ πρώτη μεγάλη πρόοδος ἡ γενομένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν σχέσεων τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἰδιούτου πρὸς ἀλλήλους εἶναι ἡ ὑποταγὴ τούτου εἰς τὴν βούλησιν ἐκείνης. Ἐν τῇ ὑποταγῇ δὲ ταύτῃ ὁ πολίτης κατενόησε τῇ ὄντι ἑαυτὸν καὶ συνείδε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πνευματικὴν ἐλευθερίαν. Ὅτε ὁ Δημοσθένης περιπαθῶς ἀγορεύων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγεν, «ἐὰν ὑμῶν αὐτῶν ἐθελήσητε γενέσθαι», ἦτοι νὰ γίνωσι κύριοι ἑαυτῶν καὶ ἐλεύθεροι, δὲν ἔλεγέ τι διάφορον τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ ῥήματα τοῦ φιλοσόφου, «οὐδὲ χρὴ νομίζεσθαι αὐτὸν αὐτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως». Ὁ Δημοσθένης ἐπιζητεῖ κυρίως καὶ μάλιστα τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ πολίτου ἀπὸ τῆς φιλαυτίας, ἀπὸ τῶν κολαϊκῶν αὐτοῦ συμβούλων, τὴν ἐν τῇ κοινῇ ἐπιθεβαλίωσιν τῆς προσωπικῆς ἐκάστου ὑποστάσεως, ἣτις ἐκφαίνεται καὶ διαλάμπει, ὅταν ἕκαστος καλλιεροῖ ἑαυτὸν ὀλοσχερῶς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος. Λέγων δ' ἐλευθερίαν δηλοῖ ἀπλῶς τὴν θυσίαν ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας, τὴν ἰδίαν ἐκάστου ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ἦθελεν οὕτω νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἀθηναίων τελειότητα, ἣτις εἰκονίζετο ὑπὸ τοῦ Θεουκιδίδου ἰῶδε· «ἔτι δὲ τοῖς μὲν σώμασιν ἀλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρῶνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκειοτάτῃ εἰς τὸ πράσσειν τὰ ὑπὲρ αὐτῆς».

Τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους παντὸς ἄλλου βιβλίου μᾶλλον παρέχουσι μεθοδικὴν καὶ περιληπτικὴν ἐννοιαν τῆς κατὰ τοὺς Ἕλληνας πολιτείας. Ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐν τοῖς Ἰθικοῖς, ὁ Ἀριστοτέλης σωματοποιεῖ τὸ κοινὸν ἐν Ἑλλάδι φρόνημα ἐξηρημένον τρόπον τινὰ ὑψηλότερον, διυλισμένον καὶ ὑπὸ δοκιμωτάτου ἀνδρὸς συστηματικῶς συντεταγμένον. Ἡ εἰκὼν τῆς πολιτείας, οἷα ὄφειλε νὰ εἶναι, ἀφίσταται μὲν ἀληθῶς πολὺ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὑπαρχούσης, ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης μένει πιστὸς εἰς τὰς ἀρχάς, αἵτινες ἐνέπνεον τὸν Ἑλληνικὸν βίον. Ἐὸ τέλειον σχῆμα πολι-

τείας κατά τὴν γνώμην του δὲν εἶναι ἀυθαίρετον κατασκευάσμα, ἦτοι ἔργον τῆς φαντασίας, τὰ δὲ Πολιτικά αὐτοῦ εἶναι ἐγγύτερα πρὸς τὰ πράγματα ἢ ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος. Ἄν καὶ νομίζει, ὡς ὁ Πλάτων, ἀναγκαίαν τὴν ἀνάπλασιν τῆς κοινωνίας, δὲν διασπᾷ τὸν μίτον τοῦ παρελθόντος ἀποτόμῳς. Ἐμελέτησε βαθέως πάντα τὰ καθεστῶτα πολιτεύματα καὶ ἐπεσκόπησε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς μορφαῖς. Ἐν ταῖς Πολιτικοῖς συλλέγει τὴν ἐμπειρίαν τοῦ παρωχημένου χρόνου, ἐξετάζει πάσας τὰς ἐπιπολαζούσας γνώμας καὶ τοὺς κειμένους θεσμοὺς καί, ὑποτυπῶν εὐρύτερον καὶ συνοπτικώτερον δημῶδεις δοξασίας, ἐξαίρει αὐτὰς ὑψηλότερον καὶ φιλοσοφώτερον.

Ἡ πολιτεία ἔπειτα, ὡς περιγράφει αὐτήν, δὲν εἶναι ἑταιρεία τις πρὸς προστασίαν δικαίων καὶ οὐδὲν τούτου πλέον. Ἡ γνώμη αὕτη ἐξηνέχθη ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ Λυκόφρονος, εἰπόντος, ὅτι «ὁ νόμος συνθήκη τις ἐστὶ καὶ ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων», καὶ ἐγένετο μετὰ ταῦτα ἀσπαστὴ ὑπὸ τῶν Ἐπικουρείων. Ἡ θεωρία αὕτη εὖρε θιασώτας ἐν τῇ παρακμῇ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἦτο καθ' ἑαυτὴν σύμπτωμα τῆς παρακμῆς ταύτης διαδοθεῖσα ἐν χρόνοις, ὁπότε ὁ ἰδιώτης ἀπεσπάσθη τῆς πολιτείας, ἀντεποιεῖτο ἀρχαιοτέρων ταύτης δικαιωμάτων καὶ ἐξελάμβανε τὴν πολιτείαν ἑκινήν μόνον νὰ παρέχη εἰς αὐτὸν πνευματικὴν γαλήνην καὶ προσωπικὴν αὐτονομίαν. Ἡ πολιτεία δὲν ὑφίσταται πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, πρὸς αὔξησιν τοῦ πλούτου καὶ πρὸς ἐπέκτασιν τῆς χώρας. Αὕτη κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην εἶναι ἕνωσις ἢ ἀδελφότης ἴσων πρὸς ἀλλήλους ἀνδρῶν, οἵτινες σκοποῦσι καὶ δύνανται ν' ἄρχωσι καὶ ν' ἄρχωνται, συνήληθον δὲ εἰς τὸ αὐτὸ οὐχὶ ὑπὸ βίας ἢ φόβου, ἀλλ' ὑπὸ μιᾶς κινούμενοι γνώμης, νὰ ζήσωσι τὴν εὐγενεστάτην κατ' ἀνθρώποις ζωὴν ἀσκοῦντες ἀκωλύτως τὰς ὑψίστας ἀρετάς, ἠθικὰς τε καὶ διανοητικὰς. Ἡ πολιτεία ὑπάρχει οὐχὶ τοῦ ζῆν, ἀλλὰ τοῦ εὖ ζῆν ἕνεκα, ὅπερ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέρμα. Ἐξωτερικὰ τινὰ τοῦ βίου ἐφόδια εἶναι ἀναγκαῖα καὶ προσιτόκεινται, διότι ἄνευ τούτου αἱ ἀνθρώπινοι δυνάμεις δὲν εὐδοῦνται καὶ δὲν εὐδοκίμοῦσιν. Οἱ ὄροι ὅμως τοῦ βίου δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μετὰ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἀνθρώποι τινες ἕνεκα τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἢ τοῦ γένους ἢ τῆς φυλῆς ἢ διὰ τὰ εὐτελῆ αὐτῶν ἐπιτηδεύματα ἀπακλείον-

ται κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην πάσης μετοχῆς τοῦ δημοσίου βίου ἦτοι τῆς πολιτείας. Οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ γίνωσιν ὀργανικὰ μέρη τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' ἦσαν μόνον ἐπιτηδευοὶ πρὸς ταπεινάς καὶ διακονικὰς ἐν αὐτῇ λειτουργίας. Ἄξιοι μετοχῆς τῶν κοινῶν ἦσαν μόνον οἱ δυνάμενοι νὰ ζῶσι πρὸς εὐγενεστέρους σκοποὺς καὶ ὧν ἡ φύσις τῶν σωματίων καὶ τῶν ψυχῶν δὲν ἦτο ἐλλιπὴς καὶ ἀπρόσφορος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν εἰς αὐτοὺς ἐπιβαλλομένων μεγάλων ἔργων ἢ βεβλαμμένη ὑπὸ ῥυπαρῶν καὶ πολυσχόλων ἐπιτηδευμάτων. (1) Ἀριστοτέλης, ἀπείργων ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ ἄλλας τάξεις πλὴν τῆς τῶν δούλων ἕνεκα τῶν εὐτελῶν αὐτῶν ἀσχολιῶν, ἐκκλίνει ἀπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι καθεστῶτων καὶ θεσμῶν. Ἀποφαινόμενος δ' ὅμως ταῦτα ἐξαγγέλει ἀπλῶς μεθ' ὑπερβολῆς τὴν παρεκτός τῶν Ἀθηνῶν ἀπανταχοῦ ἴσως ἐπιπολάζουσαν περιφρόνησιν πρὸς τὰ χειρωνακτικὰ καὶ βιομηχανικὰ ἔργα.

Διδάσκων ταῦτα κεφαλαιωδῶς ὁ Ἀριστοτέλης συμπύπτει καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὸ ὑπέροχον φρόνημα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ἑλλάδος πλὴν μόνον ὅτι ἐμβριθύνει εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα καὶ εὐρύνει ἐπὶ μᾶλλον τὸ πνεῦμα. Ἡ πολιτεία κατ' αὐτὸν εἶναι λειτουργία πνευματικὴ καὶ δὲν ὑφίσταται πρὸς πλήρωσιν χρεῶν σωματικῶν καὶ ὑλικῶν. (2) φελλει μὲν ν' ἀναπληροῖ τοιαύτας ἀνάγκας, ἀλλ' ὁ ἀληθὴς αὐτῆς σκοπὸς κείται πέραν καὶ ὑψηλότερον τούτων. Ἡ πολιτεία πρέπει νὰ ἀποβλέπη εἰς εὐγενεστέρους καὶ εἰς πνευματικὰς τῆς κοινωνίας χρείας, ν' ἀνοφοῖ τὰ ἦθη καὶ τὰς διανοίας, νὰ μὴ ἀρκῆται δὲ εἰς ἡμιτελῆ ἢ μονομερῆ τύπον ἀνθρώπων. (3) φελλει ν' ἀναπτύσσει πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ν' ἀνατρέφῃ τοὺς πολίτας αὐτῆς τελείους ἀνδρας καὶ νὰ προάγῃ οὐ μόνον τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς πράξεις αὐτῆς, ἦτοι τὴν ἀρετὴν τὴν ἐκχεομένην εἰς τὰ πεδία τοῦ πρακτικοῦ βίου τοῦ ἠθικοῦ τε καὶ τοῦ διανοητικοῦ. Πόλις ἀνδρῶν διδάσκει, ἔλεγεν ὁ Σιμωνίδης, καὶ ἡ πόλις ἦτο ἀληθῶς ὁ διδάσκαλος, ὁ μυσταγωγὸς τοῦ βίου καὶ ὁ ἕκτατος παιδαγωγός. Ἡ ἀλήθεια δὲ αὕτη ἐκράτει πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἦτο τελεσφόρος. Πᾶσα πόλις ἐνεφανίζετο ὡς πρόσωπον, ὡς ὄργανον ἠθικόν, ἔχουσα ἴδιον ἦθος καὶ τύπον, ὅστις ἐνεχαράσσετο ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν πολιτῶν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως. Ἐπι-

λει, οὕτως εἶπειν, πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν νόμων, οἵτινες ἦσαν αἱ ἀληθεῖς αὐτῆς εἰκόνας. «Ἔστι γὰρ δὴ τις φωνὴ τῶν πολιτειῶν ἐκάστης», λέγει ὁ Πλάτων, «ἄλλη μὲν δημοκρατίας, ἄλλη δὲ ὀλιγαρχίας, ἢ δ' αὖ μοναρχίας». Ἐλάλει, ὡς ἐν Ἀθήναις, διὰ τῆς τέχνης αὐτῆς καὶ μάλιστα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐν αἷς ἢ ὑπηρεσία τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας ἦτο μία καὶ ἡ αὐτῆ ὁμοῦ. Ἐφώνει διὰ τῶν ποιητῶν, οἵτινες κατὰ τὰς μεγάλας δημοτελεῖς ἑορτὰς δὲν ἦσαν ἀπλῶς ἰδιῶται, ἀλλ' ὑπέρτεροι τούτων. Ἐπιτροπεύοντες τρόπον τινὰ τὴν πολιτείαν οὗτοι ἀπεφαίνοντο πρὸς τοὺς συμπολίτας τῶν τὰς βαθύτητας αὐτῶν γνώμας περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ βίου καὶ ἐξήτουν νὰ συμβιδάσωσι τὴν ἀρχαίαν εὐσέβειαν καὶ τοὺς ἱεροὺς μύθους μετὰ τοῦ ἠθικοῦ φρονήματος τῶν φιλοσοφούντων βαθύτερον τὰ τοῦ βίου.

B'

Πάντα ταῦτα ἐπετελέσθησαν ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἦτις κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ἦτο ἱκανὴ νὰ κατορθώσῃ καὶ πλείονα. Ἡ πολιτεία ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν πνευματικὴν τῆς κοινωνίας χειραγωγίαν, οὐκ ὀλίγοι δὲ τὸ πάλαι ἐφρόνουν, ὅτι οἱ Δελφοὶ ἦσαν ἐπιτήδαιοι πρὸς τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον. Οἱ Ἕλληγες ἐρωτῶντες τὸν ἐκεῖ Ἀπόλλωνα δὲν ὠρμῶντο μόνον ὑπὸ τῆς περιεργίας καὶ τῆς ἐρεύνης τοῦ μέλλοντος. Ὁ θεὸς οὗτος δὲν ἠρωτᾶτο μόνον περὶ τῶν μεταβολῶν τῆς ἀνθρωπίνης τύχης ἢ τῆς τῶν ἔθνῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐπιταγῶν τοῦ θεοῦ νόμου καὶ περὶ τῶν τρόπων ἢ τῆς διαγωγῆς τοῦ βίου. Ἡ Δελφικὴ θρησκεία ἐσχόπει νὰ περιάπτῃ κύρος εἰς τὰς αἰωνίους ἠθικὰς ἀρχάς, ἵν' οἱ θεοὶ ἦσαν φύλακες, καὶ νὰ συναρμύζῃ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν θεῖαν βούλησιν. Ὡς εὐαγῆς θεὸς ὁ Ἀπόλλων δὲν ἠξίου μόνον ἐξωτερικὴν λατρείαν, ἀλλὰ καὶ καθαρότητα καρδίας. Ὡς Μουσαγέτης ἦτο ὁ θεὸς τῆς τέχνης, τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐξήτει νὰ κοσμήσῃ τὸν ἀστικὸν καὶ τὸν ἔθνικόν βίον. Ἰκ τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ἐξηγέθησαν κανόνες καὶ ὁδηγίαι περὶ τάξεως τῶν πολιτειῶν, περὶ νόμου καὶ ἔθους καὶ περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν ἐν πάσῃς χώρας ἀκτῇ, ὅπου οἱ Ἕλληγες θαλασσοπόροι ἐπορεύοντο καὶ

εἰσέδουν. Ἡ τῶν Δελφῶν ἰσχὺς ἦτο πολὺ ὁμοία καὶ ἴση πρὸς τὴν τῶν προφητῶν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Ἴσναι μὲν ἀληθεῖς, ὅτι ἡ πολύμορφος καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ παιδείσις ἡ ἐκ τῶν Δελφῶν ἐκπορευθεῖσα δὲν ἔχει τι ἀντίστοιχον παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλ' ὁ προφήτης τούτων, ὅστις ἔργον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶχε νὰ διηγῆται τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραήλ, νὰ σχολιάζῃ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς ἀπελευθερώσεις τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ παρηχημένα συμβῆντα, ἦσκει λειτουργίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν Δελφῶν. Ἴν παντὶ δὲ θεσμῷ ἀμφοτέρωθεν τὸ πνεῦμα ἐπικρατεῖ τοῦ γράμματος καὶ ὁ γραπτὸς νόμος ἔλαθε νέαν καὶ ὁμοίαν ἐρμηνείαν. Ἀγναὶ χεῖρες καὶ καθαρὰ καρδία, ἀπηγοῦντο παρὰ πάντων τῶν προσερχομένων εἰς τὸν ἱερὸν λόφον καὶ τῆς Σιών καὶ τοῦ Παρνασοῦ. Ἡ θρησκεία μετεμορφώθη, ὅτε ἀπηλλάγη τῶν λειτουργικῶν τύπων καὶ ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας. Ῥήσεις Ἑλλήνων συγγραφέων τῆς τετάρτης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ὅταν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ χρηστότης, εἶναι αἱ ἀρισταὶ τῶν θουσιῶν καὶ ἰσχύουσι παρὰ τοῖς θεοῖς πολὺ μᾶλλον τῆς ἐκατόμβης, φαίνονται ὡς ἀπηχήματα τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ καὶ εἶναι ὁμοία ὡς τὰ ῥήματα τοῦ Προφήτου, «Ἴ μοι πλήθος τῶν θουσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἶμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναι μοι. Ἴς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. Ἴ ἂν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμα μοί ἐστι· τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου· ἐγεννήθητέ μοι εἰς πλεονασμόν· οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν· ὅταν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας, ἀποστρέφω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. Λούσασθε· καθαροὶ γένεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν· ἐκζητήσατε κρίσιν, ρύσασθε ἀδικούμενοι, κρίνατε ὀρφανῶν καὶ δικαιοῦσατε χήραν».

Οἱ Δελφοὶ κατεπάτησαν τὴν πίστιν, ἣν εἶχον παρὰ τῆ λαῆ, καὶ ὁ ἔρως τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος ἀπώλεσεν ἐν τέλει τὸ

χρηστικόν τοῦτο. Πλουτήσαν ἀπὸ τῶν ἀναθημάτων τῶν προσκυνητῶν, ἀπὸ τῶν προστίμων, τῶν δημεύσεων καὶ ἀπὸ τοῦ φόρου τῆς δεκάτης τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐξώκειλεν εἰς τὴν παλαιστραν τῶν ἀγώνων καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγη τὰς φατριαστικὰς ραδιουργίας τῶν διαφόρων πολιτειῶν, οἵτινες ἀπέβλεπον εἰς αὐτὸ ὡς εἰς ὁδηγόν. Ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μάλιστα πολέμων ἐξέπεσε τοῦ ἀξιώματος καὶ ἀπίστεσε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτροπεύῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ νὰ ἐκφράζῃ τὸ ὑψιστον φρόνημα τοῦ λαοῦ. Ἐπιζητήσαν κοσμικὴν καὶ ὑλικὴν ἰσχὺν ἀπεστερήθη τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξουσίας. Ἡ δύναμις δ' ὅμως αὐτοῦ δὲν ἐσβέσθη εὐθύς, ἀλλὰ διετηρήθη ἀλλοῖα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἀνευρίσκομεν αὐτὸ οὐ μόνον ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει τοῦ Πινδάρου, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βίοις καὶ τοῖς ἔργοις ἀνδρῶν Ἑλληνικωτάτων, ἐν τῇ ποιήσει τοῦ Σοφοκλέους, ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ Πειδίου, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐν τοῖς βίοις τοῦ Σωκράτους, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Καλλικρατίδου. Ἄλλ' ἡ ἀκεραιότης τῶν Δελφῶν κατελύθη ἔκτοτε καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδι οἱ Ἑλληνες ἐστεροῦντο Ἱερσηκευτικοῦ κέντρου καὶ ἐπεζήτουν ἐκθύμως φωνὴν ἔχουσαν κύρος ἐν τε τῇ διαγωγῇ τοῦ βίου καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν.

Ἡ κοινωνία ἠσθάνετο βαθεῖαν ἀνάγκην ἠθικῆς ὁδηγίας καὶ ἀνορθώσεως. Τὰ θεμέλια τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ἐσαλεύοντο ἤδη καὶ ἠμφεσθητοῦντο, αἱ δὲ πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος ἐσπαράσσοντο ὑπὸ τῶν φατριῶν. Ἡ ἐν αὐταῖς πολιτικὴ μερὶς ἐκαλεῖτο συνωμοσία, ἥτοι ἑταιρεία ἀνδρῶν δι' ὅρκων πρὸς ἀλλήλους συνδεομένων καὶ ὑποχρέων οὐ μόνον νὰ τηρῶσιν ἀμοιβαίαν πίστιν, ἀλλὰ καὶ νὰ βλάπτωσι πάσῃ δυνάμει τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν. Κατὰ τινὰ ὅρκον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διασωθέντα ἕκαστον μέλος τῆς συνωμοσίας ᾤμνυε, «καὶ τῇ δῆμῳ κακόνους ἔσομαι καὶ βουλεύσω ὅ,τι ἂν ἔχω κακόν». Πρὸ ἄρα ὑπῆρχε δύναμις ἱκανὴ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν διαρραγείσαν ἐνότητα καὶ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν ἠθικὴν ἐπὶ κρηπίδος ἀσφαλοῦς; Πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις ἔλεγε καὶ ἐδείκνυε τὴν πολιτείαν, ἣτις μόνῃ ἐφαίνετο δυνατὴ καὶ ἐπιτηδεῖα ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Αὕτη μόνῃ ἐδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ φωνὴν μετὰ κύρους καὶ ἰσχὺν ἀναγκαστικῆν. Δι' ὃ

κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ πολιτεία ἀσκεῖ πολλὰς καὶ ἐκ τῶν λειτουργιῶν, αἵτινες ὕστερον ἀνήκον εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἰδιαζόντως. Πρὸς οὐδένα ποτὲ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπήλθεν ἡ ἔννοια, ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι βέβηλος, ἡ δὲ διαφορά πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἦτο εἰς αὐτοὺς ἀκατανόητος. Ἡ Ἱερσηκευτικὴ λατρεία καὶ οἱ τύποι αὐτῆς ἦσαν, οὕτως εἶπεῖν, συνυφασμένα ἐν τῇ κοινῇ πλέγματι τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Ἀρχήθει δὲ ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία εἶχεν ἱερὸν χαρακτήρα καὶ ἦτο ἡ ἐκλεκτὴ ἱστορία τῶν προστατηρίων θεῶν, ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ ἡ ὁρατὴ εἰκὼν τῶν ὑψίστων ἐκείνων συμφερόντων, αἵτινα ἡ δημώδης Ἱερσηκεία ἐνέδουε διὰ συμβόλων. Διὰ τοῦτο δὲν εἶνε θαυμαστόν, ὅτι ἡ πόλις ἐνομιζέτο πνευματικὸν κέντρον τῶν πολιτῶν καὶ ἐρμηνεύτρια ἀξιόπιστος τῶν περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ βίου καὶ τῆς συνειδήσεως ζητημάτων.

Ἄλλ' ἡ πολιτεία κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν φιλοσόφων, καίπερ ὁμοία ἐν μέρει πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἦτο ὑπερτέρα ταύτης. Ὡς κοσμικὸς ἄρχων ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ εἶχε νὰ φροντίξῃ περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν ἐφοδίων, νὰ ρυθμίσῃ τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν καταμέρισιν τοῦ πλοῦτου καὶ ν' ἀσκῇ ἔλεγχον περὶ ὅλων τῶν πρακτικῶν τεχνῶν καθορίζων εἰς ἕκαστην τούτων τὴν πρέπουσαν θέσιν καὶ τάξιν. Πῶς δὲ προσέτι νὰ ὀρίξῃ τίνας ἐπιστήμαι πρέπει νὰ εἰσάγωνται καὶ νὰ θεραπεύωνται ὑπὸ διαφόρων τάξεων τῆς πολιτείας. Διότι τὸ μέγιστον τοῦτο τῶν ἀστικῶν συμφερόντων ἔνεκα τῆς ὑφεισθητικῆς κοινωνικῆς καταστάσεως ἐθεραπεύετο πλημμυελῶς, ἡ δὲ ἀσκησις αὐτῶν δὲν ἔπρεπε νὰ εἶνε ἀνατεθειμένη εἰς ἰδιώτας, ὡς συνέβαινε ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἀνατροφή τοῦ πολιτοῦ ἀποβαίνει οὕτως ἡ κυρία φροντίς τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου. Σύντονος τῇ ὄντι ἦτο ἡ παρασκευὴ καὶ ἐπαχθῆς ἡ ἀσκησις, ἣτις ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας, αἱ δὲ ἱκανοὶ καὶ ἐπιτήδαιοι εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἦσαν ἀείποτε ὀλίγοι ὑπὸ τῆς φύσεως κυρίως ἀναδεικνυόμενοι. (Ὅστιν κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη τελεῖα πολιτεία εἶναι ἡ σκοποῦσα μάλιστα τὴν ἔθνικὴν ἀγωγὴν.

Σημειώσωμεν ἐν παρόδῳ κατάδηλά τινα ἐλαττώματα τῆς

πολιτείας ταύτης, περί ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος. Αὕτη ἀξιοῖ ν' ἀσκήσῃ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, πρὸς ἣν εἶνε ἀνεπιτηδεῖα καὶ ἀπρόσφορος. Ὁ περὶ πάντα ἰδιώτην ἔλεγχος ἐπεκτεινόμενος καὶ εἰς τὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ φρόνημα καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ ὄλου παρέλκεν ἀναποδράστως τὸ ὑπ' αὐτῆς σκοπούμενον, ἦτοι τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐκάστου ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν. Οἱ ὀχληροὶ κανόνες καὶ περιορισμοὶ τῆς πολιτείας τῶν φιλοσόφων τούτων εἶναι πολυπληθέστεροι τῶν ἐν ταῖς ὑπαρχούσαις ἐλληνικαῖς πολιτεαῖς, ἔνθα οὔτε ὀλίγοι ἦσαν οὔτοι οὔτε ἀνεπαχθεῖς. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐλευθερία, ἣ ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἐξυμνηθεῖσα ὡς δῶρον καὶ κτῆμα τῶν Ἀθηναίων, ἦτο ἐξαίρεσις τοῦ κοινοῦ ἐν Ἑλλάδι ἔθους καὶ τοιαύτη ἀνομολογεῖται ἐν τῇ ἐπιταφίᾳ αὐτοῦ λόγῳ. Ὑπομνηστέον, ὅτι ἡ λέξις ἐλευθερία εἶχε διπλὴν σημασίαν. Ἐσήμαινε πρῶτον τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν, ἦτοι τὴν ἀσκησιν τῆς ὑπάτης ἀρχῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην πᾶς Ἑλληὴν ἠδύνατο ν' ἀξιοῖ αὐτὴν ὡς δικαίωμα ἐκ γενετῆς εἰς αὐτὸν κεχορηγημένον. Καὶ αὐτοὶ οἱ Σπαρτιάται ἀποκρινόμενοι εἰς τὸν ἐν Ἀσίᾳ Πέρσῃ Ὑδάρνην, ὅστις συνεβούλευεν αὐτοῖς φιλίαν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἔλεγον τάδε: « Ὑδάρνες, οὐκ ἐξ ἴσου γίνεται ἡ συμβουλή ἢ εἰς ἡμέας τείνουσα: τοῦ μὲν γὰρ πεπειρημένος συμβουλεύεις, τοῦ δ' ἀπειρος εἶναι τὸ μὲν γὰρ δούλος εἶναι ἐξεπίστευτον, ἐλευθερίας δὲ οὐκίω ἐπειρήθης, οὐτ' εἴ ἐστι γλυκύ, οὐτ' εἰ μὴ. Ἐἰ γὰρ αὐτῆς πειρήσαιο, οὐκ ἂν δούρασι συμβουλεύοις ἡμῖν περὶ αὐτῆς μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πελέκεσιν ». Δεύτερον δὲ ἡ λέξις ἐλευθερία ἐσήμαινε προσωπικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ὑπερβολικῶν περιορισμῶν τοῦ νόμου, ἀπὸ κοινῆς γνώμης τυραννικῆς καὶ ἀπὸ ἀμοιβαίας τῶν ἀνθρώπων ἀνεπιεικείας. (1) Περικλῆς λέγει περὶ τοιαύτης ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν διπλὴν τῆς λέξεως ταύτης ἔννοιαν. Ἀλλ' ἐλευθερία δηλοῦσα τὴν τελείαν τοῦ νόμου ἀποχὴν ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν τοῦ βίου πραγμάτων μόνον ἐν Ἀθήναις ἦτο γνωστὴ. Καὶ ἐκεῖ ἔτι, ἔπου ὁ ἰδιώτης δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὸν ὑποκείμενον εἰς ἐπαχθεῖς κανονισμούς, οὐδ' ἐπιέζετο ὑπ' αὐτῶν τὸ παράπαν, ἡ πολιτεία παρενέτεινε τὰς προνομίας αὐτῆς καὶ

ὑπερέβαινε τὰ ὄρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὁ ἔλεγχος αὐτῆς ἠδύνατο ν' ἀποβῆ λυσιτελής. Ἡ πολιτεία, ὡς περιγράφεται ὑπὸ μὲν τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ Πολιτεῖᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς Νόμοις, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τοῖς Πολιτικοῖς, ἐπλάσθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὰ πολιτικὰ συντάγματα τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Κρήτης καὶ ἐμφανίζει τὰ ἐλαττώματα τούτων κατ' ἐξοχὴν.

Ἐπειτα ἐν ταῖς εἰκονικαῖς ταύταις πολιτεαῖς, ὡς καὶ ἐν ταῖς ὑφισταμέναις πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, τάξις ὀλοκληρὸς καὶ δὴ καὶ τάξεις τοῦ κοινοῦ ἀπεκλείοντο τῶν ἀστικῶν δικαίων. Ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐλληνικῇ διανοίᾳ ὑπῆρχε βαθέως ἐρριζωμένη ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ἀρχὴ κείται ἐπ' ἀγαθῶν τῶν ἀρχομένων καὶ ἡ πολιτεία ἐπ' ὠφελείᾳ πάντων τῶν πολιτῶν καὶ οὐχὶ μόνον ὀλίγων, οἱ πολῖται συνίστιον ἴδιαν τάξιν μετὰ προνομίων. Ἐν ταῖς καθεστῶσαις πολιτεαῖς ἡ τάξις τῶν δούλων ὑπῆρχεν, ἵνα οἱ πολῖται μένωσιν ἐλεύθεροι νὰ ἐπιτελῶσι τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὰ καλλήκοντα. Οἱ δούλοι δὲν ἦσαν ζωτικὸν τῆς πόλεως μέρος οὐδὲ μετείχον τῆς εὐημερίας αὐτῆς, ἀλλ' ἦσαν ἀπλῶς ἐμνηστὴ ὄργανα ὑπὸ τῆς φύσεως κεχορηγημένα. Οὗτοι ἔχοντες κατὰ τοὺς φιλοσόφους ἑλλιπῆ διάνοιαν καὶ τούτου ἕνεκα ἀνίκανοι ὄντες νὰ τύχωσιν ἄλλου ἢ μέρους μόνον ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας, διέφερον τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ὡς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἢ ὡς τὸ κτῆνος διαφέρει τοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν κάλλιον καὶ συμφοριώτερον εἰς αὐτοὺς ἦτο νὰ δουλεύωσιν ἢ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι. (2) Ἀριστοτέλης, ὡς εἶδομεν, ἀπείργει τῆς πολιτείας οὐ μόνον τοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς καπήλους, διότι ἐφρόνει, ὅτι τὰ χειρωνακτικὰ καὶ τὰ ἐμπορικὰ ἐπιτηδεύματα ἀπεργάζονται τῶν ἀνθρώπων τὰς μὲν ψυχὰς ἀνελευθέρους, τὰ δὲ σώματα εὐτελῆ. Ὑπερέτιμα τὴν εἰς τὸ ἦθος ῥοπὴν καὶ δύναμιν τῆς κοινωνικῆς θέσεως ἀμνήμων γινόμενος τῆς ἰδίας αὐτοῦ γνώμης, ὅτι ἀσχολία εὐγενῆς ἢ ἀγεννῆς δὲν εἶναι ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ὁ λόγος καὶ τὸ αἷτιον αὐτῆς. Ὁ μέγας πολιτικὸς ἀνὴρ Ἰβύρκε ἔλεγεν, « Ἐγνώρισσα ἐμπόρους ἔχοντας φρόνημα καὶ ἱκανότητα μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, εἶδον δὲ τοῦναντίον μεταξὺ τούτων ἀνδρας ἔχοντας φρόνημα καὶ ἦθος καπήλων ». Ὁ εὐγενῆς βίος, ὃν σκοπεῖ ἡ πολιτεία, περιορίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν

φιλοσοφίαν, ἴσως δὲ καὶ εἰς τινὰς τῶν τεχνῶν. Φρονῶν, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς πολιτείας εἶναι ἡ ἄκρα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελειώσις, προσέχει κυρίως εἰς τοῦτο καὶ ὀλιγωρεῖ τοῦ ἄλλου τέλους, εἰς ὃ πλείστοι τῶν νεωτέρων μεταρρυθμιστῶν ἀποβλέπουσιν, ἦτοι τῆς ἀναπτύξεως τῶν πολλῶν καὶ τῆς προαγωγῆς αὐτῶν ὅσον εἶνε ἐφικτόν. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι τέκνον τῶν καιρῶν του, ἦτοι ἔτρεφεν ἀριστοκρατικὸν φρόνημα, ὅπερ ἦτο ἰσχυρότατον ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις, χρωματίζει δὲ πᾶσαν τὴν σκέψιν αὐτοῦ καὶ τοὺς λογισμούς.

Περιφρόνησις τις πρὸς τὰ χρηστά μὲν καὶ ἄξια, ἀλλὰ κοινὰ καὶ συνήθη, προσέτι δὲ φρόνημα στενὸν καὶ ἀποκλειστικὸν πως διήκει δι' ὅλης τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῆς χρόνων. Χρηστότης ἀμαυρὰ καὶ ἀλαμπῆς ὀλιγωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες προσεῖχον μάλιστα εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν εὐσχημοσύνην, εἰς τὴν σύμφυτον ἀρετὴν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρός. Τὰ ὑπ' αὐτῶν θαυμαζόμενα προτερήματα δὲν ἦσαν ἐφικτὰ ἄνευ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ γένους καὶ τοῦ καλῶς σχολιάζειν. Αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν ἦσαν αἱ τοῦ ἐλευθέρου ἀνδρός, ὅστις εἶναι κύριος ἑαυτοῦ, δεσπόζει τῶν καιρῶν καὶ τῶν περιστάσεων, εἶναι ὑπέρτερος τῶν εὐτελῶν φροντίζων, σέβεται δὲ ἑαυτὸν καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῶν ἄλλων. (1) Ἑλληνιστὸς φιλόσοφος Ἀμιέλ ἐν τῇ οἰκείᾳ Ἱστορίᾳ του ἐπιχειρῶν νὰ διασαφηνίσῃ τὴν ἀγγλικὴν λέξιν Gentleman, «τὸ σύνθημα ἢ τὸ κριτήριον τῆς Ἀγγλίας», λέγει, «Μεταξὺ μὲν τῶν εὐγενῶν καὶ πρὸς ἀλλήλους κρατεῖ ἀδρότης, ἰσότης καὶ κοινωνικὴ εὐπρέπεια ὑπ' αὐτοῦ δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιπολάζει ἀγερωχία, περιφρόνησις, ψυχρότης, ἀδιαφορία. . . Ἡ εὐπροσηγορία τοῦ τοιοῦτου εὐγενοῦς δὲν εἶναι φιλόανθρωπος καὶ γενικὴ, ἀλλ' ἰδιαιτότης καὶ ὅπως προσωπικῆς». Δὲν εἶναι μὲν δίκαιον νὰ προσαφθῶσιν εἰς τοὺς Ἑλληνας πάντες οἱ χαρακτῆρες οὗτοι τοῦ οὕτω καλουμένου εὐγενοῦς, ἀλλ' ἤμως ὑπάρχει ὁμοιότης τις τῶν δύο τούτων τύπων πρὸς ἀλλήλους. (2) καλὸς κἀγαθός, ὡς ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ παρ' ἡμῶν καλούμενος εὐγενής, ἦτο ὁ ἄκρος καὶ τέλειος ἀνὴρ καὶ εἶχεν ἀριστοκρατικὸν τι φρόνημα, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἤρμιόζεν εἰς τοὺς ὀλίγους ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοηθέντας, εἰς τοὺς καλῶς ὑπὸ τῆς φύσεως κεχορηγημένους

καὶ εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἰσχύοντας, ἀλλὰ δὲν προσῆκεν εἰς τοὺς ἀποβλήτους, τοὺς πεπτωκότας καὶ τοὺς ἀδυνάτους τῆς γῆς. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Ἑλληνας φαίνονται ὅπως διάφοροι τῶν Ἰβραίων. Οἱ προφῆται τούτων ἐμπεφορημένοι τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν παγκοσμίαν δικαιοσύνην κατακρίνουσι τὴν κοινωνικὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνισότητα καὶ ὁμιλοῦσι περὶ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πασχόντων ὡς ἴσων σχεδὸν πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς εὐσεβεῖς. Τούναντίον οἱ Ἑλληνας φιλόσοφοι ἐπισποδρύνουσι τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα. Δὲν συνομολογοῦσι μὲν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, μετὰ τοῦ Θεόγνιδος, ὅτι εὐγενής εἶναι ὁ ἐσθλός, ἀλλὰ τὸ φρόνημα αὐτῶν παραμένει ἀριστοκρατικόν, ἀριστοκρατίαν δὲ λέγουσιν οὐχὶ τὴν ἐκ τοῦ γένους, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς διανοητικῆς ὑπεροχῆς ἀναφουομένην.

Δὲν πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ παραβλέψωμεν τὰ διαλάμποντα ἴχνη καὶ τὰ ἄλλα τῆς αὐτομάτου φιλανθρωπίας δείγματα, ὅτινα σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Παρ' Ὀμήρῳ ἤδη βλέπομεν σέβας πρὸς τοὺς ξένους καὶ πρὸς τοὺς ἰκέτας, στοργὴν πρὸς τοὺς ἀδυνάτους, ἱπποτικὴν τιμὴν μετριωτέραν τῶν εὐλόγιον αὐτῆς ἀξιῶσεων, σὺν πᾶσι δὲ τούτοις καὶ ὅ,τι ἄλλο περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἀμεταφράστῳ λέξει αἰδώς, δι' ἧς λεπτότατα ἐκφέρεται τὸ ἠθικὸν φρόνημα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Μετὰ ταῦτα δ' εὐρίσκομεν τὸν ναὸν τοῦ Ἑλέου ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν Ἀττικὴν φιλανθρωπίαν, τὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς καταδυναστευομένους, τὴν γενναιότητα πρὸς τοὺς ἠττημένους καὶ τὴν τῶν ἀδικημάτων ἀφεσιν καὶ συγγνώμην, ἐφ' οἷς πᾶσι σεμνύνονται οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ βῆτορες. Παρὰ τῇ Ἀριστοτέλει μάλιστα ἀπαντᾷ καινὸν τι καὶ σχεδὸν νεωτερικὸν αἰσθημα οἴκτου πρὸς τοὺς ἀπόρους καὶ ἴδια τις ἐπιμέλεια καὶ πρόνοια περὶ τῆς εὐζωίας αὐτῶν, ὅν καὶ τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀπότοκα προσωπικῶν διαθέσεων, διότι δὲν ἐκφέρονται πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς πρὸς τάξιν ἴδιαν καὶ ἰδιώτας. Καὶ ὅταν ἔτι ἡ συμπάθεια ἐκφαίνεται ἐπὶ μᾶλλον ἀνθρωπίνῃ, δὲν προκύπτει ἐξ ἐλλόγου τινὸς ἀρχῆς πρακτικῆς, ἀλλ' ἐξ ἐμφύτου ἀρετῆς φυλῆς εὐγενοῦς, ἣτις δὲν θέλει νὰ καταισχύνη τὸ γένος αὐτῆς δι' ἀγενοῦς τινος πράξεως· διὰ τοῦτο ὡς πᾶσαι αἱ αὐτο-

φουεῖς ὄρμαι ὑπόκειται καὶ αὐτῇ ἐν παντὶ καιρῷ εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ὑπερβασίας, εἰάν ἐκραγῆ πάθος τι δεσπύζον τῶν ἄλλων καὶ ἀντίπαλον. Οἱ Ἰουδαῖοι δ' ὁμῶς τῆς παλαιᾶς Γραφῆς καίπερ ὑπὸ στενῶν φυλετικῶν προλήψεων ἐλαυνόμενοι ἔτρεφον αἰσθήματα συμπαθείας γενικωτέρας. Ἐκεῖνοι ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν παθημάτων καὶ ἐγεύθησαν τῆς τύχης τῶν ἀποδλήτων καὶ καταδεδυναστευμένων λαῶν. Πείρα ἀλγεινῇ ἐδίδαξαν αὐτοὺς τὸ μάθημα τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἀφιλαυτίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ ἀόρατον, ἐντεῦθεν δὲ ὀρθῶς καὶ βαθέως διακρίναντες τὰς ἠθικὰς τοῦ ἀνθρώπου χρεῖας ἔτυχον τῆς προνομίας νὰ γίνωσιν εἰς πάντας τοὺς κατόπιν αἰῶνας οἱ παρήγοροι καὶ διερμηνευταὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητας. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι προσεχώρησαν ἐγγύτερον πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις δὲν θέτει τὸ τέλειον εἰς τὴν εὐπρέπειαν ἢ τὴν εὐσχημοσύνην οὐδὲ εἰς τὴν προσωπικὴν ὑπεροχὴν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγάπην.

Ἡ παρ' Ἀριστοτέλει ἀπαντῶσα ὀλιγοπρία πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἠθικὴ ἀφάνεια τάξεων τινῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνάγεται εἰς τὴν ἑλλιπῆ ἔννοιαν περὶ ἀνθρώπου ὡς προσώπου ἠθικοῦ. Ἐνῷ ὁ φιλόσοφος οὗτος ἔνεμεν εἰς τὴν πολιτείαν δύναμιν μείζονα ἢ ἔσσην αὐτῇ ἀληθῶς ἐκέκμητο, δὲν κατενόησε τὸ βάθος καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως καὶ ἀξίας τοῦ ἰδιώτου ὡς ἀνθρώπου. Ὡς οἱ ἄλλοι σύγχρονοι αὐτῷ Ἕλληνες δὲν ἐξετίμα τὴν ἀξίαν καὶ ἑαυτὴν καὶ τὴν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἐνυπάρχουσαν τιμὴν καὶ βαρύτητα τοῦ ἠθικοῦ. Περὶ μὲν τοῦ ἀνθρώπου, ἀσκοῦντος τὴν ὑψίστην ἰσχὺν τοῦ καθαροῦ λόγου καὶ ὡς θεοῦ δημιουργήματος καὶ σχεδὸν ἀθανάτου ἕνεκα τοῦ θεωρητικοῦ αὐτοῦ βίου, γράφει ἐν ταῖς ἠθικαῖς αὐτοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐγλωττίας, ἥτις εἶναι σπανία παρ' αὐτῷ. «Ἐἰ δὲ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον· οὐ χρὴ δὲ κατὰ τοὺς παραινούντας ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπον ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν καὶ πάντα ποιεῖν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ. Ἐἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρὸν ἐστὶ, δυνάμει καὶ τιμιότητι πάντων ὑπερέχει». Ἀλλ' εἰς τὸν ἀνευ φιλοσοφίας ἠθικὸν βίον νέμει τὰ δευτερεῖα διαφέρων τοῦ Πλάτωνος, ὅστις ἐφρῶνει ὅτι διὰ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς ὁ

ἀνθρώπος γίνεται ὁμοῖος τῷ Θεῷ ἐκτιμῶν βαθύτερον αὐτοῦ τὴν προσωπικὴν ἐκάστου ἀξίαν. Οἱ πιστεύοντες, ὅτι ἡ κυρίως ἀνθρωπίνῃ ὑπόστασις, τὸ βαθύτατον θεμέλιον καὶ ἡ ἀκροτάτη ῥίζα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἀξία καὶ ὅτι αὐτῇ εἶναι ὁ ἠθικὸς δεσμὸς ὁ συνδέων πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοιοῦτους καὶ προσάπτων εἰς ἕκαστον τούτων ἴσην καὶ αὐτοτελεῆ τιμὴν καὶ βαρύτητα, αἰσθάνονται πόσον ἑλλιπῆ ἔννοιαν τοῦ ζητήματος τούτου εἶχον οἱ Ἕλληνες. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ὁ ἀνθρώπος ἐτελειοῦτο ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ διὰ ταύτης μόνον καὶ οὐκ ἀνθρωπίνως ὡς ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς πολίτης ἐν τῇ φανερᾷ αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον σχέσει, ἥτις ἠλλοιοῦτο ἐκάστοτε καὶ ἐγένετο διαφορὰς ἀνατρεπούσας σχεδὸν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἠθικὴν ἐνότητα. Ἐνιαχοῦ μόνον τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ ὁ Ἀριστοτέλης ἐξάγει τὸν ἀνθρώπον ὡς τοιοῦτον· ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτοῦ ἐκεῖ δὲν συνάπτονται μετὰ τῆς καθ' ὄλου σκέψεως αὐτοῦ καὶ ἀναζητήσεως, ἐν δὲ τῇ κειμένῃ εἶναι ἄμοιροι σημασίας καὶ λογικῆς τάξεως οὐδὲ συνάγονται ἐντεῦθεν τὰ ἔσχατα αὐτῶν συμπεράσματα. Ὁ ἀνθρώπος φαίνεται τρόπον τινὰ ἐμφανιζόμενος ἐν τῇ διαστολῇ αὐτοῦ ὡς συζύγου, ὡς γυναικός, ὡς παιδός, ὡς δούλου καὶ ὡς κυρίου. Ἡ Στωικὴ φιλοσοφία ἔταμεν ὑστερον τὴν ὁδὸν τῆς βαθύτερας τῶν ἀνθρώπων ἀδελφότητος, ἥτις κατόπιν ἔλαβε τὸ πλήρημα αὐτῆς ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Μόνον δὲ ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἀπηλλάγη τῆς ἀνημέρου φύσεως καὶ ἐξήρθη εἰς τὸ πολίτευμα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς προσωπικὰς πρὸς τὸ θεῖον σχέσεις, ἠδυνήθη νὰ λάβῃ θέσιν ὑπερτέραν ἐκείνης, ἣν εἶχεν ὡς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ ἢ ὡς ὄργανον ἀπλῶς πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς πολιτείας. Ἐν τῇ τότε μόνον χρόνῳ ἐγένετο ἐφικτὴ παγκοσμία ἠθικότης καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀξίας ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτῆς ἐκπλήρωσιν.

Πρὸς τὰς ἑλλείψεις ταύτας πρέπει ν' ἀντιπαραθέσωμεν μαθήματα τινὰ αἰωνίως πολύτιμα, ἅτινα ἐδίδαξαν ἡμᾶς οἱ Ἕλληνες καὶ παραμένουσιν εἰσέτι περισπούδαστα. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ εὐεξία τῶν πολιτῶν εἶναι ἐκ τῶν πρωτίστων σκοπῶν τῆς πολιτείας, ὁ δ' ἐθνικὸς πλοῦτος ἔχει τὰ δευτερεῖα· πρὸς δὲ τούτοις ἡ δόξα, ἡ

ισχύς, τὸ ἐμπόριον, ἢ ὑλικὴ εὐημερία καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸν ὑπέρτατον ἐκείνον λόγον καὶ σκοπὸν. Ὁ λαὸς, ὡς καὶ ὁ ἰδιώτης, ὀφείλουσι νὰ ἐμφορῶνται τοῦ καθαροῦ ἔρωτος πρὸς τὸ καλὸν καὶ νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὑπάρχει διαγωγὴ τις ἢ κανὼν βίου παντὸς ἄλλου ὑπάρχοντος ὑπεροχώτερος, ἢ δὲ σχετικὴ ἀξία τῶν ἀγαθῶν δὲν μετρεῖται διὰ τῆς ἀμέσου κοινωνικῆς αὐτῶν ὠφελείας, ἥτις εἶναι ὁ γνώμων τῶν ἀστόχων καὶ ἀβούλων πολιτευτῶν. Προσέτι δὲ μανθάνομεν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι σκοποῦντες κυρίως καὶ μάλιστα τὴν εὐημερίαν σύμπαντος τοῦ λαοῦ δὲν πρέπει νὰ ἐξευτελιζώμεν τὸν σκοπὸν τοῦτον, τουτέστι ν' ἀποβλέπωμεν μόνον εἰς τὴν κατ' ἀναλογίαν ἢ κατὰ μέσον ἔρον ἀξίαν καὶ ἱκανότητα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ βᾶσις τοῦ πολιτισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι εὐρεία καὶ τὸ πλῆθος ὀφείλει νὰ ἐκπαιδεύηται ὅσον εἶναι ἱκανὸν καὶ ἐπιδεκτικόν. Ὑπάρχει δὲ καὶ ὑψηλότερος βασιμὸς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, μαθησεως, ἐπιστήμης καὶ πνευματικῆς παιδείσεως, ὅστις εἶναι ἡ κρηπίς τοῦ ἔθνικοῦ βίου. Πάντα τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐδοκμήσαντα ἔθνη ἐπέζητησαν καὶ ἐπέτυχον αὐτοῦ ὅσον ἕκαστον ἐδυνήθη. Ἡ σεμνὴ καὶ ὑψίστη αὕτη κορυφὴ τοῦ πολιτισμοῦ πρέπει νὰ ὑπάρχη πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νομοθέτου, ὅστις ἀναγκάζεται ν' ἀγωνίζεται παντὶ σπένει ὑπὲρ ἀνορθώσεως τῶν ταπεινοτάτων, ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς ὑλικῆς αὐτῶν καταστάσεως, ὑπὲρ ἀνακουφίσεως τῆς ἀκρας ἀλλιότητος αὐτῶν καὶ δυστυχίας καὶ πρὸς καταστολὴν καὶ ἀποσβέσιν τῶν ἐξωθεν ἀφορισμῶν τῆς κακοκοΐας. Ἐὰ πλεῖστα τῶν κοινωνιολογικῶν προγραμμάτων ἀστοχοῦσι σήμερον καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι συστέλλουσι τὸν κύκλον τῆς σκέψεως καὶ τῶν ζητημάτων, μεταχειρίζονται τὸν στενὸν γνώμονα τῆς ὑλικῆς τῶν ἀνθρώπων εὐημερίας καὶ ἐν τῇ ζητοῦσι νὰ βελτιώσωσι τοὺς κακοὺς, νὰ παράσχωσιν εὐζωΐαν εἰς τοὺς ῥυκαρούς, νὰ χορηγήσωσιν ὥρας σχολῆς εἰς τοὺς ὑπέρπονον καὶ ἀτερπῆ βίον διερχομένους ἐργάτας καὶ νὰ διαδώσωσιν εἰς πάντας τὰ στοιχεῖα τῆς μαθησεως, δὲν προνοοῦσι περὶ τῶν οἰκοθῆν ὑπεροχὴν καὶ τελειότητα διψόντων, ἀλλ' ἀρκοῦνται εἰς τὰ ταπεινότερα οὐδὲ φροντίζουσι ν' ἀναπτύξωσι τὴν πλουσίαν καὶ πολυσαχιδῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ὡς ἐπραττοῦν οἱ Ἕλληνας ὑπερβάλλοντες μόνον τὸ μέτρον εἰς τὰ ἔσχατα.

Κατὰ τοὺς Ἕλληνας ὡς καὶ κατὰ τὸν ὑπέροχον καὶ δοκιμώτατον Βύρκε ἡ πολιτεία εἶναι συνεταιρισμὸς ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ, ἐν πάσῃ τέχνῃ, ἐν πάσῃ ἀρετῇ καὶ ἐν πάσῃ τελειότητι. Ἡ τοιαύτη δὲ συντροφία καὶ συμβίωσις ἐν πάσῃ τελειότητι ἀκριβῶς ὀλιγοῦται ὑπὸ τῶν πρακτικῶν πολιτευτῶν. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, τὰ γράμματα καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι μὲν ἄμεσα τῆς νομοθεσίας δημιουργήματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀδιάφορον πῶς ἡ πολιτεία κατ' ἔλου διάκειται πρὸς ἐκάστην τῶν μαθησεων τούτων, τουτέστιν εἴαν τιμᾷ καὶ ἐπιμεληθῆται ἢ καταφρονῆ αὐτῶν ἐν γένει. Ἐνδέχεται ἡ πολιτεία νὰ λιμοκτονῇ αὐτὰς ἢ ψυχρῶς ἀμελοῦσα ἢ ἐπιδεικνύουσα ἀπροθυμίαν καὶ ὡς ὑπ' ἀνάγκης ἐξωθῆν πιεζομένη ἢ καὶ πιστεύουσα, ὅτι ἡ ὑψηλὴ παιδεία, ἡ ζωοποιὸς τοῦ κοινοῦ διανοητικὴ κίνησις καὶ ἐπίρρωσις, δὲν εἶναι μέλημα αὐτῆς, ἀλλὰ σύμπαντος τοῦ ἔθνους.

Ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προσέτι διδασκόμεθα ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι ἔνωσις καὶ συγκρότησις ὀργανικῆ, δὲν εἶναι ἡ κυβέρνησις τῆς τρεχούσης ἡμέρας οὐδὲ γεννᾶται ἐξ ἀγῶνος ἐκλογικοῦ, ἢ δ' ἐνέργεια αὐτῆς εἶναι ἐνέργεια τοῦ κοινοῦ καὶ οἱ ὑπ' αὐτῆς τιθέμενοι νόμοι ἐμφαίνουσι τὴν βούλησιν τοῦ λαοῦ καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ὑπακοὴν τῶν πάντων. Ἡ πολιτεία ἢ τὸ κράτος δὲν εἶναι ἡ πολιτικὴ μερὶς ἢ ἔνωσις μερίδων οὐδὲ τὸ παράπαν ἄθροισμα καὶ συμφόρημα διαφόρων καὶ πρὸς ἀλλήλα διαμαχομένων συμφερόντων. Ἐν Ἀγγλίᾳ πλὴν τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν μερίδων, αἵτινες διασταναται πρὸς ἀλλήλας ἕνεκα μεγίστων πολιτικῶν καὶ δημοσίων ζητημάτων, ὑπάρχουσι ἐν τῇ παρόντι διάφορα κόμματα ἢ τμήματα, συμμορίαι καὶ συστάσεις συνιθούμεναι εἰς τὸ αὐτὸ καὶ διαμιλλώμεναι πρὸς ἀλλήλας περὶ ἐπιτροπεύσεως τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ κοινοβουλίᾳ. Αἱ συστάσεις αὗται εἶναι κατὰ τεχνικὸν ἔρον γνωσταὶ ὡς συμφοροῦντα, ὡς ἰδηματικά, βιομηχανικά, ναυτικά, ἐργατικά, οἰνοπνευματικά καὶ πολλὰ ἄλλα προσέτι, αἵτινα κατακερματισμένα πάντα δὲν αἰρῶνται εἰς τὸ ὕψος τῆς πολιτικῆς μερίδος, διότι δὲν εἶναι συγκεκραμένα μετὰ προαιρέσεων καὶ στοχασμῶν ἔθνικῶν ἢ πολιτικῶν. Ἐκαστον τούτων κήδετα περὶ ἑαυτοῦ, τῆς πολιτείας τιθεμένης ἐκποδῶν καὶ κατὰ μέρος. Ἐάν τιγὼν τὸ κοινοβούλιον κατήντα οὕτως, ὥστε νὰ σύγκειται κυρίως ἐκ βουλευφόρων

ἐπιτροπευόντων τὰ διάφορα ταῦτα συμφέροντα, ἢ ἀκεραιότης, τὸ σθένος καὶ ἡ αὐτόνομος ἐνότης τῆς πολιτείας ἢ ἀπεριέπιπτεν ἀναμφισβόλως εἰς μέγαν κίνδυνον.

Τελευταῖον δὲ τὸ παράδειγμα καὶ τὰ διδάγματα τῶν Ἑλλήνων ὑπομιμνήσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι ἡ πολιτεία δὲν εἶναι τι ἄμοιρον οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, οὐδὲ μηχανή τις κυβερνητική. Τὰ ἐξ ὧν σύγκειται στοιχεῖα εἶναι οἱ ἄνθρωποι, αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ λαὸς εἶναι ἡ πολιτεία. Ἴν μὲν ταῖς ἀρχαῖαις Ἀθήναις αἴτιον συνέκειτο ἐκ φίλων καὶ γειτόνων, ἐκ πολιτῶν συνερχομένων καὶ καθημένων ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ· παρ' ἡμῖν δὲ σύγκειται ἐκ μεγάλων ὀμίλων ἀγνώστων πρὸς ἀλλήλους συμπολιτῶν, οἵτινες ἔχουσι κοινὴν ἱστορίαν καὶ τρέφουσι κοινὰς ἐν τῇ μέλλοντι ἐλπίδας. Ἡ πόλις ὡς πολιτεία ἐμεγαλύνθη καὶ ἠὲξήθη εἰς ἔθνος, ἀλλ' εἶναι καὶ νῦν ὡς ἐπὶ Περικλέους ἀληθές, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τῆς πολιτείας ἢ τοῦ κράτους δὲν ἐνυπάρχει ἐν τῇ πλήθει τῶν κατοίκων οὔτε ἐν τῇ μηχανικῇ αὐτῆς εὐτρεπισμῷ οὔτε ἐν τοῖς νεωρῶσι καὶ ἐν ταῖς ὀπλοθήκαις οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς νόμοις τῆς, ἀλλ' ἐν ταῖς μεγάλαις ἀρεταῖς τῶν πολιτῶν, τουτέστιν ὅταν οὗτοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἐπιτελιῶσι πράξεις γενναίας καὶ ἀφιλοκερδεῖς καὶ νὰ καθιερώσιν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος.

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

ΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΧΟΥ

Ὅτε ἐν ἔτει 493 π. Χ. οἱ πληθεῖοι δυσανασχετοῦντες κατὰ τῶν πατρικίων, καθὼ σφετερισθέντων πᾶσαν τὴν ἐν Ῥώμῃ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, ἐστασίασαν καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ Ἴερον Ὅρος, ὁ Μενήνιος Ἀγρίππας ἠδυνήθη νὰ καταπραῦνη αὐτούς, διηγηθεὶς τὸν μῦθον τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς κοιλίας, ἔχοντα ὡς ἑξῆς:

Ἐξανέστησάν ποτε τὰ μέλη τοῦ σώματος παραπονούμενα διότι ἐνῶ αὐτὰ ὄλα εἰργάζοντο, μόνῃ ἡ κοιλία ἔμενεν ἀργή, καταναλίσκουσα δι' ἑαυτὴν τὸ προῖον τῶν κόπων τῶν. Ὅθεν συνομόσαντα ἀπεφάσισαν ν' ἀπόσχουν πάσης ἐργασίας· ἀλλ' ὅτε ἔπαυσαν οἱ πόδες νὰ κινουῦνται, αἱ χεῖρες νὰ κοπιᾶζουσι, οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ βλέπουσι, οἱ ὀδόντες νὰ μασσοῦν καὶ ὄλον ἐν γένει τὸ σῶμα ἔμεινεν ἀδρανές, ἡ κοιλία εὐρεθείσα ἐν ἀσιτία δὲν εἶχε πῶς νὰ διαθρέψη τὰ μέλη, τὰ ὅποια φυσικὰ ἤρχισαν νὰ χαλαροῦνται καὶ ν' ἀτροφουῦν. Ἐὸ σοφὸν νόημα τοῦ μύθου διαγνώσαντες οἱ ἀποστάται, συνησθάνθησαν τὸ ἄτοπον τῆς πράξεώς των καὶ ἐπανήλθον εἰς λογικιτέρας σκέψεις.

Ἐτῆς κοιλίας λοιπὸν τὰ δικαιώματα καὶ ἐν τῇ μεταφορικῇ καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ αὐτῆς σημασίᾳ ἀνεγνωρίσθησαν ἀνέκαθεν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶνε σεβαστὰ ὡς ἐθεσπίσθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως. Ὅστε δὲν πρέπει νὰ φανῆ ἄπορον ἂν καὶ ἐγώ, ὁ καταπονήσας πολλάκις τὸ βῆμα τοῦτο καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ εὐμενοῦς ἀκροατηρίου μου μὲ παντοῖα φροῦδα θέματα ἀναγόμενα εἰς πάσας τὰς ἄλλας φάσεις καὶ λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἠθέλησα μίαν φοράν τόσον νὰ προσφέρω φόρον τιμῆς καὶ εἰς τὴν κοιλίαν, ἐκλέγων αὐτὴν ὡς θέμα τῆς σημερινῆς ὀμιλίας μου.

* *

Δύο ὑπάρχουν συγκρουόμενα δοξασίαι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς τροφῆς. Οἱ μὲν πρεσβεύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τρώγει διὰ νὰ ζῆ, ἐνῶ ἕτεροι διατείνονται ὅτι ζῆ διὰ νὰ τρώγῃ. Οἰανδῆποτε

¹ Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ Φιλολογικῇ Συλλόγῃ «Παρνασσῆ».

γνώμην ἐκ τῶν δύο τούτων καὶ ἂν παραδεχθῶμεν, εἴτε δηλαδὴ θεωρήσωμεν τὴν τροφήν ὡς μέσον, εἴτε θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς, ὁ ὅρος τοῦ τρώγειν μένει πάντοτε ἀκέραιος. Ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας ὅμως τῆς λειτουργίας ταύτης τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὡς πρὸς τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν τῆς τροφῆς καὶ τὴν παρασκευὴν αὐτῆς καὶ τὰς ὁρέξεις καὶ τὸν τρόπον τῆς διαίτης ἐν γένει, ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας σοφοὶ καὶ ἄσοφοι κατέγειναν καὶ φιλοσοφικὰ θεωρήματα ἐγεννήθησαν καὶ φυσιολογικὰ μελέται καὶ πειράματα ἐγένοντο καὶ ὀρησκευτικὰ δοξασίαι ἐμορφώθησαν καὶ διατάξεις πολιτικὰ ἐθεσπίσθησαν καὶ πυραμίδες ἐγράφησαν, ἄπειροι δὲ γινῶμαι καὶ σκέψεις ἐξηνέχθησαν, περὶ τὰς κυριώτερας τῶν ὀποίων θέλω ἐπὶ βραχὺ καὶ κατὰ σειράν διατρέψαι.

Τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότατον κεφάλαιον εἶνε: Ἴπρέπει νὰ τρώγωμεν; Ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἡγίω μετὰ τινος δέους τὸ θέμα τοῦτο, καθότι δὲν λησιμονῶ ὅτι ὑπάρχουν καὶ παρ' ἡμῶν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ δόγματος τῆς φυτοφαγίας, συστήσαντες μάλιστα καὶ ἰδιαιτέραν συναγωγὴν καὶ διοργανοῦντες ἐπιδεικτικὰ συμπόσια, ἀναίμακτα μὲν καὶ μαλακτικά, ἀλλὰ διαπνεύσιμα ὑπὸ φλογερᾶς ὀρμῆς φανατισμοῦ, ἱκανοὶ νὰ ἐξωθήσῃ αὐτούς, ὅπως καταβροχθίσουν ὡς Κανίβαλοι τοὺς ἀντιδουλοῦντας, ἕσαν δὲ ὀσπετοι καὶ ἂν εἶναι. Ἴπὺν τούτοις ἀντιμετιωπιζῶν καρτεροφύχως τὸ ἐνδεχόμενον μαρτύριον, ὀφείλω νὰ κηρύξω ὅτι ἀδυνατῶ νὰ συνταχθῶ μὲ τὴν γλωσσιτικὴν αὐτῶν γνώμην.

Τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου καταδίκης τῆς κρεοφαγίας βασιλεῖται ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς. Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουν ἀντιρρήσεις οὐσιωδέσταται εἰς τὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα οἱ ἀδιάλαικτοι φυτοφάγοι ἀρῶνται ἐκ τῆς ἀνωτέρας οὐκίτης πηγῆς. Ἴβάν, φερ' εἶπειν, ὁ Πυθαγόρας, ἕστις θεωρεῖται ὡς ὁ ἰδρυτῆς τῆς αἰρέσεως, καὶ ἄλλοι τινὲς σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἢ ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῶν νεωτέρων χρόνων κηρύττουν καὶ ἀσκοῦν τὴν φυτοφαγίαν, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀποτελεῖ ἀσήμαντον μειονότητα ἀπέναντι τῶσων ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν, σοφῶν, νομοθετῶν, ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν, ἕσοι ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἐκράτησαν τὰ σκήπτρα τῆς διανοίας, καθοδηγοῦντες τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῶν αἰώνων εἰς τὴν ἀτέρμονα

πορείαν τῆς προόδου, οἵτινες εἴτε ἀπλῶς δὲν ἠκολούθησαν τὴν αἰρεσιν τῆς ἀκράτου φυτοφαγίας, εἴτε καὶ ἀναφανδὸν τὴν κατέκριναν ὡς φαντασιοπληξίαν, ἀσκοῦντες αὐτοὶ ἐμπράκτως τὴν δαιταν, ἣν παρεδέχθησαν ἀνέκαθεν οἱ πολλοὶ ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ ἐν πάσῃ ἐποχῇ.

Βεβαίως εἶναι εὐγενὲς τὸ αἰσθημα τῆς προστασίας τῶν ζῴων, τὸ ὑπαγορευθῆναι τὴν σύστασιν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους διαφόρων φιλοζωϊκῶν ἐταιριῶν ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις καὶ τὴν ἴδρυσιν προσέτι εἰδικῶν ἀσύλων χάριν τῶν γεγηρακότων κτηνῶν, ἐνθα φεῖ! δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὑρουν περίθαλψιν αἱ τεταλαιπωρημέναι καὶ κατεσκληκυῖαι ἀγέλαι τῶν αἰοιδίμων ἀλόγων τοῦ ἰδικοῦ μας τροχιοδρόμου, αἱ εὑροῦσαι τὴν ἀνάπαυσιν μόνον χάρις εἰς τὸν ἠλεκτρισμόν. Ἴξ οἴκτου δὲ ἀξιεπαίνου προέρχεται καὶ ἡ ἐκάστοτε ἀκουσμένη κατακραυγὴ κατὰ τῆς ζφοτομῆς (vivisection), τῆς ἐνεργουμένης εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια, ἐπὶ κανίλων, κυνῶν, ἰνδοχοίρων καὶ ἄλλων τετραπόδων καὶ πτηνῶν, μολονότι ἡ σκληρὰ αὐτῆ ἀνάγκη ἐπιβάλλεται ἐκ τοῦ ὀφέλους τῆς ἐπιστήμης. Ἴοιαῦτα αἰσθηματὰ γενναίας εὐσπλαγχνίας ἐξεδηλοῦντο καὶ εἰς παρηχημένους καιρούς, ἀφραστῆτας πολὺ τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ἀξιωματικόν δὲ ἰδίως εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Ἰθηναίων, οἵτινες τὴν ἱερὰν ὄνον, τὴν κοπιάσασασαν εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ ὀλικοῦ κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Παρθενοῦ, ἀπήλλαξαν κατὰ τὸ γῆρας αὐτῆς τῶν περαιτέρων κόπων, ὀρίσαντες ὅπως διατρέφεται δημοσίᾳ δαπάνῃ ἐκ τοῦ Πρυτανείου. Ἄλλὰ πάλιν δὲν πρέπει νὰ προχωρή ὁ οἴκτος ἐπὶ τοσοῦτον, ὅστε νὰ προτιμῶνται τὰ κτήνη τῶν ἀνθρώπων. Ἴι τοιαύτη ὀπερβολὴ ὀπενθυμίζει τὴν περίφημον ἀναφώνησιν εὐγενοῦς δεσποίνης, παρευρεθείσης ἐκ περιεργείας μετὰ τοῦ λοιποῦ ἀμετρήτου πλήθους κατὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ Δαμιέν. Ὁ βασιλοκτόνος οὔτος ἀποπειραθεὶς νὰ φονεύσῃ τὸν βασιλέα τῆς Ἰαλλίας Λουδοβίκον τὸν Ἰ΄, κατεδικάσθη εἰς τὴν φρικιῶδη ποινὴν τοῦ διαμελισμοῦ, σπαραχθεὶς ὀπὸ τεσσάρων θυμοειδῶν ἴππων, ἐξορμώντων κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν. Ἴι βάσανος διήρκεσεν ἐπὶ πολλὴν ὀραν καὶ ἡ ἀβρὰ κυρία βλέπουσα τὰς προσπαθείας τῶν ἴππων, ἀγωνιζομένων ν' ἀποσπάσουν ἀπὸ τῶν ἀρθρῶσεων

τὰ μέλη τοῦ καταδίκου εἰς ἃ ἦτο ἕκαστος αὐτῶν προσδεδεμένος, ἠκούσθη ἀνακράζουσα μετὰ βαθείας οἴκτου:

— Τί τραβοῦν αὐτὰ τὰ κακόμοιρα τὰ ζῆνα!

Ὁ οἴκτος πρὸς τὰ ζῆνα, κτίσματα κατώτερα καὶ ἀσθενέστερα πάντοτε — ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἄγρια καὶ ῥωμαλέα — τοῦ ἀνθρώπου, κεκτῆμένου πάντα τὰ μέσα τῆς κατισχύσεως, εἶναι δεδικαιολογημένος καὶ ἐπιβάλλεται μάλιστα, ἀλλ' ἐν δέοντι μέτρῳ. Ἀλλ' εἶναι καὶ ἄτοπον καὶ κωμικὸν νὰ διαλαλήται ὁ οἴκτος μεθεατρικὸν στόμφον, ἐνῷ οὐδεὶς σχεδὸν τῶν ἐπὶ γῆς ζώντων ἀνθρώπων δύναται νὰ καυχήθῃ ὅτι εἶναι ἀναμάρτητος καὶ ἀθῆτος ἀπὸ τοῦ ἐγκλήματος τῆς ζυφοκτονίας. Ἡ εὐαίσθητος κυρία, ἣτις ἀσχάλλει ἐξ ἀποτροπιασμοῦ, ὅταν σφάζεται ἀπὸ τὸ βάρβαρον χέρι τῆς ὑπηρετρίας της εἰς τὴν αὐλὴν τὸ ἀθῆρον κοτόπουλον, καὶ δὲν τὸ εὐσπλαγγνίζεται ποσῶς, ὅταν τὸ τρώγῃ ψητὸν εἰς τὸ τραπέζι της, δὲν συλλογίζεται βέβαια πόσους φιλεργοὺς μύρμηκας καὶ πόσα ἄλλα ταπεινὰ ἔντομα κατασυντρίθει μὲ τὴν πτέρναν τοῦ κομποῦ της ὑποδήματος, ὅσάκις ἐξέρχεται πεζῇ εἰς περίπατον. Οὔτε φαντάζεται βεβαίως καὶ αὐτὴ καὶ πᾶς ἄλλος ὅτι, διὰ νὰ βράσῃ ἀπλῶς τὸ γάλα τοῦ προγεύματός της, καταστρέφει ὡς Νέρων ἢ ὡς Ἰαμερλάνος μυριάδας μικροργανισμῶν ἐμπεριεχομένων εἰς τὸ ὑγρὸν ἐκεῖνο.

Ἀκόμη δὲ περισσώτερον ἀνακόλουθοι, διότι δὲν ἔχουν ὑπὲρ αὐτῶν τὸ ἐλαφρυντικὸν τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ ἀσυνειδήτου, εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες διαμαρτύρονται μὲν διὰ τὴν σφαγὴν τῶν ἀμνῶν καὶ τῶν βοῶν καὶ τῶν ὀρνίθων, ἀγοράζουσιν ὅμως ἀπὸ τὰ φαρμακεία τὸν χημικὸν χάρτην τὸν χρησιμεύοντα εἰς ἀθρόαν ἐξολόθρευσιν τῶν μυιῶν καὶ διατηροῦν μὲ στοργὴν εἰς τὴν οἰκίαν των τὴν γάταν, ἣτις εἶναι προωρισμένη νὰ ἐπιφέρῃ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν εἰς τὰς δυστυχεῖς πατριάς τῶν ποντικῶν. Ἀλλ' ὅπως ἀπέναντι τῆς αὐστηρᾶς ἐννοίας τοῦ νόμου ὁ φόνος βρέφους ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν πράξιν ἀγρίου ληστοῦ ἐξοντώνοντος ὀλόκληρον οἰκογένειαν, οὕτως ἐν τῇ ἀπολύτῃ ἰδέᾳ τῆς δικαιοσύνης κακουργεῖ ἐξ ἴσου ὁ θηρευτῆς ὁ ἀποκτείνων ἐλέφαντα εἰς τὰ πυκνὰ δάση τῶν τροπικῶν καὶ ὁ συντρίθων ἀφελῶς μετὰ τῶν ὀνύχων του τὸν αὐθάδη ψύλλον, ὃν συλλαμβάνει εἰς τὴν κλίνην του. Λογικώτεροι ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι οἱ κάτω-

καὶ Ἰνδικῆς τινος πόλεως, οἵτινες, κατὰ τὸ λέγειν τῶν περιηγητῶν, ἐκ θρησκευτικῆς προλήψεως σεβόμενοι τὴν ὑπαρξιν πάντων τῶν ὄντων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν μικρῶν καὶ ἀηδῶν, μισθίωνουν ἕκαστοτε ἓνα ἄνθρωπον καὶ τὸν δεσμεύουν εἰς τὴν κλίνην των ἐπὶ ὀλόκληρον νύκτα, διὰ νὰ παράσχουν διὰ τοῦ αἵματός του τροφήν εἰς τὰ φωλεύοντα ἐκεῖ ἀπειράριθμα παράσιτα ἔντομα, πρᾶγμα τὸ ὅποσον κάμνουν καὶ οἱ ἰδικοὶ μας ξενοδόχοι τῶν ἐπαρχιῶν ἰδίως, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι οὗτοι δὲν πληθρῶνουν, ἀλλὰ πληθρῶνονται ἀπὸ τὰ ὀύριατά των.

Ἡ κρεωφαγία δὲν εἶναι λείψανον βαρβάρου ἐποχῆς, ὅπως διατείνονται οἱ φανατικοὶ φυτοφάγοι. Εἶναι θεσμὸς εἰς τὸν μυστηριώδη χάρτην τὸν διέποντα τὸ ἀχανές καὶ ἀνεξιχνίαστον βασίλειον τῆς φύσεως καὶ κανονίζοντα τὰς σχέσεις τῶν ὄντων πρὸς ἀλληλα καὶ πρὸς τὰς ἀποκρύφους δυνάμεις, ἐξ ὧν ἀπορρέει πᾶσα ἐκ τῆς κόσμου λειτουργία, τοῦ ὁποίου δὲ τὰς διατάξεις δὲν δυνάμεθα ἡμεῖς τ' ἀνίσχυρα ἀνθρωπάρια νὰ καταργήσωμεν, εἰς ὅσα ἐπαναστατικὰ κινήματα καὶ ἂν καταφύγωμεν. Ὁ ἀκοίμητος ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, ὁ νόμος τῆς ἐπιλογῆς, αἱ ἀθρόαι καταστροφαι αἱ συντελούμεναι εἰς τ' ἄτομα εἶδους τινὸς τῶν ὄντων ὑπὸ διαφόρων φθοροποιῶν αἰτίων εἶναι παράγοντες τοῦ ἰσοζυγίου, διπερ ἐπιδιώκει ἡ φύσις εἰς τὸν μέγαν ἰσολογισμόν τῆς ἐν αὐτῇ αἰωνίου γενέσεως καὶ φθορᾶς. Μία ἀπλή σκέψις, ἣτις παραδόξως λησιμονεῖται ὑπὸ τῶν ὑπερμάχων τῆς προστασίας τῆς ζωῆς τῶν ζῴων, θὰ ἤρκει νὰ περικείρῃ τὰ πτερὰ τοῦ αἰσθηματικοῦ αὐτῶν ὄνειρου. Ἰδὼν τυχὸν τοῦτο ἐπραγματοποιεῖτό ποτε, ἐσυλλογίσθησαν οἱ ὄνειροπόλοι εἰς ποῖαν θέσιν θὰ περιήρχετο ἡ ἀνθρωπότης; Ἰδὼν τὰ παντοειδῆ ζῆνα τὰ χρησιμεύοντα σήμερον εἰς βρωσίαν τῶν ἀνθρώπων, τετράποδά τε καὶ πτηνὰ καὶ ἐνυδρα, δὲν ὑπέκειντο εἰς ἄλλην φθορὰν παρεκτὸς τῆς ἐκ τοῦ φυσικοῦ θανάτου, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ ἐπολλαπλασιάζετο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας χῶρος ἐπαρκῆς διὰ τὰ δίποδα. Θὰ ἐφηγηρόζετο ταυτέστι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁ κωμικὸς στίχος τῶν Ἀχαρνέων τοῦ Ἀριστοφάνους, περὶ τῶν Μεγαρέων, οἵτινες ἕνεκα τῶν νόμων τοῦ Περικλέους δὲν ἠδύναντο

μητ' ἐν γῆ, μητ' ἐν θαλάττῃ μένειν.

Φαντάσθητε ὅποιαν ὄψιν θὰ ἐπαρουσίαζεν ὁ πλανήτης μας, ἂν αἱ ἀγέλαι τῶν προβάτων καὶ τῶν βοῶν καὶ τῶν αἰγῶν καὶ τῶν κορίλλων καὶ τῶν λαγωῶν καὶ τῶν παντοίων θηραμάτων ἐπ' ἀπειρον πολλαπλασιαζόμενοι καὶ μὴ ἐπαπειλούμενοι ἀπὸ τὴν μάχαιραν, ἀπὸ τὸ κυνηγετικὸν ὄπλον ἢ ἀπὸ τὰς παγίδας τοῦ ἀνθρώπου κατεκάλυπτον πᾶσαν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, μὴ ἀφίγοντα ἔδαφος πρὸς συναικισμὸν καὶ συγκοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων· ἂν τὰ σμήνη τῶν πτηνῶν κατεσκότιζον τὴν ἀτμοσφαίραν, παρακωλύοντα καὶ αὐτὸ τὸ μέλλον τῆς ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἀρξαμένης ἀεροπλοΐας· ἂν τὰ κοπάδια τῶν ἰχθύων ἐπληθύνοντο τοσοῦτον ἐν τῇ θαλάσῃ, ὥστε νὰ ἐμποδίζωσι τὰ πλοῖα τοῦ διαπορεύεσθαι ἐν αὐτῇ! Ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς δὲν θὰ ἦτο πλέον δυνατὴ, θὰ εὐρίσκοντο δὲ εἰς πολὺ δυσχερῆ θέσιν οἱ χορτοφάγοι, ἀφοῦ πᾶσα βλάστησις καὶ πᾶσα χλόη ἤθελεν ἐκλείψει, ἐξαντλουμένη ἐκ τῆς διατροφῆς τῶν κτηνῶν. Θὰ ἔλειπε δὲ φυσικῶς καὶ αὐτὸ τὸ γάλα, τὸ ὅποσον αἱ ἀμνάδες καὶ τὰ θήλα ἐν γένει τῶν μαστοφόρων θὰ παρείχον εἰς τ' ἀπαύστως ἀνανεούμενα νεογνά των, ὅπως θὰ ἔλειπον καὶ τὰ ὠά, ἅτινα ζήτημα εἶνε ἂν πρέπη νὰ χρησιμεύουν ὡς ἔδεσμα, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν χορτοφάγων, ἀφοῦ αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν τὴν πρώτην φάσιν τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων, τὴν ὅποιαν ἐγνωσθὲν νὰ προστατεύσουν. Οὕτως ὥστε οἱ κεκηρυγμένοι ἐχθροὶ τῆς κρεωφαγίας δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ κατασκευάσουν οὔτε μίαν ὀμολέτταν πρὸς παρηγορίαν των καὶ δὲν θ' ἀπέμεινε τίποτε ἴσως ἄλλο εἰς τοὺς χορτοφάγους παρὰ . . . νὰ φαγωθῶσιν ἀναμεταξύ των!

Εἰς τὰ καμπληθῆ ταῦτα ἄτοπα καὶ τοὺς κινδύνους ἀπέβλεψαν οἱ ἀνέκαθεν τηρήσαντες τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν δίαιταν περὶ τὴν τροφήν καὶ μὴ ἐκτραπέντες εἰς παραλόγους αἰρέσεις καὶ θεωρητικὰ ὄνειροπολήματα. Ἐπὶ κεφαλῆς δὲ αὐτῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, πρέπει νὰ κατατάξωμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις τέλειος θεὸς καὶ τέλειος ἄμα ἄνθρωπος, ὑπογραμμὸς δὲ πραδότητος καὶ εὐσπλαχνίας, ἐτήρει πιστῶς τὸν μωσαϊκὸν νόμον θύων καὶ γευόμενος τὸν ἄμνον τοῦ Πάσχα καὶ ἐσθίων ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ τοὺς ἰχθῆς, οὓς ἤγρευε μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἰβηριάδος.

Ἄλλως τε τὰ ζῆα δὲν φθίρονται μόνον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἐὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, ὁ ἄγραφος νόμος τῆς αὐτοσυντησίας, ὁ ἰσχύων εἰς τὰς σχέσεις ὄλων τῶν κτισμάτων, ἐπιφέρει τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν μικρῶν ὑπὸ τῶν μεγάλων, τῶν ἀσθενῶν ὑπὸ τῶν δυνατῶν. Περὶ τοῦ συχνοτάτου τούτου φαινομένου λέγει εἰς τὰ ἀπομνημονεῖματά του τὰ ἐξῆς χαριέστατα ἀνὴρ ἐπιφανῆς, τοῦ ὁποίου τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν χρηστότητα οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, ὁ μέγας τῆς Ἀμερικῆς πολίτης Βενιαμὴν Φραγκλίνος, ἐξηγῶν πῶς ἕνεκα τοῦ συμβάντος ἀπηνήθη τὰς φυτοφαγικὰς δοξασίας του.

«Κατὰ τὸ πρῶτόν μου ταξείδιον ἀπὸ Βοστίωνης εἰς Φιλαδέλφειαν οἱ ναῦται τοῦ πλοίου κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀλιεῖαν τοῦ ὄνισκου (κοινῶς βακαλιάρου), καὶ ἤγρευσαν μεγάλην ἐκ τῶν ἰχθύων τούτων ποσότητα. Ἵως τότε ἔμεινα πιστὸς εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς βρώσεως παντὸς ζωντανοῦ πράγματος, ἐθεώρουν δὲ τὴν σύλληψιν ἐκάστου ὄνισκου ὡς φόνον ἀδικαιολόγητον, ἀφοῦ οἱ δύσμοιροι ἐκεῖνοι ἰχθύες οὔτε μᾶς ἔκαμαν οὔτε ἠδύναντο νὰ μᾶς κάμουν τι δικαιολογοῦν τὴν τοσαύτην σκληρότητα. Ἦν τοῦτοις ἄλλοτε μοῦ ἤρεσκον πολὺ τὰ ὄψαρια καὶ ἡ ὀσμὴ τῶν μαγειρευμένων ὄνισκων ὅτε ἐξήγοντο ἐκ τῆς χύτρας, μοῦ ἐγαργάλιζεν ἠδονικῶς τὴν ὄσφρησιν. Καὶ ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς ἐθεώρουν τὴν ἀπέχθειάν μου πρὸς τὴν ἄγραν τῶν ἰχθύων λογικητάτην, ἀφ' ἑτέρου μ' ἐκέντα ὁ πειρασμὸς τοῦ στομάχου, ὥστε διετέλουν ἀμφιρρέπων μεταξὺ τῶν ἀρχῶν μου καὶ τῆς ὀρέξεώς μου. Ἵως τὸ τέλος ἔμεινε ἐνεθυμήθην, ὅτι, ὅταν οἱ ναῦται ἤναιξαν τὴν κοιλίαν ἑνὸς τῶν συλληφθέντων ὄνισκων διὰ νὰ τὸν καθαρίσουν, εὐρέθη αἷτη περιέχουσα διάφορα μικρὰ ἰχθυῖδια τοῦ αὐτοῦ γένους. Ἴλιπα δὲ τότε κατ' ἐμαυτόν.—Ἀφοῦ σεῖς τριώγεσθε ἀνάμεισόν σας, διατί νὰ μὴ φάγω καὶ ἐγὼ ἀπὸ σας; Καὶ ἐκάθισα τῷ ὄντι καὶ ἔφαγα. Ἴκτοτε τρέφομαι ὅπως ὄλος ὁ κόσμος, μόνον δὲ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ ἐκ περιστάσεως ἐπανέρχομαι εἰς τὴν φυτοφαγίαν».

Ἐὸ ἐπιχείρημα εἶναι τόσον σοφαρὸν, ὥστε διὰ νὰ στηρίξουν τὴν δοξασίαν των ἐπὶ τοῦ δικαίου οἱ φυτοφάγοι ὀφείλουν νὰ προσηλυτίσουν καὶ τὰ σαρκεθόρα ζῆα εἰς τὰς ἰδέας των καὶ νὰ πείσουν τοὺς λέοντας, τὰς τίγρεις, τοὺς λύκους καὶ τ' ἄλλα

θηρία να καθυποβληθούν εις γαλακτοθεραπείαν, πράγμα δύσσοδον δυσκατόρθωτον.

Και ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἡθικὴν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὑγιεινὴν, τὸ ζήτημα θεωρεῖται ἀπὸ πολλοῦ, παρὰ τὰς φωνασκίας μερικῶν φανατικῶν, λελυμένον ὑπὸ τῆς σοβαρᾶς ἐπιστήμης. Ἡ κρεωφαγία ὄχι μόνον δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται χάριν τῆς σωματικῆς εὐεξίας. Δὲν πρέπει μόνον νὰ εἶναι ἀπόλυτος καὶ ἀποκλειστικὴ, διότι τότε συνεπάγεται κινδύνους καὶ διαταράξεις εἰς τὸν ὄργανισμόν· πρέπει νὰ εἶναι συγκεκερασμένη μετὰ τῶν φυτικῶν οὐσιῶν κατ' ἀναλογίαν ποικιλλούσας καὶ ἐξαρτωμένας ἐκ τοῦ κλίματος τῆς χώρας καὶ ἐκ τῆς διαθέσεως, τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀτόμου. Ἐὐν δὲ τὴν δίαιταν δὲ ταύτην ἀκολουθοῦν σήμερον πᾶσαι αἱ πεπολιτισμέναι κοινωνίαι, ἐπισήμως δὲ τρόπον τινὰ ἀναγνωρίζουν καὶ αἱ κυβερνήσεις, ἐφαρμόζουσαι αὐτὴν εἰς τοὺς στρατοὺς των καὶ εἰς τὰς ομάδας ἐν γένει, ὧν ἡ διατροφή ἀπόκειται εἰς τὴν φροντίδα τοῦ Κράτους. Ἐν τῇ φύσει παρατηρεῖται ὅτι τὰ σαρκοβόρα ζῆα εἶναι τὰ βωμολέωτερα καὶ κατισχύοντα ἐπὶ τῶν χορτοφάγων. Ἡ δὲ τῶν λαῶν ἱστορία διδάσκει ὅτι τὰ ἔθνη τὰ διακριθέντα ἐπὶ εὐρωστίᾳ καὶ μαχιμότητι ἦσαν μᾶλλον κρεωφάγα. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι αἱ ὀμηρικοὶ ἥρωες κατεβρόχιζον λαιμάργως μηροὺς ταύρων καὶ βοῶν εἰς τὰς εὐωχίας των, τὰς ἀνταξίους τῶν πανταγρουελικῶν γευμάτων τοῦ Ἰάμπελα! ὅτι ὁ Ἰϋμιας διὰ νὰ φιλεύσῃ τὸν Ὀδυσσεᾶ ἔσφαξε καὶ ἔψησεν ἐκ τῆς ἀγέλης του χοῖρον πέντε ἐτῶν· ὅτι δ' οἱ Πύλιοι παρέθηκαν εἰς πεντήκοντα δαιτυμόνας γεῦμα συνιστάμενον ἐξ ἐννέα βοῶν. Μίλιον δὲ Κροτωνιάτης καὶ πάντες οἱ ἀρχαῖοι ἀλλήλων δὲν ἔτρωγον βεβαίως βράδια καὶ σπανακόπητταν διὰ νὰ τονώσουν τὰ τεραστίως ἀνεπτυγμένα μέλη των, τῶν ὁποίων τὴν ἀναπαράστασιν θαυμάζομεν σήμερον εἰς τὰ μουσεῖα. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ὁ πολεμικώτατος τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὁ καθυποτάξας τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν δούλων, ἐκρεωφάγουν ἐρμανίδες. Ἡπίσης καὶ ἡ ἀγγλοσαξονικὴ φυλὴ, ἡ δεσπόζουσα σήμερον τῆς ὑψηλοῦ καὶ πολιτικῶς καὶ πνευματικῶς, ὀφείλει, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν καὶ ἐπισήμων ἐπιστημόνων, τὴν βώμην αὐτῆς καὶ τὸ μεγαλεῖον κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν δίαιταν αὐτῆς, τὴν βασιζομένην πρὸ πάντων ἐπὶ

τῆς βρώσεως τοῦ κρέατος καὶ ἄλλων ζωϊκῶν οὐσιῶν. Ὁ ἔγκριτος φυσιοδίφης Ζουφροᾶ δὲ Σαιν - Ἰλαίρ ἔγραφεν ἄλλοτε τὰ ἑξῆς περὶ τούτου: «Ἴδετε τὴν Ἰρλανδίαν! Ἴδετε τὴν Ἰνδικήν! θὰ ἠδύνατο ἄρα γε ἡ Ἀγγλία νὰ δεσπόζῃ ἐπὶ τῆς πρώτης, εἴαν ἡ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν ἐκ γεωμηθίων τροφῆ δὲν συνετέλει εἰς τὴν παράτασιν μόνον τῆς ἀγωνίας τῶν Ἰρλανδῶν; Ἰὰ δὲ πάμπολλα ἑκατομμύρια τῶν Ἰνδῶν δὲν θὰ ὑπέκυπτον εἰς τὰς ὀλίγας χιλιάδας τῶν Ἀγγέλων, εἴαν καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἐτρέφοντο ὅπως καὶ οἱ δυνάσται των».

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰάπωνες, οἱ καταπλήξαντες τὸν κόσμον διὰ τῶν προσφάτων αὐτῶν πολεμικῶν θριάμβων καὶ διὰ τῆς ὄντως θαυμαστῆς περὶ τὸν πολιτισμὸν ἐπιδόσεώς των, δὲν εἶνε, παρὰ τὴν ἐναντίαν γνώμην τινῶν, ἀποκλειστικοὶ χορτοφάγοι — ὄρυζοφάγοι δηλαδὴ κυρίως — ἀλλ' εἶνε καὶ ἰχθυοφάγοι καὶ κρεωφάγοι ἐν μέρει, ἂν καὶ ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν τῆς φυλῆς ταύτης συνετέλεσαν βεβαίως πλὴν τῆς τροφῆς καὶ τῆς ὑγιεινῆς διαίτης καὶ λόγοι ἡθικοὶ, αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ περιστάσεις τοῦ ἰαπωνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ ἰδίως ἡ ἐπεληθούσα ἐν αὐτῇ σώτειρα κρίσις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσιον τοῦ πρὸ μικροῦ λήξαντος αἰῶνος.

Ἐπίκαιρον δὲ θεωρῶ ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα ἐν σχέσει πρὸς τ' ἀνωτέρω καὶ τὴν παράδοξον γνώμην Βρετανοῦ τινος περὶ ἡμῶν, τὴν διατυπωθεῖσαν ἐπ' ἐσχάτων, ὅτι ἡ παρατηρουμένη εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν παρακμὴ ὀφείλεται οὐκ ὀλίγον καὶ εἰς τὰς ἐκ τῆς Ὀρσοδόξου Ἰγκλησίας ἐπιβαλλομένας μακρὰς καὶ αὐστηρὰς νηστείας. Ἄν ὄντως ἀληθεύῃ ἡ διάγνωσις, ὁ κίνδυνος ἀπειλεῖ νὰ καταστῇ σοβαριώτερος τῶρα, ὅτε πλὴν τῆς Ἰγκλησίας ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸ ἔθνος μας νηστείαν καὶ ἡ Πολιτεία διὰ τῆς ὑπερμέτρου αὐξήσεως τῶν φόρων!

Ἡ λογικὴ αὕτη δίαιτα ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς διατροφῆς καὶ ἀντιπροσωπεύει τρόπον τινὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ στομάχου. Διότι καὶ ὁ στόμαχος μετὰ τῶν συγγενῶν του ὀργάνων εἶναι Κράτος, ὅπως τὸ Κράτος εἶναι πολλάκις στόμαχος καὶ τίποτε ἄλλο. Ἐχουν δέ, ὡς εἶδομεν, ὁ στόμαχος καὶ ἡ λειτουργία αὐτοῦ ἄμεσον σχέσιν μὲ τὰς τύχας καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν

λαών. «Πᾶς πολιτισμὸς ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ στομάχου» ἔδογμα-
τισεν ὁ Μέγας Φρειδερίκος. «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅ,τι τρώγει»
εἶπεν ὁ μέγας φιλόσοφος Κάντιος. Ὁ δὲ διάσημος φιλόσοφος
τῆς γαστριμαργίας Μπριλλιά-Σαβαρέν ἀπεφάνθη ὅτι «τὸ μέ-
λον τῶν ἔθνων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου καὶ ὄν τρέφονται».

* *

Ἐλλείπει ἤδη τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ μικτὴ τροφή εἶναι ἡ ἐνδεδειγ-
μένη ὡς φυσικωτέρα καὶ λογικωτέρα, ἡ γενικῶς παραδεδεγμένη
παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς, ἀνταποκρινομένη δὲ περισσό-
τερον εἰς τοὺς σημερινοὺς βιωτικοὺς ὄρους, ἐρχόμεθα εἰς τὸ
δεύτερον κεφάλαιον, τίνας τουτέστι τροφὰς εἰδικὰς ἐκ τῶν παι-
κίλων καὶ ἀναριθμήτων τῶν περιλαμβανομένων, εἰς τὰς δύο
μεγάλας κατηγορίας πρέπει νὰ προτιμῶμεν.

Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἀποδίδει: δυσχερῆς, εἰς τὸ ἐρώτημα
δὲ ἔρχεται αὐθόρμητως ἐπὶ τὰ χεῖλη ὡς ἀπάντησις τὸ περίφη-
μον ῥητὸν τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν ὅλαι λατινιστὶ — διότι εἶναι ἡ
πρώτη λατινικὴ φράσις ἣν μανθάνομεν — *de gustibus non
est disputandum*. Καὶ οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἄτομα ἔχουν ἐν γένει
κλίσεις καὶ ὀρέξεις καὶ προτιμήσεις παντοίας. Ἡ αἴσθησις τοῦ
καλοῦ περὶ τε τὰ γενικὰ αὐτοῦ σημεῖα καὶ τὰς λεπτομερείας
παρὰ τὰς εὐσιωδῶς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ ἐποχῆς
εἰς ἐποχὴν. Οὕτως ἐνῆ ἡμεῖς αἱ τῆς λευκῆς φυλῆς φανταζό-
μεθα τὸν διάβολον μαῦρον καὶ δυσειδῆ, φυλαί τινες Αἰθιοπῶν
φαντάζονται αὐτὸν ὡς ἔχοντα τὸ χρῶμα καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ
Ἰβηρωπαίου. Σήμερον ἡ ἡμερησία τροφή καὶ τὰ γεύματα ἐν
γένει κατὰ τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν
καὶ τὴν διάταξιν εἶναι πάντῃ ἀνόμοια πρὸς τὰ γεύματα τῶν
ἀρχαίων. Δὲν ἔχομεν τὸ ἴδιον ἐδεσματολόγιον μὲ ἐκεῖνα, ἀτινα
ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος εἰς τοὺς Δειπνοσοφιστάς· δὲν τρώγομεν
μέλι ὠμὸν καὶ καρποὺς ὡς προδόρπια· δὲν ἀρχίζομεν τὴν παν-
δαισίαν μὲ ἐν αὐγὸν βραστὸν ἔπιως οἱ Ῥωμαῖοι — ἐξ οὗ καὶ ἡ
φράσις *ab ovo* — καὶ πρὸ πάντων δὲν συνηθίζομεν ὡς ἐκεῖνοι
μετὰ τὴν ἀδηφάγον εὐνοχίαν νὰ ἐλαφρύνωμεν τὸν στόμαχον
ἀπὸ τοῦ ὑπερβολικοῦ φόρτου διὰ τεχνητῆς προκαλουμένης
ἀδυναμίας εἰς τὰ νομίστοια καὶ κατόπιν νὰ ἐπανερχώμεθα εἰς
τὴν τράπεζαν ὅπως τὸν φορτώσωμεν ἐκ νέου. Ἐὸ ἀίσθημα τῆς

ἀηδίας δὲν ἔχει τὰ αὐτὰ ἐλατήρια, οὔτε στηρίζεται ἐπὶ τῶν
αὐτῶν αἰσθητικῶν νόμων παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς ἀνεξαιρέτως.
Οἱ Κινέζοι, λόγου χάριν, ἐκπλήσσονται βλέποντες τοὺς Εὐρω-
παίους ἀγαπῶντας τόσο πολὺ τὸ γάλα τῶν αἰγῶν καὶ τῶν ἀγε-
λάδων, ὅπερ αὐτοὶ ἐν γένει ἀπεχθάνονται, ἐνῆ ἀπεναντίας μετὰ
πολλῆς λαιμαργίας γεύονται σκιολήκων καὶ ἄλλων ἀκαθάρτων
καὶ βδελυρῶν πραγμάτων. Τρέφουν καὶ παχύνουν δι' ἰδιαιτέρας
μεθόδου κυνάρια, ἀτινα ἐσθίουσι μὲ ἀκραν ἡδονὴν καὶ θεωροῦν
ὡς ἐξοχὸν βρῶμα ἀπρόσιτον εἰς τοὺς κοινοὺς τῶν ἰννητῶν ὡς
ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ ἀξίας· τρώγουν τὰς ἀηδεῖς ἐκείνας καὶ
γλοιώδεις φωλεὰς χελιδόνων, τὰς εὐφραϊνοῦσας τὸν φάρυγγα
τῶν ἐξοχωτάτων μανδαρίνων, πτερύγια καρχαρίου καὶ ἄλλα
παραπλήσια. Οἱ Ἰσκιμῆοι πίνουν εὐχαρίστως τὸ θερμὸν αἷμα
τῶν φωκῶν, ἀς φονεύουσι, προσφέρουν δὲ ὡς ὀρεκτικὸν πεσκέσι
πρὸς ἀλλήλους τοὺς παρ' αὐτῶν συλλαμβανομένους ποντικούς,
τοὺς ὁποῖους ψήνουν μὲ τὸ δέρμα καὶ μὲ τὰ ἐντόσθια, ὡς σαλά-
ταν δὲ μεταχειρίζονται στελέχη τῆς συριακῆς ρίζης (τῆς κοι-
νῶς ἀγγέλικας), ἡρτυμένα δι' ἐλαίου φαλαίνης καὶ αὐγῶν
ἐώλων. Οἱ ὄφεις, αἱ σαῦραι, αἱ μεγάλαι ἀράχναι, αἱ νυκτερί-
δες, αἱ ἀκρίδες καὶ παντοῖα ἐριπετὰ καὶ ἔντομα, τὸ κρέας τοῦ
ἐλέφαντος, τοῦ κροκοδείλου, τοῦ ἵπποποτάμου καὶ ἄλλων θηρίων
εἶναι συστατικὰ συνηθέστατα καὶ μάλιστα ἀπαραίτητα εἰς τὴν
πρωτογενῆ μαγειρικὴν διαφόρων ἰθαγενῶν τῆς Ἀφρικῆς, τῆς
Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ὠκεανίας, περιττὸν δὲ ν' ἀναφέρω καὶ τὰ
περὶ ἀνθρωποφάγων καὶ τῶν φρικαλέων αὐτῶν εὐνοχίων. Οἱ
κάτοικοι τῆς Γουϊάνης τρώγουν τοὺς ἰχθῆς ἡμίους καὶ προτι-
μοῦν αὐτοὺς πρὸ πάντων, ὅταν εὐρίσκωνται ἤδη εἰς τὸ στάδιον
τῆς σήψεως. Οἱ Γουαρέγκ τρέφονται μὲ ἀκρίδας βραστάς καὶ
ψητάς. Εἰς τὰς νήσους Φερρόας τοῦ βορείου Ἀτλαντικοῦ οἱ
κάτοικοι τρώγουν τὸ κρέας μόνον ἐν καταστάσει προηγημένης
ἀποσυνθέσεως, ἀποθηκεύοντες αὐτὸ ἐπίτηδες εἰς ἐλιώδεις τόπους
καὶ οὔτε ἄρτον μεταχειρίζονται οὔτε ἄλλας. Οἱ Ἀδζέμπα τοῦ
Σουδᾶν ἐλλείπει ὕδατος ἀνοίγουν τὴν σφαγίτιδα φλέβα τῶν
φορτηγῶν τῶν ζήνων καὶ βροθοῦν ἀπλήστως ἐξ αὐτῆς τὸ αἷμα
τῶν ὡς τίγρεις. Οἱ δὲ Κέτζ, φυλὴ Ἀθήσινων, μεταβάλλουν εἰς
κόβιν τὸ δέρμα καὶ τὰ ὀστά νεκρῶν ζήνων καὶ κατασκευάζουν

ἐξ αὐτῆς εἰδός τι ζύμης, ἐξ ἧς τρέφονται. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην περιέστησάν ποτε καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Παρισίων, ὅτε ἡ πόλις τῶν ἐπολιορκείτω παρὰ τοῦ Ἑρρίκου τῆς Ναβάρρας, ἀναγκασθέντες ἐκ τοῦ φοβεροῦ λιμοῦ νὰ κατασκευάσουν εἰδός τι ζύμης παραπλήσιον πρὸς τροφήν, ἀλλὰ φρικτὸν εἶπειν, ἐκ κόνεως ἀνθρωπίνων ὀστέων! Εἰς τοιαῦτα δεῖπνα Ουέστεια καὶ εἰς βρῶσιν ἀκαθάρτων καὶ ἀποτροπαίων τροφῶν ὑπεδλήθησαν ἐξ ἀνάγκης οἱ κάτοικοι διαφόρων πόλεων ἐν ὧρα δεινῆς πολιορκίας, ὅσον τῆς Μονεμβασίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας, ἐνθα, κατὰ τοὺς γνωστοὺς στίχους τοῦ μεσαιωνικοῦ ποιήματος.

Ἐφάγαι καὶ ποντικούς, ὀμοίως καὶ γατῖα,
Νὰ φάγουν τι θέν εἶχαι μόνον ὃ εἰς τὸν ἄλλον.

Αἱ σκηναὶ δὲ αὐταὶ ἐπανελήφθησαν καὶ εἰς νεωτέρους χρόνους, ὅπως ἐν Γενούῃ καὶ ἐν Σαραγόσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐν τῇ ἡμετέρῃ ἡρωϊκῇ Μεσολογγίῃ, ἐν Παρισίοις δὲ καὶ αὖθις κατὰ τὴν φοβερὰν πολιορκίαν τοῦ 1870. Δὲν ἀναφέρω δὲ πλεονα περὶ τροφῶν παραδόξων ἐν τῇ βδελυρῆ των, εἰς ἃς κατέφυγον ἢ καταφεύγουν ἀκόμη εἴτε ἐκ κλίσεως εἴτε ἐξ ἀνάγκης οἱ ἀνθρώποι, σεβόμενος τὴν καθεστήκυαν τάξιν τοῦ στομάχου τῶν ἀκροατῶν μου.

Εἶναι γνωστὴ ἡ προσήλωσις διαφόρων λαῶν καὶ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτῶν προτίμησις εἰς ὀρισμένον φαγητόν, τὸ ὅποιον προσλαμβάνει τοιοῦτοτρόπως ἔθνικόν, οἷτις εἶπειν, χαρακτηῖρα, ὅπως εἶναι λόγου χάριν τὸ ῥόστ-μπήφ διὰ τοὺς Ἄγγλους, τὸ πιλάφι διὰ τοὺς Τούρκους, τὰ μακαρόνια διὰ τοὺς Ἰταλοὺς, τὸ σουκροῦτ διὰ τοὺς Γερμανοὺς καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐπάρχουν δὲ καὶ τρόποι ἰδιαιτέροι παρασκευῆς τῶν φαγητῶν κατὰ χώρας, ὅπως μαρτυροῦν αἱ πολυάριθμοι προσηγορίαι τῶν ἐμβαμμάτων, αἱ ἀναγραφόμεναι εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ξενοδοχείων καὶ τὰ menus τῶν διαφόρων ἐπισήμων γευμάτων, sauce hollandaise, sauce tartare, salade russe κτλ. Ἐπάρχουν δὲ καὶ πόλεις φημιζόμεναι διὰ τὸ μαγεῖρευμα τοῦ δεῖνα ἢ τοῦ δεῖνα καρνεκέματος, ὅσον ἡ Νεάπολις διὰ τὰ μακαρόνια τῆς, ἡ Μασσαλία διὰ τὴν μπουγιαμπές, ἡ Βιέννη διὰ τὰ σνίτσελ κλπ. Ἄλλ' ὅ,τι θεωρεῖται ἐξαιρετικὸν δρεκτικὸν καὶ εὐγευστον παρὰ τῶν μὲν

περιφρονεῖται παρὰ τῶν ἄλλων καὶ κάποτε μάλιστα κινεῖ τὴν ἀηδίαν. Ἐγὼ αὐτὸς εὕρισκόμενός ποτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου Σαρδηνίας εἶδα παρατιθέμενον εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ οἴκου ἐνθα ἐφιλοξενούμην λαγινὸν βραστὸν μὲ φύλλα μυρσίνης. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπλῶς μ' ἐξένισεν ὀπισσοῦν, κατελήφθη δὲ ὅμως ὑπὸ ἀγανακτήσεως, ὅτε ἐν τῇ αὐτῇ χήρῃ, ἀλλ' εἰς ἄλλην περίστασιν, ἔμαθα ὅτι ὄμιλος γνωστῶν μου προσώπων εἶχεν εὐωχθῆ διὰ παχυτάτου . . . γάτου, ὅστις δὲν ἔφερεν ὁ δυστυχῆς κατὰ τὴν εὐωχίαν οὔτε κἂν τὸ ψευδώνυμον τοῦ κουνελλοῦ ἢ τοῦ λαγωοῦ, ὅπως συμβαίνει εἰς μερικὰ ξενοδοχεῖα τῆς Δύσεως. Ἐκ λόγων θρησκευτικῶν οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ οἱ Ἰβραῖοι ἀπέχουν, ὡς γνωστόν, τῆς τροφῆς τοῦ χοιρέου κρέατος, τοῦ ὁποῦ ἀλλαγῶ γίνεται τόση χρῆσις καὶ τοῦ ὁποῦ ἢ παρασκευῆ εἰς διάφορα χορδεύματα ἐν Σικάγῃ πρὸ πάντων — τὸ ὅποιον ἀποκαλεῖται καὶ Πορκόπολις ἢτοι Γουρουνόπολις — ἐν Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Οὐγγαρίᾳ κλπ. ἀποτελεῖ ἓνα τῶν σπουδαιτέρων κλάδων τῆς βιομηχανίας. Οἱ Ἰνδοὶ θεωροῦν ἑναγεῖς τοὺς ἐσθλιοντας κρέας ἀγελάδος· ἡμεῖς δὲ πάλιν χαρακτηρίζομεν ὡς μαροῦς τοὺς τρώγοντας τοὺς βατράχους καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς ἀντιπαθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἐλλόντων μετὰ τοῦ Ὄθωνος Βαυαρῶν προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἔδλεπον αὐτοὺς ἐσθλιοντας μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως τὰς χελύνας. Οἱ Ἄγγλοι πάλιν ἀποτροπιάζονται, ὡς γνωστόν, τὴν βρῶσιν τοῦ σκορόδου, τοῦ ὁποῦ ἡμεῖς, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ μεσημβρινοὶ λαοί, ποιοῦμεθα κατὰ κόρον χρῆσιν, ἐνῆ ἐκείθεν τῆς Μάγχης μόνον εἰς τὰ φαρμακεῖα εἶναι ἀνεκτὴ ἢ ὑπαρξίς τοῦ ἐν λόγῳ προϊόντος. Σημειωτέον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ εἶχον τὸ σκορόδον περὶ πολλοῦ· κατὰ τὰ ἱστορούμενα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου οἱ πρὸς ἀνεγερσιν τῶν πυραμίδων ἐργασθέντες Αἰγύπτιοι δοῦλοι κατηνάλωσαν κατὰ τὸ πολυετές διάστημα τῆς ἐργασίας των ὡς ἀποκλειστικὴν αὐτῶν τροφήν τσσαύτην ποσότητα κρομμύων καὶ σκορόδων, ὥστε θὰ ἠδύναντο δι' αὐτῶν νὰ ἐγερωθῶσι πυραμίδες πολλαπλάσιαι καὶ ὑψηλότεραι τῆς τοῦ Χέοπος.

Ἐχουν δὲ ὄχι μόνον οἱ λαοὶ συλλήθδην, ἀλλὰ καὶ τὰ άτομα πολλάκις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς, καὶ δὴ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν ἕξεις καὶ προτιμήσεις περὶ τὸ

φαγητόν. Ἔως μερικὰ ἄτομα παρατηροῦνται πόλλάκις ἀντιπάθειαι σφοδραὶ καὶ ἀνεξήγητοι πρὸς ἰδρισιμένα ἤδη φαγώσιμα, τῶν ὁποίων οὔτε τὴν θέαν δύνανται νὰ ὑποστοῦν. Ὁ φιλόσοφος Ἐρασμος, ἂν καὶ γέννημα τῆς ἰχθυοτρόφου καὶ ἰχθυοφάγου Ὀλλανδίας, ἠσθάνετο τόσῃν ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς ἰχθῦς, ὥστε κατελαμβάνετο ὑπὸ πυρετοῦ ἐπὶ μόνῃ τῇ θέᾳ αὐτῶν. Ὁ διάσημος χειρουργὸς Ἀμβρόσιος Παρὲ ἀναφέρει ὅτι δέσποινά της ἐλιποθύμει ἐπὶ τῇ θέᾳ ἐγγέλυος, γραμματεὺς τις δὲ τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου τοῦ Α' ἔπασχεν αἱμορραγίαν τῆς βινῆς ἐπὶ τῇ θέᾳ μήλων, ἅτινα ἐπίσης ἀπεστρέφετο μετὰ τρόμου καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Βλαδίσλαος. Ὁ Σκαλίγερος ἐφοβεῖτο τὰ κάρδαμα, ἄλλοι δ' ἐνεκροῦντο ἐπὶ τῇ θέᾳ χοιριδίου. Τὸ αἰσθημα τῆς ἀποστροφῆς καὶ τῆς ἀηδίας ἐν γένει ὑπόκειται εἰς μεγάλας παραλλαγὰς καὶ κυμάνσεις καὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς ἀστεῖον ἀνέκδοτον. Κάποιος Γάλλος συγγραφεὺς, γονεὺς φιλόστοργος, θέλων νὰ ἰδρῦσῃ κατ' οἶκον θεατρίδιον νευροσπάστων χάριν διασκεδάσεως τῶν τέκνων του, προσεκάλεσε πλανόδιον ὑποκριτὴν ἐξασκοῦντα τὸ ἔργον τοῦ Γουίγνολ, — ἦτοι τοῦ ἡμετέρου Φασουλῆ ἢ Καραγκιόζη — διὰ νὰ διδαχθῇ παρ' αὐτοῦ τὴν τέχνην. Ὁ Γουίγνολ ἤρχισε τὸ μάθημα μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰδιαιτέρας ἀπαγγελίας, μὲ τὴν ὁποίαν λαλοῦν οἱ ἤρωες τοῦ θεάτρου τῶν νευροσπάστων καὶ ἣτις ὀφείλεται εἰς μικρὸν ἐργαλεῖον, συνιστάμενον εἰς λεπτὸν ἔλασμα ἐκ λευκοσιδήρου συγκρατούμενον διὰ κλωστής, τὸ ὁποῖον τιθέμενον μεταξὺ τῶν ὀδόντων ἀλλοιώνει τὴν φωνήν. Ἐπειδὴ δὲ πρόχειρον ἄλλο ἐργαλεῖον δὲν ὑπῆρχεν, ὁ Γουίγνολ ἔδωκε τὸ ἰδικόν του εἰς τὸν μαθητὴν διὰ νὰ δοκιμάσῃ. Ὁ συγγραφεὺς ὁμοίως ἀγύμναστος ὄν ἐδυσκολεύετο καὶ ἐκινδύνευσεν ἐπανειλημμένως νὰ τὸ καταπῆ, ὅτε ὁ διδάσκαλος βλέπων τὴν δυσφορίαν του καὶ θέλων νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ τοῦ εἶπε: «Δὲν πειράζει νὰ τὸ καταπιῆτε, δὲν εἶναι κίνδυνος νὰ πάθετε τίποτε· αὐτὸ τὸ ἐργαλεῖον καὶ ἔχετε στὸ στόμα σας τήνᾳ, ἐγὼ θὰ τὸ ἔχω καταπιῆ καμμιά δεκαριά φορὰς ἕως σήμερα καὶ... πάλιν τὸ εὔρηκα!» Ἦμπορεῖτε νὰ φαντασθῆτε τὴν θέσιν, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ ἀτυχὴς μίμητὴς τοῦ Γουίγνολ μετὰ τὴν τοιαύτην φοβεράν ἀποκάλυψιν!

Ἔπεται τὸ τέλος

X. ANNINOS

ΑΝΑΓΚΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ CONAN DOYLE

Ἦτο ἡ τετάρτη ἡμέρα τῆς πολιορκίας καὶ ἤδη πολεμιφόδια καὶ τρόφιμα ἐπλησιάζον πρὸς τὸ τέλος.

Καθ' ὃν χρόνον ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τῶν Μπόξερς εἰς ἄλλην τὴν Βόρειον Κίναν, οἱ εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας διεσπαρμένοι ὀλίγοι Εὐρωπαῖοι ἔσπευσαν νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τὸν πλησιέστερον σταθμὸν τὸν παρέχοντα αὐτοῖς τὰς περισσοτέρας ἐλπίδας ἀμύνης.

Καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν Κίναν συνέβη τὸ αὐτὸ καὶ εἰς ὁμοίας περιστάσεις οἱ Εὐρωπαῖοι γενναίως ἀμυνόμενοι ἀνέμενον ἔξωθεν βοήθειαν. Ἀλλὰ συνέβη ἐνλίπε ἡ βοήθεια αὕτη νὰ μὴ εἶναι ἔγκαιρος.

Τὸ Ἰχάου, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος σταθμὸς, ἀπέχε μόνον πενήτηκοντα μίλια τῆς παραλίας καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Λιάγκ. Τὸ γὰρ ἐστάθμευε μοῖρα Εὐρωπαϊκοῦ στόλου. Ὅθεν ἡ μικρὰ φρουρά, ἀποτελουμένη ἐξ ὀλίγων Βαγγενῶν Χριστιανῶν καὶ πέντε Εὐρωπαίων, μεθ' ἑνὸς Γερμανοῦ ἀξιωματικοῦ ἐπὶ κεφαλῆς, ἂν καὶ ἐντελῶς ἀνεπαρκῆς, ἀνθίστατο ἐν ταύτοις γενναίως εἰς τὰς συχνὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, γνωρίζουσα ὅτι ὁ Εὐρωπαϊκὸς στόλος ἦτο ἐν γνήσει τῆς δεινῆς θέσεώς της καὶ ἔχουσα πεποθήσιν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἴδῃ ἀποθαρρατικὸν ἄγγμα τάχιστα καταφθάνον πρὸς ἀπελευθέρωσίν της. Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ αἰσθανθῶσιν ἑαυτοὺς ἐγκαταλελειμμένους οἱ γενναῖοι μαχηταί!

Μετ' ἀκλονήτου θάρρους ὑπερήσπιζον τὰ πέριξ τῆς εὐρωπαϊκῆς συνοικίας καταρρέοντα τεῖχη, πυροβολοῦντες συνεχῶς μετὰ περισσοτέρας ἰσῶς προθυμίας ἢ εὐστοχίας κατὰ τῶν ὀλονέν προχωρούντων Μπόξερς.

Ἦτο μὲν προφανὲς ἀφ' ἑνὸς ὅτι πολεμιφόδια καὶ τρόφιμα δὲν ὑπῆρχον, εἰμὴ διὰ μίαν ἢ τὸ πολὺ δύο ἀκόμη ἡμέρας,

ἀφ' ἑτέρου ἕως οἱ πολιορκούμενοι ἦσαν πλέον ἢ βέβαιοι ὅτι ἡ ἐπικουρία θὰ ἔφθανεν ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος. Πιθανῶς νὰ ἔφθανεν ὀλίγον πρότερον ἢ ὀλίγον ἀργότερον, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐκφράσῃ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐγκαίρου ἐλευσεώς της καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς Ἐρίτης οὐδεμίαν λέξις ἀποθαρρυντικῆς ἤκούσθη.

Τὴν Ἐτάρτην ἕως ἡ σταθερὰ πίστις τῆς μικρᾶς φρουρᾶς περὶ τῶν συμβαινόντων ὀπισθεν τῶν λοφίσκων ἤρξατο κλονιζομένη.

Οὐδὲ σκιά Εὐρωπαϊοῦ ἐφαίνετο, ἐνῶ οἱ τρομεροὶ Μπόξερς ὀλονὲν ἐπλησίαζον καὶ τόσον μάλιστα, ὥστε ἐνίοτε διακρίνοντο καθαρὰ αἱ ἀπαίσια μορφὰ τῶν καὶ ἤκούοντο αἱ ὕβρεις καὶ ἀπειλαὶ τῶν.

Ἡ τόλμη τῶν ἕως εἶχε πως μετριασθῆ ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ νέος Ἰνσλε τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας, διάσημος δὲ σκοπευτής, ἐγκατέστη ἐπὶ τοῦ μικροῦ πύργου τῆς Ἰκκλησίας μετὰ τὸ κομφὸν κυνηγετικὸν ὄπλον του. Ἐν τούτοις ὀλονὲν ἐπλησίαζον. Βαθμηδὸν δὲ ἐγεννήθη ἡ πεποθήσις ὅτι μία εἰσέτι ἰσχυρὰ καὶ ἐπίμονος ἔφοδος τῶν ἀγρίων σπαθοφόρων θὰ ἤρκει, ἵνα ὑπερπηδῆ τὸ ἀσθενέστατον περιτειχισμὸν καὶ εἰσβάλουν ἐντὸς τοῦ μικροῦ σταθμοῦ.

Τὴν ἑσπέραν τῆς τετάρτης τὸ μέλλον ἐφαίνετο σκοτεινότατον.

Ὁ ἄλλοτε συνταγματάρχης τοῦ Γερμανικοῦ πεζικοῦ Δρέσλερ ἐπεθεώρει τὴν γραμμὴν τῆς ἀμύνης μετ' ἀταράχου μὲν φυσιογνωμίας ἀλλὰ μετὰ βεβαρημένης καρδίας. Ὁ διευθυντὴς τοῦ σιδηροδρόμου Ἰάλλστον ἠγγρύπνει μέχρι πρωῆας γράφων ἀποχαιρετιστηρίους ἐπιστολάς. Ὁ γέρων καθηγητὴς Μέρσερ, ὁ γνωστὸς ἐντομολόγος, ἦτο παρά ποτε σιωπηλὸς καὶ σκεπτικὸς, ὁ δὲ Ἰνσλε ὀλιγώτερον τοῦ συνήθους φλύαρος. Αἱ δὲ τρεῖς κυρταὶ, ἡ δεσποινὶς Σίνκλερ, νοσοκόμος τῆς Σκωτικῆς ἱεραποστολῆς, ἡ κυρτὰ Πάττερσον, σύζυγος τοῦ ἱεραποστολοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ τῆς Μάιρη, ἦσαν ὁμολογουμένως αἱ πλέον ἀτάραχοι ὄλων.

Ὁ «Πατὴρ Πέτρος» τῆς Γαλλικῆς ἱεραποστολῆς ἦτο ἐπίσης ψυχραῖμος, φυσικὸν ἴσως δι' ἀνθρώπων πεπρωθὲν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὡς στέφανον δόξης. Περισσότερον ἄλλως τὸν ἠνώχλει ἢ ἐπιβεβλημένη μετὰ τοῦ Σκώτου ἱεραποστολοῦ συμ-

βίωσις παρά ὁ φόβος τῶν περικυκλούντων αὐτοὺς Μπόξερς. Πρὸ δεκαετίας διεξεδίκουν τὴν κυριαρχίαν τῶν ψυχῶν τῶν ἰθαγενῶν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν ὑποθιλέποντες ἀλλήλους, καὶ κατὰ τὰς κρίσιμους ἀκόμη στιγμᾶς, ὡς διήρχοντο, ἐκ φόβου μήπως τις τῶν δύο ἐπισηφελούμενος τῶν δεινῶν περιστάσεων ψυθίρῃ δόγματα αἰρετικὰ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἄλλου.

Ἐν τούτοις ἡ νύξ τῆς Ἐτάρτης διήλθεν ἤρεμος, τὴν δὲ Πέμπτην ἤρχισαν ἐκ νέου νὰ ἐλπίζουν, διότι ὁ Ἰνσλε ἐκ τοῦ πύργου τοῖς ἀνήγγειλεν, ὅτι ἤκουσε τὸν μεμακρυσμένον κρότον τηλεβόλων. Οὐδέποτε δέ, ὅπως βραδύτερον εἶπεν, ἤκουσε γλυκυτέραν μουσικὴν. Ἦτο βέβαιον λοιπὸν ὅτι τὸ ἀποβατικὸν ἀγῆμα τῶν θωρηκτῶν εὕρισκετο κατ' ὄδον καὶ ἐγκαίρως θὰ ἔφθανε. Φυσίγγια δὲν ἔμενον, εἰμὴ ὀλίγιστα. Τὸ σιτηρέσιον εἶχον ἤδη ἐλαττώσῃ κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ τακτικοῦ, ἐπρόκειτο δὲ ἀκόμη νὰ ἐλαττωθῆ. Ἀλλὰ τίς ἢ ἀνάγκη νὰ σπέπτινται πλέον ὄλ' αὐτὰ, ἀφοῦ ἦσαν βέβαιοι περὶ τῆς ἐγκαίρου βοήθειας;

Τὴν μεσημβρίαν ἅπαντες συνήχθησαν περὶ τὴν τράπεζαν χαίροντες τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς: ἐκείνην τὴν χαρὰν, ἣτις λάμπει ζωηρότερα ὑπὸ τὴν ἄμεσον σκιάν τοῦ θανάτου.

— «Κύριε Καθηγητά», ἐφώνησεν ὁ Ἰνσλε εἰς τὸν γέροντα κύριον Μέρσερ, «τὸ χαβιάρι... φέρετε τὸ χαβιάρι».

— «Μὰ τὸν Θεόν! ναί!» ἀνέκραξεν ὁ συνταγματάρχης Δρέσλερ, «ἦλθεν ἡ ὥρα πλέον αὐτοῦ τοῦ περιφήμου χαβιαριοῦ».

Καὶ αἱ κυρταὶ συνεφώνησαν καὶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς πτωχικῆς τῶν τραπέζης ἠκούσθη γενικὴ ζήτησις διὰ τὸ χαβιάρι. Ἡ στιγμὴ ἦτο ἴσως ἀκατάλληλος διὰ τὴν ἀπαιτήσιν τροφῆς τὴν ἐκλεκτὴν. Ὁ Κύριος Μέρσερ κατήγετο ἐκ Καλιφορνίας, εἶχε δὲ λάβῃ ἐκεῖθεν, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ταρχῶν, μέγα κιβώτιον ἐδιωδίων, μεταξὺ τῶν ὀπλοῦν καὶ ἐν ὄσχειον ἐκλεκτοῦ χαβιαριοῦ τοῦ Ἀστραχάν. Ὅταν διειροιάσθησαν καὶ ἐχωρίσθησαν ὅλα τὰ ἐν τῇ σταθμῇ τρόφιμα, τὸ χαβιάρι αὐτὸ καὶ τρεῖς φιάλαι οἴνου ἰταλικοῦ «Δακρύων τοῦ Χριστοῦ» εἶχον τεθῆ κατὰ μέρος. Κατὰ γενικὴν δὲ συμφωνίαν αὐτὰ ἐκρατήθησαν διὰ τὸ τελευταῖον χαριμόσυνον γεῦμα, ὅτε πλέον πᾶς κίνδυνος ἤθελεν ἐκλείψῃ. Ἦώρα λοιπὸν καλλήμενοι περὶ τὴν τράπεζαν καὶ ἀκούοντες τὸν μεμακρυσμένον κρότον τῶν τηλε-

βόλων, πεποισότες δὲ ἔτι πρὸ τῆς ἐσπέρας ἢ ἐπικουρία θὰ ἦτο μετ' αὐτῶν, ἠρώτων ὄλοι διατί ὁ τόσον ξηρὸς ἄρτος των νὰ μὴ ἀρτυθῆ με τὸ γευστικὸν χαδιάρι.

Ἄλλ' ὁ γέρον καθηγητῆς ἔσειε τὴν κεφαλὴν ὑπομειδιῶν.

— «Καλλίτερα νὰ περιμείνητε» ἔλεγεν.

— «Νὰ περιμείνωμεν; καὶ διατί;»

— «Διότι οἱ λυτρωταί μας ἔχουν ἀκόμη ὁρόμιον νὰ κάμουν».

— «Τὸ ἀργότερον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου θὰ εἶν' ἐδῶ», ἀνέκραξεν ὁ Ράλστον, ὁ μὲ τὴν περιεργὸν φυσιογνωμίαν, τὴν ἐνθουσιάζουσαν πτηνὸν, μὲ ζωηροὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μακρὸν βράμφο. «Τὸ πολὺ πολὺ ν' ἀπέχουν τῶρα δέκα μίλια ἀπ' ἐδῶ. Ἔστω καὶ δύο μόνον μίλια τὴν ὥραν νὰ τοὺς λογαριάζετε ὅτι κάμνουν, εἰς τὰς ἑπτὰ ἔφθασαν».

— «Μὴ λησμονεῖτε», παρετήρησεν ὁ συνταγματάρχης, «ὅτι ἀναμφισβητήτως ὁ ἀναγκασθεὶς νὰ πολεμήσουν κατ' ὁδόν: οἱ Μπόξερς πάντοτε ἐκεῖ εὐρίσκονται... ἐὰν νομίζετε ὅτι ἔφυγαν, ἀπατάσθε... Δὲν τοὺς χαρίζετε δύο ἢ τρεῖς ὥρας διὰ τὴν μάχην;»

— «Οὔτε μίαν!» ἀνέκραξεν ὁ Ἰνσλε «θὰ βαδίσουν ἐμπρὸς οἱ ἰδικοὶ μας ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἐμπόδιον. Πῶς θέλετε αὐτοὶ οἱ μασκαράδες, μὲ τὰ σπαθιά καὶ τὰς ἀπηρχαιωμένας καραμπίνας ποῦ ἔχουν, ν' ἀντιταχθοῦν εἰς τὰ σημερινά μας ὄπλα;»

— «Αὐτὸ δηλαδὴ ἐξαρτᾶται, καὶ πολὺ, ἀπὸ τὸν διευθύνοντα τὴν ἀποβατικὴν μοῖραν», εἶπεν ὁ Δρέσλερ, «ἐὰν εἶναι Γερμανὸς ἀξιωματικὸς...»

— «Μὴ πρὸς κακοφανισμόν σας, ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ προτιμήσω Ἄγγλον» διέκοψεν ὁ Ἰάλστον.

— «Λέγουν ὅτι ὁ ναύαρχος ὁ Ἰάλλος ἔχει στρατηγικὸν νοῦν» προσέθηκεν ὁ Πατὴρ Πέτρος.

— «Ἐντελῶς ἀδιάφορον ἐπὶ τέλους ἕποιος καὶ νὰ εἶναι» ἀνέκραξεν ὁ Ἰνσλε ἐνθουσιωδῶς. «Ὁ «Κύριος» Μάουζερ καὶ ὁ «Κύριος» Νόρδενφελδ εἶναι οἱ δύο μεγαλείτεροι σύμμαχοί μας, ἢ δὲ νίκη εἶναι πάντοτε μὲ τὸ μέρος των. Σὰς τὸ λέγω, καὶ νὰ μ' ἐνθουσιάζητε, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι θὰ περάσουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τοὺς Μπόξερς καὶ θὰ τοὺς σκοπίσασιν ὡς νὰ ἦσαν κουνούπια... καὶ ἀπὸ τὰ ἀνωφελέστατα· μάλιστα! Ὡστε ἐμπρὸς, Κύριε Μέρσερ, μὴ ἐπιμένετε, φέρετέ μας τὸ χαδιάρι».

Ἄλλ' ὁ γηραιὸς ἐπιστήμιον δὲν ἐπέλιθετο.

— «Νὰ τὸ κρατήσωμεν καλλίτερα διὰ τὸ δείπνον» ἐπέμεινεν.

— «Ἐπὶ τέλους», εἶπεν ὁ Κύριος Πάττερσον μὲ τὴν τυπικὴν καὶ βραδεῖαν Σκωτικὴν προφορὰν του, «καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔχωμεν καὶ ὀρεκτικὸν τι νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς μέλλοντας ξένους μας· συμφωνῶ μὲ τὸν Κύριον Μέρσερ νὰ κρατήσωμεν τὸ χαδιάρι διὰ τὸ δείπνον».

Τὸ γενικὸν αἴσθημα τῆς φιλοξενίας ἐπεκράτησε τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην καὶ δὲν ἔγινε πλέον λόγος περὶ τοῦ χαδιαριοῦ.

— «Κύριε Μέρσερ», ἤρχισεν ἐκ νέου ὁ Σκῶτος ἱεραπόστολος, «σήμερον μόνον ἐπληροφορήθητι ὅτι εἶναι ἤδη δευτέρα φορά, καθ' ἣν πολιορκησθε ἀπὸ Μπόξερς. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι αἱ λεπτομέρειαι τῆς πρώτης αὐτῆς πολιορκίας ἐνδιαφέρουν πολὺ ὄλους τοὺς παρακαθημένους».

Σκιά τις δυσαρρεσκείας ἐπεσκίασε τὴν μορφήν τοῦ γέροντος:

— «Γιόντι,» ἀπήντησε λακωνικῶς «εὐρισκόμην εἰς τὸ Σούγκ - Τόγκ εἰς τὰ 8!».

— «Περιεργὸς σύμπτισις νὰ εὐρεθῆτε δις εἰς τὴν αὐτὴν δεινὴν περίστασιν» ἐξηκολούθησεν ἀταράχως ὁ ἱεραπόστολος. «Καὶ δὲν μᾶς διηγεσθε πῶς ἐσώθη τὸ Σούγκ - Τόγκ;»

— «Δὲν ἐσώθη».

— «Πῶς! θέλετε νὰ εἰπῆτε ὅτι ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Μπόξερς;»

— «Μάλιστα».

— «Καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ὄλοι;»

Ὁ καθηγητῆς δὲν ἀπήντησεν.

— «Ἄλλὰ... τότε... σεις;»

— Ἐμαθῶν οἱ Μπόξερς, ὅτι εἶμαι ἱατρός, ὄχι μόνον ἐντομολόγος, ... Ὑπῆρχαν πολλοὶ πληγωμένοι μεταξὺ των, καὶ εἶχαν τὴν ἀνάγκην μου».

— «Ἄλλὰ», ἐπέμεινεν ὁ Πάττερσον, «ποῖα ὑπῆρξεν ἢ τύχη;»

— «Φθάνει... φθάνει...» διέκοψε ζωηρῶς ὁ Ἰάλλος ἱερεὺς ὄψων τὴν χεῖρα ἱκετευτικῶς.

Ἦτο ἀπὸ εἰλασσαετίας κάταικος τῆς Κίνας ὁ Πατὴρ Πέτρος καὶ εἶχεν ἰδῆ πολλὰ πράγματα.

Ὁ Καθηγητὴς δὲν εἶχε προφθίαση νὰ προφέρῃ λέξιν περὶ τῆς τύχης τῶν λοιπῶν Ἑυρωπαίων τοῦ Σούγκ-Γόγκ, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκφράσεως τῆς φρίκης ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας του αἱ γυναῖκες εἶχον γίνῃ κάτωχοι.

Ὁ Κύριος Πάττερσον ἔρριψε βλέμμα τριγύρω του καὶ ἐνόησε τὸ λάθος του.

— «Μὲ συγχωρεῖτε», εἶπε· «βλέπω ὅτι ἡ ἀνάμνησις εἶναι ὀδυνηρά, δὲν ἔπρεπε νὰ θίξω τὸ ζήτημα».

— «Ἐφόντι» ἀπήντησε βραδέως ὁ καθηγητὴς, «καλλίτερον νὰ μὴ ἀναφέρῃ κανεὶς διόλου αὐτὰ τὰ παρελθόντα».

— «Δὲν σὰς φαίνεται», ἀνέκραξεν αἰφνης ὁ Ἴνσλε, «ὅτι ἀκούονται πλησιέστερα τὰ τηλεβόλα;»

Ἐφόντι ὁ κρότος ἠκούετο καθαριότερα· ὁ συνταγματάρχης ὑπελόγιζεν, ὅτι ἢ εὐρίσκοντο ἤδη εἰς τὴν πέραν ἄκραν τοῦ πλησιεστέρου λόφου.

Ὅλοι ἐκτὸς τοῦ Μέρσερ ἠγέρθησαν, ἀπιοθύνοντες τὰ καθίσματά των, καὶ διηυθύνθησαν τρέχοντες πρὸς τὰ ὄχυράματα.

Οἱ Ἰθαγενεῖς ὑπηρετοῦνται μὲ τὸ ἐλαφρὸν βάδισμά των εἰσηλθόντες καὶ ἐσῆκωσαν τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἀλλὰ, καὶ ἀφοῦ ἀπεσύρθησαν, ὁ γέρων καθηγητὴς ἔμεινέ καθήμενος στηρίζων ἐπὶ τῶν χειρῶν τὴν πολιὰν κεφαλὴν του καὶ διατηρῶν πάντοτε τὴν ἰδίαν ἐκφρασὴν φρίκης εἰς τὸ βάθος τῶν ὀφθαλμῶν του. Ὑπάρχουσιν ἀναμνήσεις, αἱ ὅποσαι μένουσιν ἐπὶ ἔτη κεκαλυμμένα ὑπὸ λήθης, ἀλλ' ὅταν ἀπαξ ἐπανέλθουσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, δυσκόλως ἐκδιώκονται. Ὁ κρότος τῶν τηλεβόλων εἶχε παύσῃ, ἀλλ' ὁ γέρων οὔτε τὸ εἶχεν ἀντιληφθῆ βυθισμένος ὅπως ἦτο εἰς τὴν φρικαλεωτέραν ἀνάμνησιν τοῦ βίου του. Ἐὐλοῦς ὅμως ἡ εἴσοδος τοῦ συνταγματάρχου διέκοψε τὰς σκέψεις του. Ἐὐρὺ Γερμανικὸν πρόσωπον τοῦ Δρέσλερ ἐξέφραζεν ἀνακούφισιν, ἔμειδία δὲ τρίβων τὰς χεῖράς του.

— «Ὁ Κάιζερ ἢ εὐχαριστήθη», ἔλεγε, «δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἢ εὐχαριστήθη, — τοῦ ἀρέσει πάντοτε νὰ μανθάνῃ ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ του ἀπέδειξαν δραστηριότητα καὶ ἀνεξαρτησίαν κρίσεως καὶ ἐνεργείας· ἔχει δόσῃ παράσημα διὰ μικρότερα κατορθώματα. ἢ τὸ ἴδωμεν καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ Βερολίνου. «Ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Ἰλάου ἐναντίον τῶν Μπόξερς,

διευθυνόμενῃ ὑπὸ τοῦ Συνταγματάρχου Δρέσλερ, ἄλλοτε ταγματάρχου τοῦ 114 τάγματος τοῦ πεζικοῦ τοῦ Ἀνοβέρου. Ἐνναία ἄμυνα ὑπὸ μικροτάτης φρουρᾶς ἐναντίον πολυαριθμοῦ ἐχθροῦ, κτλ. κτλ. κτλ.».

— «Νομίζετε λοιπόν», ἠρώτησεν ἀπαθῶς ὁ γέρων, «ὅτι βεβαίως ἐσώθημεν;»

Ὁ συνταγματάρχης ἐμειδίασεν.

— «Περὶ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει πλέον ἀμφιβολία, ἀλλ' ἔάν δὲν ἀπατώμαι, Κύριε Μέρσερ, ἐδείξατε μεγαλειότερον ἐνθουσιασμὸν τὴν ἡμέραν καὶ ἦν ἐπιστρέφων ἐξ ἐντομολογικῆς ἐκδρομῆς ἐφέρατε τὴν σπανίαν ἐκείνην μυῖαν, τὴν κατόπιν ὀνομασθεῖσαν «Lepidus Merceriensis», πρὸς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς σας».

— «Πιθανῶς αὐτὸ νὰ ὀφείλεται», ἀπήντησεν ὁ ἐντομολόγος, «εἰς τὸ ὅτι ἡ περιώνυμος μυῖα εὐρίσκετο ἤδη ἐντὸς τοῦ κήθου τῆς συλλογῆς μου. Ἰχὼν ἰδῆ τόσον περιέργους μεταβολὰς τῆς τύχης εἰς τὸν τὸν βίον μου, ὥστε κατήντησα οὔτε ν' ἀπελπίζωμαι οὔτε νὰ χαίρωμαι, παρ' ἀφοῦ πεισθῶ ἐντελής ὅτι ὑπάρχει αἰτία χαρᾶς ἢ ἀπελπισίας... Ἄς εἶναι ὅμως, εἰπήντέ μου τὰ νέα».

Ὁ συνταγματάρχης ἦναψε πρῶτον τὴν πίπαν του καὶ καθίσας εἰς τὸ ἐκ καλάρου κάθισμα ἐξέτεινε τοὺς πόδας.

— «Στοιχηματίζω ὅτι θέλετε, ὅτι τὰ πάντα βαίνουν κατ' εὐχὴν. Ἐὐὶ ἀγῆμα προχωρεῖ ταχέως, ὁ πυροβολισμὸς δὲν ἀκούεται, σημεῖον ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν Μπόξερς ἐξέλιπε. Μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, τὸ πολὺ, ἢ φανῶσι τὰ πρῶτα ἀγῆματα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου. Ἰμείναμεν σύμφωνοι μὲ τὸν Ἰνσλε νὰ πυροβολήσῃ τρεῖς ἀπὸ τὸν πύργον ἄμα τοὺς διακρίνη, καὶ τότε ἢ εἶναι ὥρα νὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς μικρὰν ἐξοδὸν πρὸς συνάντησίν των».

— «Ὡστε τώρα περιμένετε τὸ σύνθημα;»

— «Μάλιστα, ἐν τῇ μεταξὺ δὲ ἦλθα νὰ σὰς εὔρω, διότι κάτι ἐπεθύμουν νὰ σὰς ἐρωτήσω».

— «Ἦ;»

— «Ἐνθυμεῖσθε τὴν ὀμιλίαν μας εἰς τὸ πρόγευμα περὶ τῆς πόλιορκίας τοῦ Σούγκ-Γόγκ; Μ' ἐνδιαφέρει πολὺ τὸ ζήτημα ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Ἐώρα, ἀφοῦ λείπουν αἱ γυναῖκες

κ' εύρισκόμεθα μόνοι, δέν θά έχετε, υποθέτω, καμμίαν αντίρρηση νά μου δώσητε πληροφορίας τινάς επί τής διεξαγωγής τής πολιορκίας».

— «Όπως και πριν σας είπα, δέν είναι ευχάριστον αντικείμενον όμιλίας».

— «Αυτό περιττόν νά μου τό είπητε. Άρκετά ήκουσα περι αύτών των Μπόξερς διά νά φαντάζωμαι τήν θηριωδία των, αλλά περι άλλου μάλλον ζητήματος κάτι έπεθύμουν νά σας έρωτήσω. Σεις άντελήφθητε βεβαίως του σχεδίου τής άμύνης εκεί εις τό Σούγκ-Τόγκ και τώρα έδώ παρηκολουθήσατε τάς προσπάθειάς μου προς διοργάνωσιν των όλίγων άνδρων μας, και προς ένίσχυσιν των όχυρωμάτων. Ήθελα νά μου έλέγατε ειλικρινώς τήν γνώμην σας — πώς σας έφάνη έν γένει τό σχέδιόν μου; . . . τό ηύρατε έπιστημονικόν; άντάξιον τής φήμης του Γερμανικού στρατού;»

— «Ύπό τάς περιστάσεις ύπό τάς όποίας εύρέθημεν, πέποιθα ότι ήτο αδύνατον νά κάμετε περισσότερον παρ' ό,τι έγινε».

— «Σας ευχαριστώ διά τήν εκτίμησίν σας· είπέτε μου όμως παρακαλώ εκεί εις τό Σούγκ-Τόγκ, ήμύνθησαν όπως έπρεπε; είχαν άρχηγόν κατάλληλον; δέν παρέλειψαν ουδέν ουσιώδες κίνημα; θέλω νά πιστεύσετε ότι δέν επιμένω διόλου έξ άπλης περιεργείας, αλλά διότι τά ζητήματα αυτά δι' έμέ έχουν μεγίστην σπουδαιότητα. Νομίζετε παραδείγματος χάριν ότι ήτο ανθρώπινως δυνατόν νά εσώζετο ή θέσις εκείνη;»

— «Όχι. . . πάν τό δυνατόν έγένετο . . . εκτός», ανέλαθε μετά στιγμιαίαν σιωπήν, «εκτός ίσως ένός πράγματος».

— «Α! ύπήρξε λοιπόν μία έλλειψις; και ποία ήτο παρακαλώ;»

Ό Μέρσερ δέν απήντησεν ευθύς, μετά πάροδον όμως όλίγων δευτερολέπτων είπε χαμηλή τή φωνήν.

— «Δέν έπρεπε νά επιτραπή ουδείς αλλά πρό παντός ουδέ μία γυνή νά πέση ζώσα εις χείρας των Μπόξερς».

Τόσον ζωηρώς απεικονίζετο ή φρίκη εις τό πρόσωπον του καθηγητού, ώστε ό συνταγματάρχης έρρίγησε και κύψας έθλιψε τήν χείρα του γέροντος.

— «Έχετε δίκαιον, χιλιάκις δίκαιον, και μη νομίζετε ότι αύτή ή ιδέα δέν μου έδασάνιζε τον νούν καθ' έλλην τήν διάρ-

κειαν τής πολιορκίας. (Όσον άφορᾷ τον Γάλλον, τον Ήνσλε και φυσική τῆ λόγη έμαυτόν, θά έφρονευόμεθα μαχόμενοι, τά είπαμεν ήδη και ειμεθα σύμφωνοι. Άλλά διά τους άλλους . . . τί νά σας είπῶ; . . . » Ηλίξα τό ζήτημα, αλλά πώς νά εικιβληθῶ, . . . είναι βλέπετε έ ίερεὺς . . . είναι ό ίεραπόστολος . . . είναι αι γυναίκες . . . »

— «Νομίζετε δηλαδή», διέκοιψεν ό καθηγητής, «ότι θά έπεθύμουν αυτοί όλοι νά αιχμαλωτισθοῦν ζῶντες;»

Ό συνταγματάρχης έγέλασε πικρῶς.

— «Η λέξις «έπεθύμουν» είναι όλίγον περιεργος, ουδέ εισήλθομεν ακριβῶς εις αυτάς τάς λεπτομερείας του ζητήματος, άλλ' άντελήφθην ότι οι μὲν ίερισμένοι δέν ήθελαν έμποδίση τήν αιχμαλωσίαν των δι' ίδιας πράξεως, έν άλλοις λόγοις ή θρησκεία των δέν τοις έπιτρέπει ν' αυτοκτονήσωσιν· ήσον διά τάς γυναίκας . . . τί τά θέλεις, φιλε μου . . . ήξεύρω κ' έγῶ εάν θά είχαν τό θάρρος; ίσως ή νοσοκόμος . . . αλλά και πάλιν . . . Ευτυχῶς ότι είναι περασμένα τώρα. Άλλ' επί τέλους, Κύριε Μέρσερ, εάν υποθέσωμεν ότι τό άκουχταίον είχε σιγή ή μάλλον εάν είχε φιλία ή τελευταία στιγμη άπελπισίας, σεις εις τήν θέσιν μου τί θά εκάμνατε;»

— «Αυτό», απήντησεν άταράχως ό καθηγητής, «τό όποιον δέν είχαν τό θάρρος νά πράξουν οι ίδιοι».

Ό συνταγματάρχης ώπισθοχώρησεν έν βήμα και βίψασε τάς χείρας.

— «Θεέ μου! θά τους έφρονεύατε».

— Μάλιστα! θά τους έφρονενα, εάν θέλετε νά τό όνομάσετε φόνον — θά τους έφρονενα έξ ούκτου. Μη με κυττάξετε με φρίκην! Έγῶ τους είδα τους Μπόξερς! Τους είδα ίδίοις όφθαλμοίς. Είδα τον θάνατον διά βαθμιαίου ακρωτηριασμού, είδα τον θάνατον διά βράζοντος ύδατος· είδα τάς άπαισιωτέρας βασάνους, τάς όποίας δύναται νά επινοήση ή ανθρώπινη θηριωδία . . . είδα νέας γυναίκας άτιμαζόμενας και βασανιζόμενας ταυτοχρόνως! Άπορώ πώς ήδυνήθην εκτατε νά καμνηθῶ ήσυχας, νά όμιλῶ . . . νά τρώγω . . . νά γελά . . . όπως άλλος ό κόσμος, κατόπιν των ήσων είδα μετά τήν πτώσιν του Σούγκ-Τόγκ».

Ό συνήθως τόσον άπαθής κατά τό φαινόμενον γέρον έτρεμε

καί ἔφριπτεν δλόκληρος ἐκ τῆς ἀγωνίας τῶν ἀναμνήσεών του.

— «Ἔίμαι στρατιώτης», εἶπεν ὁ συνταγματάρχης βγαῶν, «καί εἶδα πολλά εἰς τὸν βίον μου, ἀλλὰ σὰς ὁμολογῶ ὅτι, μὴ δυνάμενος νὰ σώσω ἢ νὰ βοηθήσω, θὰ ἀπέστρεφα τὴν κεφαλὴν, θὰ ἔκλεια τοὺς ὀφθαλμούςς».

— «Μὲ εἶχαν δεμένον εἰς πάσσαλον», ἀπήντησεν ἡσύχως ὁ γέρων, «καί τὰ βλέφαρα στηλωμένα μὲ ἀγκάθια, διὰ νὰ μὴ τὰ κλείσω . . . σὰς ὀρκίζομαι δὲ ὅτι ὀλιγώτερον ὑπέφερα ἐκ τῆς θέας τῶν μαρτυρίων ἐκείνων, ἅτινα ἐξ ἀνάγκης ἠτένιζα, παρά ἐκ τῆς φρικτῆς τύφειος συνειδότος, ὅτι ἐν ὅσῳ ἀκόμη ἠδυνάμην δὲν εἶχα ἀποφασίση, δι' ὀλίγην κόκκων ἀγεύστου κόνεως, νὰ σώσω τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπαισίων βασιανιστῶν. Φόνον τὸν ὀνομάζετε αὐτόν; Σὰς λέγω ὅτι μεγαλειτέρα εὐσπλαγχνία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Σὰς λέγει ὅτι εἶμαι πρόθυμος ν' ἀπολογηθῶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ μυρίους τοιαύτους φόνους. Γνωρίζων λοιπὸν ὅσα γνωρίζω, ἐνθυμούμενος τὰ ὅσα εἶδα, ἐάν καὶ τώρα, ὃ μὴ γένοιτο, ἐφθάναμεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπελπιστικὴν θέσιν καὶ εἴτε ἐξ ἑλλείψεως θάρρους εἴτε ἐξ ἄλλου τινὸς ἐνδοιασμοῦ δὲν εἶχα πράξῃ αὐτὸ τὸ ὅποσον θεωρῶ καθήκον ἱερὸν, μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον ποινὴ ἀνάλογος τοῦ ἐγκλήματός μου!»

Ὁ Συνταγματάρχης ἐγερίεις ἐκράτησε δι' ὀλίγα δευτερόλεπτα τὴν τρέμουσαν χεῖρα τοῦ γέροντος ἐντὸς τῶν ἰδικῶν του.

— «Ἦχετε δίκαιον», εἶπεν, «ἔχετε χιλιάκις δίκαιον καὶ σὰς ἐκτιμῶ ὡς ἀνδρα γενναῖον καὶ ὡς γνωρίζοντα τὸ ἀληθὲς καθήκον. Μὰ τὸν Θεόν, ἐάν εἶχαν στραθίσῃ τὰ πράγματα, σεις θὰ μὲ ἐβοηθεῖτε. Δὲν φαντάζεσθε πόσας νύκτας ἔμεινα ἀύπνος σκεπτόμενος αὐτὰ περίπου, τὰ ὅποια λέγετε . . . ἀλλὰ δὲν ἤξευρα, ἐάν ἡ θέσις μας ἐπεδεινοῦτο. τί θὰ ἔκαμνα . . . Περιεργὸν ὅμως, ἐπανελάβε μετὰ μικρὰν σιωπὴν, «πῶς δὲν ἠκούσαμεν ἀκόμη τοὺς τρεῖς πυροβολισμοὺς τοῦ Ἰένσλε. Σταθῆτε νὰ ἰδῶ τί τρέχει».

Ἦκ δευτέρου ἔμεινε μόνος ὁ γέρων ἐπιστήμιον βυθισμένος εἰς σκέψεις τοῦ παρελθόντος. Ἦλος ὅμως, ὅταν οὔτε τὰ πυροβόλα τοῦ ἀποδακτοῦ ἀγῆματος ἠκούοντο, οὔτε κανὲν σημεῖον τῆς προσεγγισείας του ἐφαίνετο, ἠγέρθη καὶ αὐτός, καὶ ἠτοιμά-

ζετο νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὰ ὀχυρώματα εἰς ἀναζήτησιν εἰδήσεων, ὅτε ἡ θύρα ἠνοιχθῆ βιαίως καὶ ὁ Συνταγματάρχης ἐπέστρεψε κάτωχρος καὶ ἀσθμαίνων, ὡς ἂν εἶχεν ἐξαντληθῆ ἐκ πολυῶρου δρόμου. Ἦρπασε μίαν φιάλην κονιάκ, ἣ ὅποια εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἔπινε ἄνευ διακοπῆς δλόκληρον ποτήριον, ἔπειτα ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ πλησιεστέρου καθίσματος.

— «Μήπως δὲν ἔρχεται τὸ ἄγγημα;» ἠρώτησεν ἀπαθῶς ὁ καθηγητής.

— «Ὁχι . . . δὲν ἔρχεται».

Δι' ἐν, ἴσως καὶ δύο λεπτά ἐπεκράτησεν ἄκρα σιγή· οἱ δύο ἄνδρες παρετήρουν σιωπηλῶς ἀλλήλους.

— «Τὸ γνωρίζουν ὅλοι;»

— «Κανεὶς ἐγὼ μόνον».

— «Πῶς τὸ ἐμάθατε;»

— «Ἦμην ὀπισθεν τοῦ τοίχου πλησίον τῆς θυρίδος τοῦ κήπου. Ἦκουσα κάτι νὰ σύρεται μέσα εἰς τοὺς θάμνους ἀπ' ἔξω καὶ εὐθὺς δύο ἢ τρεῖς ἀσθενεῖς κτύπους εἰς τὴν θυρίδα. Ὅταν τὴν ἠνοιξα, εὔρον κατὰ γῆς ἕνα Ἰάρταρον καταπληγιομένον. Ἦρχετο ἀπὸ τὴν μάχην . . . τὸν εἶχε στείλῃ, εἶπεν, ὁ ναύαρχος ὁ Ἄγγλος, ὁ Ἰούνδαμι. Φαίνεται ὅτι τὸ ἄγγημα ἐσταμάτησε, διότι, μὴ ἀναμένον τὸσσην ἀντίστασιν, δὲν εἶχε φέρῃ ἀρκετὰ φυσίγγια. Ὅταν λοιπὸν δὲν εἶχαν πλέον ἄλλα, ὀχυρώθησαν ἐκεῖ εἰς τὸν ἠρειπωμένον πύργον πλησίον τοῦ Μάγκ-Ἰ' ἢ κ' ἔστειλαν εἰς τὰ πλοῖα νὰ ζητήσουν ἄλλα πολεμειφόδια. Χρειαζόνται, λέγει, τρεῖς ἡμέρας νὰ τὰ λάβουν καὶ νὰ φθάσουν ἐδῶ. Τρεῖς ἡμέρας ἢ τρία ἔτη τὸ αὐτὸ εἶναι δι' ἡμᾶς τώρα!».

— «Ποῦ εἶναι ὁ ἀνθρωπισ;» ἠρώτησεν ὁ γέρων.

— «Ἀπέθανεν».

— «Ἀπέθανεν;»

— «Ναί, εἶχε χάσῃ πολὺ αἷμα. Τὸ σῶμά του εἶναι ἀκόμη ἐκεῖ εἰς τὴν θυρίδα».

— «Καὶ εἰσθε βέβαιος ὅτι δὲν τὸν εἶδε κανεὶς;»

— «Ἔίμαι βέβαιος ὅτι κανεὶς τοῦλάχιστον δὲν τοῦ ὠμίλησεν».

— «Ἄ! τὸν εἶδαν λοιπὸν;»

— «Ὁ Ἰένσλε πολὺ πιθανὸν νὰ τὸν διέκρινεν ἀπ' ἐπάνω ἀπὸ τὸν πύργον. Ἔίναι δὲ ἀδύνατον, ἐάν μὲ εἶδε καὶ ἐμὲ μαζὶ

του, νὰ μὴ ἀντελήφθῃ ὅτι ἔλαβα εἰδήσεις καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ θὰ θελήσῃ νὰ τὰς μάθῃ. "Αἷμα δὲ τὰς μάθῃ αὐτός, θὰ τὰς μάθουν ὅλοι».

— «Σταθῆτε... πρέπει νὰ σκεφθῶμεν... διὰ πόσῃν ὥραν ἀκόμη, ἀφοῦ πλησιάσῃ ὁ ἐχθρός, δυνάμεθα ν' ἀντισταθῶμεν;»

— «Μίαν ὥραν, δύο τὸ πολὺ».

— «Εἶσθε βέβαιος;»

— «Βεβαιότατος».

— «Κ' ἔπειτα... καμμία πλεον ἐλπίς;»

— «Οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη».

Αἰφνης ἡ θύρα ἠνοίχθη μετὰ κρότου καὶ ὁ "Ἰίνσλε εἰσέβαλε δρομαίως. "Οπισθὲν τοῦ ἠκολούθουν ὁ "Ράλστον, ὁ Πάττερσον καὶ διάφοροι ἰθαγενεῖς.

— «Συνταγματάρχα!» Ἐφώναζαν ὅλοι ὁμοῦ, «εἶδαμεν ἕνα ἄνθρωπον ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον... τί σὰς ἔλεγεν; ἔλάβετε εἰδήσεις;»

Ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ ἔσπευσε ν' ἀπαντήσῃ ἀντὶ τοῦ Δρέσλερ.

— «Τώρα αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Συνταγματάρχης καὶ μοῦ τὰ ἔλεγεν ἡτοιμαζόμεθα νὰ σὰς φωνάξωμεν. Δόξα τῷ Θεῷ ὅλα βαίνουν κατ' εὐχὴν. Ἐὖ ἀγγεῖα ἠναγκάσθη νὰ σταθῇ καθ' ὁδόν, ἀλλὰ τὸ ἀργότερον περὶ τὴν αὐγὴν θὰ εἶναι ἔδω».

Τότε ἤρχισαν ὅλοι νὰ ζητωκραυγάζουν, νὰ γελοῦν, νὰ κλαῖουν, νὰ σφίγγουν τὰς χεῖρας ἀλλήλων.

— «Ἐν τούτοις», παρετήρησεν ὁ "Ράλστον, ἀφοῦ παρῆλθεν ὀλίγον ὁ πρῶτος ἐνθουσιασμός, «ἐὰν αἰφνης τοὺς καπνίσῃ τοὺς Μπόξερς νὰ ἐπιχειρήσουν καμμίαν τελευταίαν προσβολὴν πρὸ τῆς αὐγῆς, τότε τί γινόμεθα; Ἐἴ βλάκες πάλιν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγγέματος νὰ μὴ προχωρήσουν ἄνευ χρονοτριβῆς. Εἶναι ἀσυγχώρητος ἀδράνεια, ἔπρεπε νὰ τοὺς περάσουν ὅλους ἀπὸ ναυτοδικεῖον».

— «Μὴ ἀνησυχεῖτε διόλου, δὲν ὑπάρχει φόβος», ἀπήντησεν ὁ "Ἰίνσλε. «Αὐτοὶ οἱ Μπόξερς τὴν ἔπαυαν ἀσχημα. Ἀπὸ τὸν πύργον τοὺς διέκρινα μεταφέροντας τοὺς πληγωμένους των κατὰ ἑκατοντάδας πέραν τῶν λόφων. Πολλοὺς πρέπει νὰ ἔχασαν. Ἀδύνατον νὰ ἐπιχειρήσουν νέαν προσβολὴν πρὸ τῆς αὐγῆς».

— «Ἐχετε δίκαιον», συνεφώνησεν ὁ συνταγματάρχης, «πρὸ τῆς πρῶτης βεβαίως δὲν θὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ νέου, ἐν τούτοις ἂς

ἐπιστρέψῃ ἕκαστος εἰς τὴν θέσιν του. Δὲν πρέπει ν' ἀμελήσωμεν τίποτε».

Ἐξῆλθον ὅλοι τοῦ δωματίου καὶ ἠκολούθησε καὶ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ διερχόμενος πρὸ τοῦ καθηγητοῦ ἐψιθύρισε:

— «Τὰ ἐπιλοιπὰ εἶναι ἰδικός σας λογαριασμός».

Ἐν βλέμμα ταχυτάτης συνεννοήσεως ἦτο ἡ μόνη ἀπάντησις, ἣν ἔλαβε.

Τὸ ἀπόγευμα διήλθεν ὀλόκληρον ἄνευ νέας προσβολῆς. Εἰς τὸν συνταγματάρχην Δρέσλερ ἦτο πασιφανές ὅτι κατὰ τὴν πολύωρον καὶ ἀσυνήθη ταύτην διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ Μπόξερς, μετὰ τὴν μάχην τῆς προτεραίας, κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τῶν διεσπαρμένων δυνάμεών των διὰ τὴν τελευταίαν καὶ θριαμβευτικὴν τῶν ἔφοδον. Εἰς τοὺς λοιποὺς ἐφαίνετο ὅτι ἡ πολιορκία εἶχε τινόντι λήξῃ καὶ ὅτι οἱ Μπόξερς εὐρίσκοντο ἤδη εἰς τελείαν ἀποσύνθεσιν μετὰ τὴν ἥττάν των.

Κατὰ τὴν ὥραν ὅθεν τοῦ δείπνου ἐπεκράτει γενικὴ εὐθυμία. ἠνοίχθησαν ἐπὶ τέλους αἱ τρεῖς φιάλαι τῶν «Δακρύων τοῦ Χριστοῦ» καὶ τὸ περίφημον χαβιάρι. Ἐὖ δοχεῖον ἦτο καλοῦ μεγέθους καὶ μολονότι ὁ καλλιὲς ἔλαβεν ἀρκετὸν ποσὸν ἐκ τοῦ ἐμπεριεχομένου πάλιν ἐπερίσσειεν ἀρκετόν. Ὁ "Ράλστον μάλιστα, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τὰ ἀλμυρά, ἔλαβε διπλὴν μερίδα καὶ τὴν ἔφαγε μὲ μεγάλην ὄρεξιν. Καὶ ὁ "Ἰίνσλε ἐπανῆλθεν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ δοχεῖον. Ὁ καθηγητὴς ἔλαβε καὶ αὐτὸς γενναίαν δόσιν, ὁ δὲ συνταγματάρχης, ὅστις διαρκῶς τὸν παρετήρει, τὸν ἐμμήθη.

Αἱ κυραὶ ἔτριγον μ' εὐχαρίστησιν τὸ μερίδιόν των, ἐκτὸς τῆς Μαίρης Πάττερσον, εἰς τὴν ὅποσαν δὲν ἤρεσεν ἡ ἀσυνήθης εἰς αὐτὴν ἀλμυρὰ γεύσις του, μετ' ὅλας δὲ τὰς παρακινήσεις τοῦ καθηγητοῦ τὸ μερίδιόν της ἔμενε σχεδὸν ἄθικτον ἐπὶ τοῦ πινακίου της.

— «Δὲν σὰς ἀρέσει βλέπειν τὸ χαβιάρι μου! Αὐτὸ πολὺ μὲ στενοχωρεῖ, ἀφοῦ πρὸ τῶσων ἡμερῶν τὸ φυλάττω διὰ νὰ τὸ ἀπολαύσετε σεῖς. Δοκιμάσετέ το πάλιν, σὰς παρακαλῶ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι ζήτημα συνηθείας νὰ σὰς ἀρέσῃ».

— «Εἶναι πρώτη φορὰ ποῦ τὸ γεύομαι», ἀπήντησε μειδιῶσα

ή νεάνις, «πιθκνῶς μὲ τὸν καιρὸν νὰ μοῦ ἀρέσῃ, ὅπως λέγετε».

— «Ἀρχὴ ἤμισυ παντός»· ἐπέμενε δὲ καθηγητῆς· «διατί νὰ μὴ ἀρχίσετε ἀπὸ σήμερον τὴν ἀνατροπὴν τῆς γεύσεώς σας, δοκιμάσετε ἄλλην μίαν φοράν· σὰς βεβαίω ὅτι στερεώθητε ἀπολαύσεως».

Ἡ Μαίρη ἐγέλασεν εἰλικρινῆ παιδικὸν γέλιοντα.

— «Δὲν σὰς ἤξευρα τόσον περιποιητικὸν ἄλλοτε μὲ τὰς κυρίας, Κύριε Μέρσερ! Σὰς εἶμαι ἐπίσης εὐγνώμων ὅτι ἐστερήθητε σεῖς τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀπολαύσεως δι' ἡμᾶς».

— «Ἐἶναι ἐν τούτοις ἀνοησία νὰ μὴ τὸ φάγετε»· ἐπέμενε δὲ καθηγητῆς, τοῦ ὁποίου ἡ φωνὴ ἔχασεν ἐπὶ στιγμὴν τὴν προτέραν ἠλαρότητα τῆς· «σὰς ἐπαναλαμβάνω ὅτι εἶναι μέγιστη ἀνοησία νὰ μὴ φάγετε χαβιάρι ἀπόψε».

— «Ἀλλὰ διατί τιαύτη ἐπιμονή;» ἠρώτα μὲ ἀπορίαν ἡ Μαίρη.

— «Διότι...» ἀπήντησεν ὁ καθηγητῆς μὲ βεβιασμένον μειδίαμα καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ, «διότι... τὸ ἔχετε ἐμπρὸς σας καὶ... διότι κατόπιν ὅλων τῶν στερήσεών μας, φαίνεται ἁμαρτία νὰ γίνῃ σπατάλη τοιοῦτου καλοῦ καὶ σπανίου φαγητοῦ».

— «Μὴ τὴν βιάζετε νὰ φάγῃ, Κύριε Μέρσερ» ἀνέκραξεν ἐκ τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς τῆς τραπέζης ἡ μήτηρ τῆς, ἡ εὐσωμος καὶ φαιδρὰ Κυρία Πάτερσον· «Γλυκὰ ἂν τῆς δίδετε τῆς Μαίρης, εἶναι ἱκανὴ νὰ τρώγῃ ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὰ ἀλμυρὰ δὲν τῆς ἀρέσουν. Ἦσυχάσατε ἑμῶς, σπατάλη δὲν θὰ γίνῃ» καὶ μὲ τὸ μαχαίριόν τῆς μετέφερε τὸ χαβιάρι ἐκ τοῦ πίνακλου τῆς θυγατρὸς τῆς εἰς τὸ ἰδικόν τῆς. «Νά, Κύριε Μέρσερ, τώρα θὰ εἰσθε εὐχαριστημένος».

Ἀλλὰ δὲν ἐφαίνετο διόλου εὐχαριστημένος ὁ καθηγητῆς· ἀπ' ἐναντίας ἐφαίνετο λίαν τεταραγμένος καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ ἦτο ἀνθρώπου εὐρεπέντος αἰφνιδίως πρὸ φοβεροῦ καὶ ἀπροσδοκῆτου διλήμματος.

Ἡ γενικὴ ὀμίλια ἐν τούτοις ἐξηκολούθει μὲ μέγιστην ζωηρότητα. «Ὅλοι ἔκαμνον σχέδια διὰ τὸ μέλλον».

— «Δι' ἐμέ», ἔλεγεν ὁ Πατὴρ Πέτρος, «ἀνάπαυσις δὲν ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς τοὺς ἱερεῖς πολλὰ ἑορταὶ δὲν δίδονται, μόνον ἀλλαγὴ ἐργασίας. Ἰώρα ποῦ ἡ ἱεραποστολὴ καὶ τὰ σχολεῖα ἐδῶ εὐρίσκονται εἰς καλὴν ὁδόν, ἔχω διαταγὰς νὰ τὰ παραδώσω

εἰς τὸν Πατέρα Ἰωσήφ καὶ νὰ προχωρήσω πρὸς δυσμᾶς, πρὸς σύστασιν νέων τοιοῦτων».

— «Πῶς!» ἀνέκραξεν ὁ Κύριος Πάτερσον, «σκοπεύετε νὰ ἀφήσητε διὰ παντός τὸ Ἰχάου;»

Ὁ Πατὴρ Πέτρος ἐμειδίασε σείων τὴν πολιὰν κεφαλὴν του.

— «Μὴ δεικνύετε τόσον φανερώς τὴν χαρὰν σας ἐπὶ τούτῳ, Κύριε Πάτερσον».

— «Αἱ δοξασίαι μας», ἀπήντησεν ὁ Σκωτὸς ἱεραπόστολος μὲ τὴν ἀκλόνητον σοβαρότητα τοῦ ἔθνους του, «εἶναι βεβαίως ἐντελῶς ἀντίθετοι, ἀλλὰ πιστεύσατε ὅτι οὐδεμίαν προσωπικὴν ἐχθρότητα ἔχω ἐναντίον σας, Πάτερ Πέτρε· ἐν τούτοις ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἀδυνατῶ νὰ ἐννοήσω πῶς ἀνὴρ τῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεώς σας δύναται τῶρα εἰς τὴν σημερινὴν μας ἐποχὴν νὰ διδάσκῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς δυστυχεῖς Ἰθαγενεῖς ὅτι...»

Ἐδῶ ὅμως ἠγέρθη γενικὴ διαμαρτυρία ἐναντίον τῆς ἀπειλουμένης θεολογικῆς συζητήσεως καὶ ἠρωτήθη ὁ Κύριος Πάτερσον παρὰ τῶν ἄλλων τίνας οἱ σκοποὶ του, μᾶλλον διὰ νὰ ἐπέλθῃ ἀλλαγὴ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ὀμιλίας ἢ ἔξ ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος.

— «Σκοπεύω, ἀπήντησε, νὰ διέλθω δύο ἢ τρεῖς μῆνας εἰς τὸ Ἐδιμβούργον, ὅπως παρευρεθῶ καὶ εἰς τὴν ἐτησίαν συνέλευσιν τῶν ἱεραποστόλων. Καὶ σύ, Μαργαρίτα», προσέθηκεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν σύζυγόν του, «δὲν θὰ δυσαρεστηθῆς, ὑποθέτω, νὰ ἐπισκεφθῆς τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα τῆς ὁδοῦ Πρίγκηπος, καθὼς καὶ ἡ καυμένη ἡ Μαίρη μας νὰ εὕρῃ ὀλίγην συντροφίαν τῆς ἡλικίας τῆς. Ἰσπεῖτα τὸ φθινόπωρον, ὅταν ἀναπαυθῶμεν πλεόν καλὰ καὶ ἠσυχάσουν τὰ νεῦρά μας, ἐπιστρέφομεν πάλιν ἐδῶ».

— «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἔχομεν ὅλοι μεγάλην ἀνάγκην ἀναπαύσεως», εἶπεν ἡ Δεσποινὴ Σίνκλαιρ, ἡ νοσοκόμος. «Αὕτη ἡ παρατεταμένη ἀγιονία, ἡ ἐντασις ὅλων τῶν νεύρων δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ. Νά, τῶρα, αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ποῦ σὰς ὀμιλῶ, αἰσθάνομαι ἰσχυρώτατον βόμβον εἰς τὰ ὦτα».

— «Περλεργον», ἀνεφώνησεν ὁ Ἰθίνσλε, «κ' ἐγὼ αἰσθάνομαι ὡς νὰ εἶχα καμμίαν μεγάλην μυῖαν εἰς τὸν ἐγκέφαλον· ἀλλὰ,

ὅπως ὀρθότατα παρατηρήσατε, δὲν εἶναι παρὰ ἀποτέλεσμα τῆς νευρικῆς ταραχῆς. Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ ἐπιστρέφω εἰς τὸ Πεκίνον κ' ἐλπίζω αὐτῇ ἢ ὑπόθεσις νὰ συντείνῃ εἰς τὸν προοδισμὸν μου. Σὺ Ῥάλοστον, τί σκοποὺς ἔχεις;

— «Κ' ἐγὼ καλὰ καλὰ δὲν ἤξεύρω, οὔτε τὸ ἐσκέφθην ἀκόμη. Ἔχω διάθεσιν νὰ ὑπάγω εἰς κανὲν διασκεδαστικὸν μέρος, ὅπου νὰ πηγαίνῃ πολὺς κόσμος, διὰ ν' ἀναπαυθῶ, ν' ἀκούσω ὀλίγη μουσικὴν, ν' ἀλλάξω πρὸ πάντων ἰδέας καὶ νὰ λησμονήσω τὰ ὅσα ἐπεράσαμεν. Δὲν ἤξεύρετε τί περίεργον ἐντύπωσιν μοῦ προξενεῖ νὰ βλέπω εἰς τὸ δωμάτιον μου τὴν σειρὰν τῶν ἀποχαιρετιστηρίων ἐπιστολῶν. Τὴν Τετάρτην τὸ βράδυ μοῦ ἐφάνησαν τόσον σκοτεινὰ τὰ πράγματα, ὥστε ἐκάνονισα τὰς ὑποθέσεις μου κ' ἔγραψα ἐπιστολὰς εἰς τοὺς ἰδικούς μου. Ἴδεν' ἀλήθεια, ὅπως σκέπτομαι τώρα, ὅτι ἠγνόουν ἐντελῶς τίνι τρόπῳ θὰ ἐπεδίδοντο αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, ἀλλὰ τὸ ἄφινά ὀλίγον εἰς τὴν τύχην. Νομίζω ἐν τούτοις ὅτι δὲν θὰ τὰς σχίσω, θὰ μοῦ ἐνθυμίζουν πάντοτε τοὺς κινδύνους μας».

— «Ναί, νὰ τὰς κρατήσετε»· εἶπεν ὁ Δρέσλερ. Ἡ φωνὴ τοῦ ἐφάνη τόσον σοβαρὰ κ' ἐπιβλητικὴ, ὥστε ὅλοι ἐστρεψαν ἐν ἀπορίᾳ καὶ τὸν ἐκύτταξαν.

— «Τί τρέχει, Συνταγματάρχα μου, φαίνεσθε μελαγχολικὸς ἀπόψε»· εἶπεν ὁ Ἰίνσλε.

— «Ὅχι», ἀπήντησεν ἡσυχῶς ὁ Δρέσλερ, «ἀπ' ἐναντίας αἰσθάνομαι ἐντελῶς εὐχαριστημένος».

— «Καὶ δικαίως», ἐπανέλαβεν ὁ Ἰίνσλε, «διότι ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἰδικὴν σας πρωτοβουλίαν, εἰς τὰς γνώσεις σας καὶ τὴν ἀκάματον δραστηριότητα, ὀφείλομεν τὴν σωτηρίαν μας. Βεβαίως στερούμενοι τῶν ὀδηγιῶν σας, δὲν θὰ εἴχαμεν ποτέ ἀντιστῆ ἐπιτυχῶς ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Μπόξερς. Κύριοι καὶ Κυρίαι!» ἀνέκραξεν αἰφνυγῆς ὑψιῶνων τὸ ποτήριόν του καὶ ἐγειρόμενος «σὰς παρακαλῶ νὰ πῆτε μετ' ἐμοῦ εἰς ὑγείαν τοῦ συνταγματάρχου Δρέσλερ, ἀξιωματικοῦ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ. *Er soll leben... Hoch!*»

Ἠγέρθησαν ὅλοι ἀνυψοῦντες τὰ ποτήριά των μειδιῶντες καὶ χαιρετίζοντες τὸν συνταγματάρχην· στιγμιαία εὐχαριστήσας ἔλαμψεν ἐπὶ τοῦ προσώπου του.

— «Σὰς εὐχαριστῶ», εἶπεν, «σὰς εὐχαριστῶ ὅλους ἐκ βάθους καρδίας. Εἶχα κρατήσῃ πάντοτε τὰ βιβλία μου καὶ τὰς σημειώσεις τῆς Σχολῆς μαζί μου... καὶ τὰ ἐσπούδαζα πάντοτε... νομίζω ὅτι καμμίαν προφύλαξιν δὲν παρημέλησα, ὅτι οὐδὲν ἀναγκαῖον μέτρον παρελείφθῃ. Ἰδὲν δέ», προσέθηκε μετὰ μικρὰν σιγὴν καὶ χαμηλῇ τῇ φωνῇ, «ἐάν ἢ τύχη δὲν μᾶς εἴχεν εὐνοήσῃ καὶ δὲν εἴχαμεν δυνήθῃ ν' ἀντιστιῶμεν μέχρι τέλους, ἐλπίζω μόλον τοῦτο ὅτι δὲν ἠθέλατε μοὶ ἀποδώσῃ καμμίαν μομφήν... καμμίαν εὐθύνην...».

Διέκοψε τὴν φράσιν του κ' ἐκύτταξε περίξ αὐτοῦ μὲ βλέμμα ἰκετευτικόν.

— «Κύριε Δρέσλερ», ἀπήντησεν ὁ Πάττερσον, «πέποιθα ὅτι ἐκφράζω τὰ αἰσθήματα ὅλων ἡμῶν λέγων ὅτι... Θεέ μου! Τί ἐπαθεν ὁ Ῥάλοστον;

Τοῦ Ῥάλοστον ἡ κεφαλὴ εἶχε πέσῃ ἐπὶ τῶν ἐσταυρωμένων βραχιόνων του κ' ἐφαίνετο ἡσυχῶς κοιμώμενος.

— «Δὲν εἶναι τίποτε», ἀπήντησεν ἐσπευσμένως ὁ καθηγητῆς Μέρσερ, «ἀφήσετέ τον ἡσυχον! Ἰδύρισκόμεθα τώρα εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀντιδράσεως καὶ μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι θὰ αἰσθανθῶμεν μεγίστην κατάπτωσιν τῶν δυνάμεων. Σήμερον θὰ ἐννοήσετε ὅλοι πόσον ἐκοπιάσαμεν».

— «Ἔχετε δίκαιον», εἶπεν ἡ κυρία Πάττερσον, «ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ, τὸ ἐννοῶ κάλλιστα, εἰς τὴν ζωὴν μου δὲν ἐνθυμιόμην νὰ μὲ ἔχη καταλάβῃ πλέον ἀκατάσχετος ὕπνος... ἀδύνατον καὶ τώρα ὅπου σὰς ὀμιλῶ νὰ κρατήσω ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς μου».

Καὶ λέγουσα ταῦτα ἔκλινε πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν τῆς κ' ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς.

Ὁ σύζυγός τῆς ἐγέλασε ἰορυβιδῶς.

— «Πρώτην φορὰν εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἡ Μαργαρίτα ἐκοιμήθη εἰς τὸ τραπέζι! Τί ἔχει ν' ἀκούσῃ αὔριον ἀπὸ ὅλους μας! Εἶναι ἀληθὲς ἐν τούτοις ὅτι αἰσθάνομαι μᾶλλον πνιγηρὰν τὴν ἀτμόσφαιραν ἀπόψε. Νομίζω ὅτι ὅλοι δικαιοῦμεθα νὰ κοιμηθῶμεν καλὸν ὕπνον. Κ' ἐγὼ θ' ἀποσυρθῶ ἐνωρίς».

Ὁ Ἰίνσλε ἐξηκολούθει ὀμιλητικῶς καὶ μᾶλλον ἐξημμένος· ἠγέρθη ἐκ νέου, κρατῶν ὑψηλὰ τὸ ποτήριόν του.

— «Νομίζω», εἶπεν, «ὅτι πρέπει νὰ πλώμεν διὰ μίαν ἀκόμη φοράν ὅλοι ὁμοῦ καὶ νὰ ἀλληλοευχηθῶμεν ταχεῖαν συνάντησιν ὑπὸ καλλιτέρας περιστάσεις καὶ μακρὰν καὶ ἀδιάκοπον φιλίαν, διότι ἐπὶ τέλους διὰ τόσας ἡμέρας τώρα συμμεριζόμεθα τοὺς αὐτοὺς κινδύνους καὶ ἐγνωρίσθημεν ὅπως οὐδέποτε γνωρίζονται οἱ ἄνθρωποι εἰς ὁμαλὸν κοινωνικὸν βίον. Ἐμάθαμεν δὲ νὰ ἐκτιμῶμεν καὶ τὰς ἐθνικότητας ἀλλήλων ὅπως ποτὲ ἄλλοτε. Ὁ συνταγματάρχης π. χ. ἀντιπροσωπεύει μετὰξὺ ἡμῶν τὴν Γερμανίαν, ὁ πατὴρ Πέτρος τὴν Γαλλίαν, ὁ καθηγητὴς Μέρσερ τιμᾷ τὴν γενέτειράν του γῆν, τὴν Ἀμερικὴν, ὁ Κ. Πάττερσον τὴν Σκωτίαν, ὁ κύριος Ράλστον καὶ ἐγὼ ἀντιπροσωπεύομεν τὴν Ἀγγλίαν. Ὅσον δὲ διὰ τὰς κυρίας, ποιοὶ λόγοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἐξυμνήσουν τὴν γενναιότητά των! Καὶ ὅσον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας ἀνεδείχθησαν ἀληθεῖς ἄγγελοι εὐσπλαγχνίας καὶ ἀφοσιώσεως! Ἄς πλώμεν ὅλοι εἰς ὑγείαν τῶν κυριῶν! Πόσον ἔκτακτος ἡ μεγαλοφυχία των! Πόσον θαυμασία ἡ ἀγόγγυστος καρτερία των! ἢ . . . ἢ . . . ἢ . . . πῶς νὰ τὴν ἐκφράσω . . . ἢ . . . Μπά! κυττάξτε τὸν Συνταγματάρχην! καὶ αὐτὸς ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι ἐκοιμήθη! . . . Περὶεργον πρᾶγμα! . . . διαβολεμμένος καιρὸς . . . φέρνει ὕπνον . . . καὶ . . .»

Ἐὸ ποτήριον ἔφυγε ἐκ τῶν χειρῶν του, θραυσθὲν μετὰ κρότου ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔπεσε πρὸς τὰ ὀπίσθην εἰς τὴν καθέκλαν του, φελλίζων τελευταίας τινὰς ἀνάρθρους συλλαβάς.

Καὶ τῆς Δεσποινίδος Σίνκλερ ἡ κεφαλὴ εἶχε κλίνη κάτωχρος ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ καλίσματός της.

Ὁ Πάττερσον ἠτένιζε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον μὲ βαθμηδὸν αὐξάνοντα τρόμον.

Ἀἴρνης ἀνεπήδησεν ἐκ τῆς θέσεώς του, φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον.

— «Μαίρη!» ἐφώνησεν μὲ φωνὴν βραχνήν, «Μαίρη! Τί τρέχει ἐδῶ; Διατί ἐκοιμήθησαν ὅλοι; Δὲν εἶναι φυσικόν. Τί τρέχει; Μὰ τί τρέχει λοιπόν. Νά! κύτταξε . . . καὶ ὁ Πατὴρ Πέτρος . . . καὶ αὐτὸς ἀπεκοιμήθη!»

Κύψας ἔλαβε τὴν χεῖρα τῆς γυναικὸς του, καὶ ἐφώνησε.

— «Μαίρη! Ἡ μητέρα σου εἶναι παγωμένη! Ὑπνος εἶναι αὐτὸς; Ἄνοιξε γρήγορα τὰ παράθυρα! Βοήθεια! Βοήθεια!»

Διευθύνθη κλονιζόμενος πρὸς τὸ παράθυρον ἀλλὰ πρὶν τὸ φθάσῃ, ἔφερε τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κεφαλὴν, τὰ γόνατά του ἐκάμψθησαν ἀφηνιδίως καὶ ἔπεσε πρηγνῆς.

Ἡ κόρη του εἶχεν ἀναπηδήσῃ καὶ αὐτὴ ἐκ τῆς θέσεώς της. Μὲ φρίκην ἠτένισε τὸν σιωπηλὸν κύκλον πέριξ τῆς τραπέζης καὶ τὸν πατέρα της κατὰ γῆς.

«Κύριε Μέρσερ!» ἐκραύγασε, «τί εἶναι; τί εἶναι; Ὡ Θεέ μου! Ἀποθνήσκουν! Ἀπέθαναν!»

Ὁ γέρων ἄν καὶ σκοτοδεινίαισι ἤδη τὸν εἶχε καταλάβῃ, ἀνήγειρε τὴν κεφαλὴν του μὲ τρομερὰν ἔντασιν θελήσεως.

— «Παιδί μου», εἶπεν ἀρρήρωνιν μὲ δυσκολίαν τὰς λέξεις, «Δὲν ἤθελα νὰ τὸ ἴδῃς αὐτὸ . . . εἶναι, σὲ βεβαίῳ, ὁ μόνος τρόπος . . . εἶναι ἐντελῶς ἀνώδυνος θάνατος . . . ὑδροκυανικὸν ὄξύ . . . τὸ ἀνέμιξα εἰς τὸ χαδιάρι . . . ἀλλὰ σὺ δὲν ἤθελες νὰ φάγῃς».

Ἡ Μαίρη τὸν ἠτένιζε μὲ διαστελλομένους ὀφθαλμούς.

«Ὡ Θεέ μου! Θεέ μου! Τί τέρας εἶσαι σὺ; Τοὺς ἐδηλητηρίασες;»

— «Τοὺς ἔσωσα . . . Δὲν γνωρίζεις τοὺς Μπόξερ; αὐτοὶ εἶναι τέρατα . . . θηρία . . . καὶ θὰ φθάσουν τήρα . . . θὰ φθάσουν! . . . Δὲν ὑπάρχει σωτηρία! Φάγε το τήρα τὸ χαδιάρι, παιδί μου, νὰ σωθῆς καὶ σὺ φάγε το, φάγε το!»

Καθὼς ὠμίλει ἠκούσθησαν αἴρνης πυροβολισμοὶ ἔξωθεν τῶν παραθύρων.

— «Νά . . . ἀκοῦς; . . . ἀκοῦς, ἔφθασαν! Γρήγορα, παιδί μου, γρήγορα, παιδάκι μου! Διὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ γρήγορα! Προφθαίνεις ἀκόμη νὰ τοὺς γελάσῃς».

Ἀλλὰ αἱ λέξεις του ἦσαν εἰς μάτην, διότι ἡ Μαίρη εἶχε πέσῃ ἀναίσθητος. Ὁ γέρων ἔστατο εἰσέτι ἀκούων τοὺς πυροβολισμούς. Ἀλλ' αἴφνης . . . Παντοδύναμε Θεέ! Τί ἤκουσε; Μήπως ἐτρελλαίνετο; μήπως ἦτο ἐπιρροή τοῦ δηλητηρίου; Ὅχι! Πῶς ἦτο δυνατόν. Καὶ ἐν τούτοις . . . ἤκουε φωνὰς εὐρωπαϊκὰς ἀντὶ τῶν ἀγρίων κραυγῶν τῶν Μπόξερ . . . Ναι! ναι! ἤκουσεν ἀποτόμους διαταγὰς ἀγγλιστί . . . ἤκουσε φωνὰς ναυτῶν! . . . Δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀμφισβόλλῃ πλέον. Διὰ τίνας ἀπιστεύτου θαύματος ἡ ἐπικουρία εἶχε φθάσῃ; Πῶς καὶ διατί δὲν θὰ τὸ ἐμάνθανε ποτὲ τώρα πλέον, ἀλλ' ἀμφισβόλια δὲν

ὕπνηρχεν· ἡ σωτηρία ἦτο ἐκεῖ πλησίον· ἐκεῖ ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ δωματίου!

Ὁ γέρον ἐξέτεινεν ἀπελπιστικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὰ ἄνω.
— «Τί ἔκαμα! ὦ Θεέ μου... Θεέ μου... Τί ἔκαμα!»

Ὁ Ναύαρχος Οὐίνδαμ ὁ ἴδιος εἰσέβαλε πρῶτος εἰς τὸ δωμάτιον. Πέριξ τῆς τραπέζης ἐκάθηντο οἱ κάτωχοι καὶ σιωπηλοὶ συνδαιτυμόνες. Μόνον εἰς μίαν νέαν κόρην, ἣτις ἐγόγγυζεν ἀναίσθητος, παρετηροῦντο εἰσέτι σημεῖα ζωῆς.

Κ' ἐν τούτοις ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τοῦ κύκλου αὐτοῦ, ὅστις διετήρησε τὴν δύναμιν δι' ἐν ὕστατον καλῆκον.

Ὁ Ναύαρχος ἰστάμενος ἐμβρόντητος παρὰ τὴν θύραν εἶδεν αἴφνης μίαν λευκὴν κεφαλὴν βράδεως ἐγειρομένην καὶ τὸ ἰσχνὸν καὶ ὑψηλὸν σῶμα ἐνός γέροντος κλονιζόμενον στιγμιαίως ἐπὶ τῶν ποδῶν του.

— «Τὸ χαδιάρι!» ἐψιθύρισε μὲ βραχνὴν φωνήν, «Διὰ τὸνομα τοῦ Θεοῦ μὴ ἐγγίσῃ κανεὶς τὸ χαδιάρι!»

Καὶ ἔπεσεν.

Μετῴρασις Σ. Η.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Ἐδημοσιεύθη τὸ Π. Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ δρίζεται ἡ τέλεισις τῶν διὰ νόμου καθιερωθέντων πρῶτων ἐθνικῶν σκοπευτικῶν ἀγῶνων «Ἐλευθερίων» τὴν 27 ἰουνίου 1910 ἐν Πάτραις, δι' ὄπλου Γκρά εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν τῆς στάσεως τοῦ κυροβολοῦντος. Ὁ λεπτομερὴς κανονισμὸς τῶν Ἐλευθερίων καθηρτίσθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς στρατιωτικῶν καὶ εἰδικῶν περὶ τὰ σκοπευτικά.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ὁ Μ. Λέβερ παντοπώλης τῆς Βοστώνης, ἀρχίσας ἀπὸ μικροπόρου καὶ ἀποκτήσας παρμιέγιστα ἐργαστῆρια κυρίως κατασκευῆς σάπωνος, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀγοράσῃ μεγάλην ἔκτασιν, εἰς ἣν νὰ ἐγκαταστήσῃ ὄχι μόνον τὰ ἐργαστῆρια του ἀλλὰ καὶ τὰς κατοικίας τῶν ἐργατῶν του.

Τὸ πρότυπον αὐτὸ χωρίον ἔχει θαυμασίας μικρὰς κατοικίας, ὡς ἀνοικιάζουσιν οἱ ἐργάται πρὸς 4 φρ. ἕκ τὴν ἐβδομάδα, ἀπέραντα εἰσιατόρια, δπου ἡ τροφή παρέχεται εὐθηνότατα, βιβλιοθήκας, γυμναστήρια ἀθλητικῶν παιδιῶν. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἐξαιρετὰ ὑπὸ ἐποψιν ἠθικῆς, υγείας καὶ γεννήσεων, αἵτινες ἔχουν ἀνέλθει εἰς τὸ ἀνώτατον ὅριον.

ΑΓΓΛΙΑ

Ἡ ἐφημερὶς Ἡμερήσιος Ταχυδρόμος τοῦ Λονδίνου εἶχε προκηρύξῃ ἀπὸ τοῦ 1909 ἀγῶνα ἀεροπλοίας μεταξὺ Λονδίνου καὶ Μάντσεστερ μὲ βραβεῖον 250.000 φρ. Κατὰ τοὺς ὄρους τοῦ ἀγῶνος τὸ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων διάστημα τῶν 218 χιλ. ἔπρεπε νὰ διανυθῇ εἰς 21 ὥρας μὲ ἓνα μόνον σταθμὸν. Εἰς τὸν ἀγῶνα

ἔλαβον μέρος ὁ Ἄγγλος ἀεροπόρος Γκράχαμ Οὐάιτ ὅστις ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ ἐνεκα βλάβης τῆς μηχανῆς εἰς ἀπόστασιν 128 χιλ. ἀπὸ τοῦ Μάντσεστερ καὶ ὁ Γάλλος ἀεροναύτης Πιόλαν, ὅστις καὶ ἀνεκηρύχθη νικητὴς διανύσας ὅλην τὴν ἀπόστασιν εἰς ὕψος 250 ἕως 300 μέτρων παρὰ τὴν βροχὴν καὶ τὸν σφοδρὸν ἀνεμῖον. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερον μέχρι τοῦδε ἀεροπλοϊκὸν κατόρθωμα.

— Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀγγλικῶ Ναυαρχείου περὶ ναυπηγήσεως εἰς τὸ μέλλον πλοίων κινουμένων διὰ πετρελαίου καὶ οὐχὶ πλέον διὰ γαιανθράκων κρατεῖ ἐν συγκινήσει τοῦς ναυτικοῦς κύκλους. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων πειραμάτων ἀπεδείχθη ὅτι πλοῖον, ὡς τὸ μέγα ὑπερωκεάνιον «Μαυριτανία», ἐνῶ μεταχειριζόμενον ὡς καύσιμον βλῆν γαιάνθρακα εἶχεν ἀνάγκην 300 θερμιαστῶν, διὰ τῆς χρήσεως πετρελαίου θὰ ἔχη ἀνάγκην μόνον 15 τοιούτων· ἐπιτυγχάνεται ἄλλως πολὺ μεγαλύτερα ταχύτητις διὰ πετρελαίου. Ἐπὶ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῶν βασιζόμενον τὸ Ναυαρχεῖον παρήγγειλεν ἤδη 500,000 ἑκατολίτρων πετρελαίου. Τὸ μόνον ἐλάττωμα τῆς νέας καυσίμου βλῆς εἶναι ὅτι ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ Ἀποικίαι τῆς δὲν ἔχουν ἰδικὰς τινὲς πηγὰς πετρελαίου καὶ οὕτως ἐβρίσκονται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ξένων ἀγορῶν.

ΓΑΛΛΙΑ

Εἰς τὰς παρισινὰς λεωφόρους εὐρίσκονται φυτευμένα 103,000 δένδρα δηλ. πλάτανοι, ἀκακίαι, κασταναὶ κτλ. Ἐκαστὸν δένδρον μὲ τὰ σιδηρὰ περιφράγματα τοῦ στοιχίζει 75 φρ. ἀπαιτοῦνται δὲ ἕξοδα ἐτησίας συντηρήσεως δι' ἕκαστον 3 φρ. Κατ' ἔτος ἀγκυροῦνται 3000 δένδρα.

— Κατά τήν στατιστικήν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἀνημοσίων Ἔργων τὸ μῆκος τῶν ὑπὸ ἐκμετάλλευσιν γαλλικῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν γενικῶς ἐνδιαφέροντος ἀνῆρχετο τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909 εἰς 40.225 χιλιομ. ἀπέναντι 40.122 χιλιομ. τοῦ 1908, παρατηρεῖται δηλαδὴ ἀύξησις 122 χιλιομ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς τοπικοῦ μόνον ἐνδιαφέροντος γραμμὰς αὗται ἀνῆρχοντο εἰς 8.349 χιλιομ. τῆ 1909 ἀπέναντι 8.003 τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἦτοι κατασκευάσθησαν κατὰ τὸ 1909 νέαι γραμμαι μῆκους 346 χιλ. Τὸ μῆκος τῶν γραμμῶν τῶν τροχιοδρόμων ἀνῆρχετο τῆ 1909 εἰς 6.037 χιλ. ἀπέναντι 5.690 τῆ 1908, ἦτοι παρατηρεῖται ἀύξησις 347 χιλιομ.

— Κατὰ στατιστικὴν σημείωσιν τῆς «Nature» αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ ὅλου τοῦ κόσμου θὰ καταλάβουν λίαν προσεχῶς ἑκτασίαν ἐνὸς ἑκατομμυρίου χιλιομέτρων. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1907 ἡ ἑκτασίς αὐτῶν ἀνῆρχετο εἰς 957.346 χιλ. Ἐκ τούτων εἰς τὸν Παλαιὸν Κόσμον, δηλ. τὴν Ἑὐρώπην, Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἀνήκουν 441.279 χιλ. εἰς δὲ τὸν Νέον Κόσμον, δηλαδὴ τὴν Ἀμερικὴν Βόρειον καὶ Νότιον καὶ τὴν Ὠκεανίαν 516.076. Καὶ λεπτομερέστερον.

Ἑὐρώπη	320.879	χιλ.
Ἀσία	90.596	—
Ἀφρικὴ	29.801	—
Βόρειος Ἀμερικὴ	431.398	—
Νότιος Ἀμερικὴ	56.181	—
Ὠκεανία	28.485	—
Σύνολον	957.346	—

— Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1910 ἀνοίγει τὰς πύλας τῆς ἐν Παρισίοις ἡ δευτέρα ἀεροναυτικὴ ἐκθεσίς.

— Ἐξεδόθη ἡ στατιστικὴ τῶν πυρκαϊῶν ἐν Παρισίοις δι' ὅλον τὸ ἔτος 1908.

Ἐἰς ταύτην περιλαμβάνονται μόνον αἱ πυρκαϊαὶ ἐκείναι, εἰς ἃς ἔλαβον μέρος διὰ τὴν κατάσβεσιν οἱ Παρισιοὶ πυροσβέσται. Ἐγένοντο 2.167 πυρκαϊαί. Ἐκ τούτων αἱ 413 ἐπέφερον ζημίας μεγαλειτέρας τῶν 1000 φράγκων. Ἐἰς 1.806 περιπτώ-

σεις τὰ ἐπιπλά ἦσαν ἠσφαλισμένα, εἰς 2.142 δὲ περιπτώσεις τὰ οἰκοδομήματα. Κατὰ τὴν πραγματογνωμοσύνην, αἱ ἐκ τῶν 2.167 πυρκαϊῶν ζημιαὶ ἀνέρχονται εἰς 5.933.618 φρ. Αἱ περισσότεραι, δηλαδὴ 1.892, προήλθον ἐκ τῶν καπνοδόχων. 5 ἀγθρωποὶ ἐγένοντο θύματα τῶν πυρκαϊῶν, 23 δὲ διεσώθησαν ὑπὸ τῶν πυροσβεστικῶν. Ἐὰ ἔξοδα τοῦ σώματος τῶν πυροσβεστικῶν ἀνῆλθον εἰς 2.780.540 φρ. ἐπὶ πληθυσμῷ 2.763.393 κατοικῶν δηλ. ἕκαστος κάτοικος ἐπιβαρύνεται δι' ἐνὸς φράγκου κατ' ἔτος.

— Ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητικῶν αὐξάνει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος εἰς τὰ γαλλικὰ Πανεπιστήμια. Κατὰ τὴν 15 Ἰανουαρίου τρέχοντος ἔτους ἐπὶ 40.131 φοιτητῶν 3.830 ἦσαν φοιτήτριαι, ἀριθμὸς ὀλίγον ὑπέρτερος τοῦ 1909. Ἐκ τῶν 3.830 τούτων φοιτητῶν πλέον τοῦ ἡμίσεος, δηλ. 2.042, σπουδάζουν φιλολογοῦσαν, 1.074 ιατρικὴν, 511 φαρμακευτικὴν, 506 φυσικὰς ἐπιστήμιας καὶ 152 νομικὰ.

— Κατὰ τὴν «Nature» ἤρχισαν νὰ κατασκευάζονται δι' ἀναμίξεως ἄμμου καὶ ἀσβέστου τεχνητοὶ λίθοι, οἵτινες λίαν ἐπιτυχῶς εἰς ὠρισμένας οἰκονομικὰς περιστάσεις ἀναπληροῦσι τοὺς φυσικοὺς λίθους. Τὸ μίγμα τῆς ἀσβέστου καὶ τῆς ἄμμου διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν τεχνητῶν λίθων ὑποβάλλεται εἰς ἰσχυρὰν πίεσιν θερμοῦ ὕδατος ἢ ἀτμοῦ φθάνουσιν μέχρις 9 ἢ 10 ἀτμοσφαιρῶν. Μεταχειρίζονται δὲ $\frac{1}{100}$ ἀσβέστου καὶ $\frac{20}{100}$ ἄμμου. Οἱ τεχνητοὶ οὗτοι λίθοι ἀντάχουν εἰς ἰσχυροτάτην πίεσιν.

— Κατὰ τὰς στατιστικὰς τῆς «Γαλλικῆς Ἐνώσεως διὰ τὴν μελέτην τοῦ καρκίνου» καταφαίνεται δι' ἐσημειώθησαν ἕως 9 κρούσματα καρκίνου εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν. Παρατηρήθη ἐπίσης ὅτι ἐπὶ 8.675 οἰκιῶν, εἰς τὰς ὅποια συνέβη θάνατος ἐκ καρκίνου, 1.525, δηλαδὴ 10% σχεδόν, εἰρησκοῦνται μεταξὺ τῶν οἰκιῶν ἐκεῖνων, αἵτινες εἶχον καταταχθῆ ὡς φυματικά. Ὡς ἐκ τούτου, ἀν καὶ θὰν ἔχει ἐντελῶς ἀκόμη ἐξακριβωθῆ φαίνεται, ὅτι ὑπάρχει σχέση μεταξὺ τῆς φοβερᾶς ἀσθενείας τοῦ καρκί-

νου καὶ τῆς κακῆς ὑγιεινῆς μερικῶν κατοικιῶν.

— Διὰ πρώτην φοράν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν τῆς Γαλλίας, τελευταῖον ἀπὸ τὰ ἄλλα πολιτισμένα κράτη, ἐξέδωκεν ἐτησίαν στατιστικὴν τῶν θανάτων ἐκ φθίσεως δι' ἑκάστην ἐπαρχίαν χωριστά. Ὑπελογίζοντο εἰς 150.000 οἱ θνήσκοντες ἐτησίως ἐκ φθίσεως καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν νεωτάτην στατιστικὴν ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀπεδείχθη ὑπερβολικὸς, τῶν ἐκ τῆς νόσου ταύτης ἀποθάνοντων ἀνερχομένων μόνον εἰς 87.091.

— Ὁ γνωστὸς ἐπιστήμιος Βερτιγιῶν ἀνεκοίνωσεν ἐσχάτως εἰς τὴν «Στατιστικὴν Ἑταιρείαν τῶν Παρισίων» σπουδαιότατην συγκριτικὴν στατιστικὴν τοῦ ἀλκοολισμοῦ καὶ τῆς φυματιώσεως. Ὁ Βερτιγιῶν συνέκρινε δύο χάρτας τῆς Γαλλίας, τὸν μὲν ἀπεικονίζοντα τὴν κατανάλωσιν τοῦ οἴνου πνεύματος, τὸν δὲ τὴν διάδοσιν τῆς φυματιώσεως κατὰ ἐπαρχίαν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ἡ κατανάλωσις τοῦ οἴνου πνεύματος βαίνει κατ' ἐπίθιν λόγον πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς φυματιώσεως. Καὶ κατ' ἐπαγγέλματα δὲ, ἀναλύσας τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐκ φυματιώσεως ἀποθνησκόντων, ὁ Βερτιγιῶν, ἔφασκεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ κάπηλοι, λίαν ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸν ἀλκοολισμόν, ὑπόκεινται ἐπίσης κατὰ μέγαν βαθμὸν εἰς τὴν φυματιώσιν. Ἐπίσης οἱ ἀρμαξολογοὶ, οἱ κερραγωγεῖς καὶ οἱ ἀγωγιᾶται, οἱ διερχόμενοι ὄρας εἰς καπηλεῖα καὶ ἔχοντες συχνὰ κέρματα, γίνονται καὶ ἀλκοολικοὶ καὶ φθισικοὶ συγχρόνως.

— Τὰ δύο νεώτατα γαλλικὰ θηρηκτά, πρὸς ναυπήγησιν τῶν ὁπλοίων ἐψηφίσθη ἐσχάτως εἰδικὸς νόμος, θὰ ἔχουν μῆκος 165 μέτρων καὶ πλάτος 27, ἐκτόπισιν 23.467 τόννων καὶ δύναμιν 29.000 ἵππων, ἀνωτάτην δὲ ταχύτητα 20 κόμβων κατ' ὄραν, ἦτοι 37 περίπου χιλιομέτρων. Ὁ ὄπισμός των ἀποτελεῖται ἐκ 12 πυροβόλων τῶν 30 ἑκατοστικῶν, 22 τῶν 14 καὶ 4 τῶν 47 χιλ. ταχυβόλων. Τὸ πλήρωμα ἀνέρχεται εἰς 48 ἀξιωμα-

τικούς καὶ 950 ὁπαιοματικούς καὶ ναύτας. Ἡ ναυπήγησις των θὰ ἀρχίσῃ τὴν 1ην Ἀυγούστου 1910, θὰ εἶναι δὲ ἔτοιμα ἐντὸς τῆς δευτέρας ἑξαμηνίας τοῦ 1913. Ἡ δαπάνη τῆς ναυπηγήσεως ἀμφοτέρων προβλεπομένη εἰς 130 ἑκατομμύρια φράγκα, ἐκ τῶν ὁποίων 27 περίπου ἑκατομμύρια θ' ἀπαιτήσῃ τὸ πυροβολικόν των.

— Ἐἰς τὴν «Nature» δημοσιεύεται συνταγὴ ἀλοιφῆς προφυλακτικῆς διὰ τοὺς εὐκόλως προσβαλλόμενους κατὰ τὸν χειμῶνα ἀπὸ συνάγχην. Ἡ ἀλοιφή αἴτη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπαλείφονται οἱ ῥῶθωνες, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς:

Baume de Pérou	0 gr.	75
Lanoline	5 gr.	
Vaseline	10 gr.	

— Κατὰ τὸ ἔτος 1908 ἡ κατανάλωσις τῶν πυρῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν 4 $\frac{1}{2}$ δισεκατομμυρίων. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς Γαλλίας ἀναλογοῦν 1.136 πυρεῖα ἀξίας 1.20 φρ. δι' ἕκαστον κάτοικον. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου 19 μόνον ἑκατοστά τοῦ φράγκου καλύπτουν τὴν δαπάνην τῆς κατασκευῆς τῶν πυρῶν, τὸ ὑπόλοιπον, 1,01 φρ., κερδίζει τὸ μονοπώλιον τοῦ Κράτους. Ὄβτω τὸ καθαρὸν κέρδος τοῦ Γαλλικοῦ μονοπωλίου κατὰ τὸ 1908 ἐκ τῶν πυρῶν ἀνῆλθεν εἰς 29 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια φράγκων.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

— Ὁ Δόκτωρ Ὀλμπαριχτ εἰς τὸν «Ἐισηγητικὸν Ἀγγελιοφόρον» τῆς Ἰόππας δημοσιεύει πινάκα τῆς ἀύξεσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μεγάλων πόλεων ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1905 περιοριζόμενος εἰς ἐκείνας μόνον, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην χρονολογίαν ὑπερέβαινον τὰς 300,000 κατοικῶν. Ἐκ τοῦ πίνακος ταύτου ἐξάγεται ὅτι διὰ τὴν περίοδον 1870-1905 ἔχουν ἀύξησιν πληθυσμοῦ τῶν μεγάλων πόλεων αἱ μὲν ἀνατολικαὶ Ἦν. Πολιτεῖαι 550 τοῖς 100, ἡ Γερμανία 180 τοῖς 100, αἱ Δυτικαὶ Ἦν. Πολιτεῖαι 150 τοῖς 100, ἡ Ρωσία 140 τοῖς 100, ἡ

Μεγ. Βρετανία 80 τοίς 100 και ἡ Γαλλία 55 τοίς 100.

Ἐκ τοῦ κάτωθι πίνακος καταφαίνεται ἡ ἀβέγησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κυριωτέρων πόλεων Ἀγγλίας, Γερμανίας καὶ Ἡν. Πολιτειῶν.

	1870	1905
Βερολίνον	881.000	3.040.000
Νέα Ὑόρκη	1.785.000	4.985.000
Σικάγον	305.000	2.250.000
Βοστώνη	448.000	1.075.000
Λονδίνον	3.900.000	7.010.000

— Τὰ μεγαλειότερα ποσὰ ζύθου παράγονται εἰς τὴν Γερμανίαν, τὰς Ἡν. Πολιτείας καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνέρχεται ἡ παραγωγή εἰς 73 ἑκατομ. ἑκατολίτρων, εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας εἰς 60 καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἰς 54.

Ἡ «πόλις τοῦ ζύθου» εἶναι ὡς γνωστὸν τὸ Μόναχον ὅπου ἐπὶ 28 ὑπαρχόντων ἐργοστασίων ζύθου τὰ 12 παράγουν ἑκαστον κλέον τῶν 100,000 λιτρῶν τὸ ἔτος. Ἡ ἑτησία παραγωγή τοῦ Μονάχου ἀνέρχεται εἰς 4 ἑκατομ. ἑκατολίτρων ἐξ ὧν τὰ 2,500,000 ἐξοδεύονται ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς. Ἡ Γαλλία παράγει μόλις τὸ πέμπτον τῆς Γερμανίας, ἦτοι 15 ἑκ. ἑκατολίτρων.

— Αἱ τελευταῖαι πρόοδοι τῆς ἀεροπλοίας ἐν Γερμανίᾳ διδόνουν πολλὰς ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὑπάρχουσι ἀεροπόροι βεβαιούητες ὅτι μετὰ 5 ἔτη θὰ ἔχωμεν ὑπερωκεά-

νιον ἀεροπλοϊκὴν συγκοινωνίαν. Τὰ ἔξοδα ἀπὸ Γερμανίας εἰς Φλωρίδα τῶν Ἡν. Πολιτειῶν θὰ εἶναι εὐθηνότατα, διότι ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αἰ δαπάναι κατασκευῆς τῶν πηδαλιουχομένων ἀεροστάτων εἶναι κατὰ πολὺ εὐθηνότεραι.

Ὑπολογίζουσι ὅτι πηδαλιουχομένον μεγέθους ἱκανοῦ νὰ μεταφέρῃ 30 ἕως 40 ἐπιβάτας, ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, στοιχίζει περίπου 144,600 δολλάρια. Κατὰ τὰς νέας μεθόδους παραγωγῆς ὑδρογόνου δύνανται ἐφέτος νὰ πληρωθῇ πηδαλιουχοῦμενον μὲ τιμὴν 526 δολ. ἐνῶ πέρυσιν ἐχρειάζοντο διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν 3,091 δολ. Τὰ λοιπὰ ἔξοδα ἀνέρχονται δι' ἑκαστον ταξίδιον εἰς 1,203 δολ. Τὸ ταξίδιον θὰ διαρκῆ 2 ἕως 3 ἡμέρας καὶ δύνανται νὰ γίνωνται 48 τὸ ἔτος. Τέλος εἰσιτήριοι πρῶτης θέσεως θὰ τιμᾶται 120 δολλάρια.

ΙΤΑΛΙΑ

Συνέδριον ἀεροναυτικὸν συνέρχεται εἰς τὴν Περύναν τὴν 30 Μαΐου 1910 πρὸς μελέτην τῶν τελευταίων τελειοποιήσεων τῶν πτητικῶν μηχανῶν.

ΡΩΣΙΑ

Ἐν Πητροπόλει θὰ γίνῃ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1910 ἐκθεσις τῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τοὺς σιδηροδρόμους.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Μία μελέτη περὶ τοῦ στρατοῦ μας ὑπὸ Μ. Γακτιβάν ὑπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὸ μικρὸν βιβλίον, ἂν καὶ εἶναι γραμμικὸν ὑπὸ ἀξιωματικοῦ καὶ κατὰ πρῶτον λόγον βεβαίως σκοπὸν ἔχει νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴν εἰδικῶν κύκλων, τῶν στρατιωτικῶν, ἐν τούτοις εἶναι συντεταγμένον τοιοῦτοτρόπως, ὥστε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐννοῆ τις ὅτι ἀποτείνεται πρὸς πάντα σκεπτόμενον ἄνθρωπον, ὅτι ἀποτείνεται πρὸς ὅλον τὸ Ἕθνος. Ὅτι δὲ τὸσον εἰδικὸν καὶ δύσκολον ἐπομένως ζήτημα καθιστᾷ εἰληπτόν καὶ σαφές εἰς πάντα ἀναγνώστην, εἶναι τὸ πρῶτον, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὀλίγων σελίδων προσπίπτον εἰς τὴν ἐντύπωσιν πλεονέκτημα τοῦ βιβλίου. Ἡ ἥμισυ στρατιωτικῆς γραφειοκρατικῆς γλῶσσά του, ἡ συντομία τῆς φράσεως, ἡ σαφήνεια τῆς διατυπώσεως, ἡ μορφὴ μὲ ἓνα λόγον τοῦ πονήματος καὶ κατόπιν ἡ εὐκρινῆς οἰκονομία τῆς ἑλληνικῆς, διευκολύνουσι τὸσον πολὺ τὴν κατανόησιν αὐτοῦ, ὥστε ὁ ἀναγνώστης χωρὶς κανένα κόπον καὶ μὲ διαρκῆ ἀβέγησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος προβαίνει ἀπὸ σελίδος εἰς σελίδα μέχρι τέλους τοῦ ὅραίου συγκεκριμένου ἐπιλόγου τῆς μελέτης.

Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξάρουμεν τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα χαρακτηριστὰ τοῦ βιβλίου, διὰ νὰ δείξωμεν ὅτι δύνανται μετὰ θάρρους νὰ προστρέξῃ εἰς αὐτὸ πᾶς ἀναγνώστης, ὅστις θέλει νὰ φημισθῇ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου καὶ πάντως πρώτου ἐπιπέδου ἐθνικοῦ μας ζητήματος. Ὁ συγγραφεὺς πολὺ εὐμορφῶς εἰς τὴν προμετωπίδα τοῦ βιβλίου ἀναγράφει τὴν μίαν καὶ μόνην λέξιν ΣΤΡΑΤΟΝ! Μὴ δὲν συγκεντρώνεται εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν

ὅλος ὁ πόνος τοῦ Ἕθνου καὶ ὅλη ἡ προσπάθεια τοῦ Κράτους; Καὶ τὴν μελέτην τοῦ ἀφιερῶναι «τοίς πονοῦσι καὶ δυναμένοις». Ἄλλ' ἂν οἱ δυναμένοι εἶναι φεῖ! πάντοτε οἱ αἰώνιοι ἐρμῶδιοι, ἀλλὰ πονοῦσα εἶναι πᾶσα ἑλληνικὴ ψυχὴ, καὶ εἰς αὐτὴν κάμνει τὴν ἐπίκλησίν τοι ὁ συγγραφεὺς.

Τὴν σημασίαν τοῦ ἀντικειμένου τῆς μελέτης τοῦ ὁ συγγραφεὺς χαρακτηριστικῶς σαφῶς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὄχι μὲ μετριοφροσύνην, ἢ ὀκλίαν πολλὰς ἐρισιάζει μὲ ἀτολίαν, ἀλλὰ μὲ πεπολλήσιν, τῆς ὀκλίαν καὶ μόνον ἢ εἰλικρινεῖα καὶ ἡ δύναμις δύνανται νὰ γεννήσῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἀναγνώστην. «Ἐλκροσαετῆς στρατιωτικὸς βίος μοι ἐπέτρεψε, λέγει, νὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα τὸσον λεπτομερῶς ὅσον καὶ εὐσυνειδήτως καὶ τὸ ἀποτελεσματικῶς ἐξετάσεως ταύτης παρέχω ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ». Αὐτοὶ εἶναι πραγματικῶς λόγοι τιμῆς στρατιώτου. Καὶ δὲν εἶναι ὀλιγώτερον εἰλικρινές καὶ σαφές ὅτι ζητεῖ κατόπιν ν' ἀποδείξῃ: «Ἐπεχείρησα, λέγει, ν' ἀποδείξω, ὅτι ὁ στρατὸς ἡμῶν δύνανται νὰ καταστῇ ἰσχυρὸς, ἰσχυρότερος τοῦ τῶν πιθανῶν ἀντιπάλων μας, καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸ Κράτος βαρυτέρας δαπάνας». Διότι μὲ ὀλιγόλογον καὶ ὀλιγὸς διόλου πραγματολόγον ἀνάλυσιν, μὲ ἀριθμῶδες εἰληπτοῦς καὶ ὄχι μὲ πολυπλόκους ὑπολογισμοὺς, καταστρίβει τὴν ἀληθῆ κατὰστασιν, περὶ τῆς οὐδεὶς δύνανται νὰ ἔχη ἄλλην γνώμη, καὶ ἐξάγει ἀριθμητικὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὅποια καμμίαν ἀντίρρησην δὲν χωρεῖ.

Εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῆς «Μελέτης» καὶ ὑπὸ τὸν τύπον μιᾶς ἀπλῆς μνείας τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ ἱκανοποιητικὴ ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ μικροτέρα τοιαύτη θὰ ἐστέρει

τόν αναγνώστην τῶν χαρακτηριστικῶν λεπτομερειῶν τῆς ἱστορίας τοῦ συγγραφέως ἐκθέσει, εἰς ὧν καὶ μόνον δύναται τις νὰ λάβῃ ζωντανὴν τῶν πραγμάτων ἀντίληψιν. Ἐὖ βιβλίον ἄλλως εἶναι γραμμένον ὡς εἶδος στρατιωτικῆς κατηχήσεως καὶ συνάμα ὡς συνέκδημος ἐθνικός· εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη λέξιν πρὸς λέξιν νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς τὸν συγγραφέα, καὶ πᾶν κεφάλαιον, πᾶσαν μικρὰν παράγραφον νὰ μελετήσῃ αὐτουσίως, διὰ νὰ φωτισθῇ καὶ πεισθῇ. Ἄλλως μόνον ἔταν τοιαῦται ἰδέαι, ὁποῖας ἔ συγγραφεὺς συγκεκριμένως

καὶ καθαρῶς ἀναπτύσσει, πρωτανεύσουν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους καὶ εἰς πάσας τὰς λεπτομερείας τῆς περὶ στρατοῦ σκέψεως, δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς βασιμῆς καὶ πραγματικῆς ἀνορθώσεως. Πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὸ σύνολον καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τὸ πρέπον, καὶ τοῦτο τέλειον, δλόκληρον, ἀμειπτον. Αὐτὴ εἶναι ἀληθινὴ καὶ στερεὰ ἐργασία, καὶ αὐτὴν θέλει, ἀποδεικνύει, ἐπιβάλλει ὁ συγγραφεὺς. Αὐτὴν πρέπει νὰ θελήσουν καὶ ἐπιβάλουν μαζὶ με αὐτὸν πάντες «οἱ πονοῦντες καὶ οἱ δυνάμενοι».

Γ. Σ.